

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 1 2018

ЗМІСТ

Коротко про головне

- Президент підписав Закон щодо видачі тимчасових дозволів на телерадіомовлення в зоні проведення АТО та прикордонних районах України.....3**
- Уряд удосконалює програми підтримки агросектору і розширює можливості розвитку агропідприємств.....3**

Аналітика

Політичні акценти

- Потіха А.
Робота Верховної Ради в 2017 році: підсумки і прогнози на майбутнє....4
- Якименко Ю.
Итоги работы украинского правительства в 2017 году и новые внешнеполитические вызовы в оценках политиков и экспертов.....12
- Рудь І.
Національне антикорупційне бюро України: результати діяльності за 2017 рік в оцінках та прогнозах експертів.....17

Дем'яненко М.
Конфлікт на Донбасі в контексті важливих подій 2017 року.....21

Примітки на полях

Жангожа Р.
**Транспортные коммуникации
как фактор сменяющейся геостратегии.....30**

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В.
**Розвиток територій ОТГ: інфраструктурні проекти
та їх фінансування.....33**

Економічний ракурс

Кулицький С.
**Оцінки ймовірного розвитку української економіки
на перспективу.....42**

Рябоконт О.
Стокгольмський арбітраж: результати и оценки экспертов и СМИ...55

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....61
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....63
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....65
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності.....66
Діяльність науково-дослідних установ.....67
Нагороди та відзнаки.....70

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Бондаренко В.
**Мобільні застосунки як інструмент в соціокультурних комунікаціях:
можливості адаптації в діяльності наукових бібліотек.....71**

Коротко про головне

Президент підписав Закон щодо видачі тимчасових дозволів на телерадіомовлення в зоні проведення АТО та прикордонних районах України

Президент Петро Порошенко підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо тимчасових дозволів на мовлення в зоні проведення антитерористичної операції та прикордонних районах України».

Метою Закону є забезпечення безперервності мовлення телерадіоорганізацій і трансляції їх програм для населення шляхом запровадження механізму прискореної видачі тимчасових дозволів на телерадіомовлення на територіях, найбільш вразливих до зовнішнього негативного інформаційного впливу, а також визначення особливих умов щодо переходу від аналогового до цифрового мовлення в окремих адміністративно-територіальних одиницях.

Досягнення мети забезпечуватиметься шляхом законодавчого запровадження процедури надання дозволу на тимчасове мовлення на територіях з особливим режимом мовлення, зокрема таких, що межують з тимчасово окупованою територією України - Автономною Республікою Крим та містом Севастополем, окремими районами Донецької і Луганської областей, а також прикордонними районами України, на які з території сусідніх держав засобами ефірного телерадіомовлення поширюються програми держави-агресора. Зокрема, документом доповнюються регуляторні повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення можливістю надавати дозволи на тимчасове мовлення.

Законом також вносяться зміни до Законів України «Про телебачення і радіомовлення», «Про радіочастотний ресурс України» в частині закріплення механізму видачі тимчасових дозволів на мовлення та визначаються терміни: «тимчасове мовлення», «дозвіл на тимчасове мовлення», «території з особливим режимом мовлення» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 09.01)*

Уряд удосконалює програми підтримки агросектору і розширює можливості розвитку агропідприємств

Кабінет Міністрів України в рамках виконання завдань розвитку аграрного сектору удосконалює програми підтримки агросектору і розширює можливості агропідприємств, перш за все в частині доступу аграріїв до наявних фінансових ресурсів. Про це сказав Прем'єр-міністр України Володимир Гройсман під час наради з питань розвитку агросектору.

Він підкреслив, що ключові напрямки роботи – підтримка тваринництва, передусім, створення нових комплексів та збільшення

поголів'я, цільова підтримка фермерів, а також підтримка підприємств сільськогосподарського машинобудування з метою збереження та нарощування кількості робочих місць у цій сфері і забезпечення аграріїв якісною технікою вітчизняного виробництва.

«Найближчими тижнями маємо запустити в роботу програми підтримки – аби ми дійшли до кожного господарства в Україні і довели, як можна використовувати наявний ресурс», – сказав Глава Уряду.

В контексті розвитку тваринництва, учасники наради відзначили, що спектр інструментів підтримки доволі широкий: від безпосередньо бюджетної дотації на розвиток молодняка до запровадження ефективного кредитування створення нових тваринницьких комплексів з можливістю компенсації тіла кредиту і встановлення ефективної кредитної ставки. Умови застосування існуючих можливостей – гнучкі і залежатимуть від кон'юнктури ринку та запиту суспільства. Разом з тим, цільові регуляції, які дозволять зробити затребуваний фінансовий продукт, доступним і ефективним мають бути сформовані вже до кінця січня.

«Головне, аби в кінці 2018 року у нас були фонди і поголів'я, максимально збільшені, і насичений (власною якісною продукцією) ринок», – сказав Прем'єр-міністр.

В контексті підтримки фермерства, Глава Уряду звернув увагу на необхідність якнайшвидшого опрацювання механізмів запровадження ефективного кредитування, механізмів компенсації вартості техніки – за умов придбання техніки для конкретного господарства, а також підтримки кооперативів.

«Таким чином ми запустимо механізми реальної виробничої підтримки. Але одночасно ми передбачаємо відповідальність фермера за чесну реєстрацію землі й худоби, – сказав В. Гройсман. – Важливо не затягувати час. Всі постанови Уряду мають бути ухвалені до кінця січня. Ресурсів (підтримки) достатньо» (*Урядовий портал (<http://www.kmu.gov.ua>). – 2018. – 09.01*).

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Робота Верховної Ради в 2017 році: підсумки і прогнози на майбутнє

Завершився 2017 рік і багато експертів та політиків аналізують підсумки роботи державних органів влади і як їх діяльність впливає на рівень життя в державі. Серед державних структур важливу роль відіграє Верховна Рада України. Адже від її рішень залежить діяльність всіх державних структур,

бізнесу і добробут населення. Багато хто з політиків і експертів стверджує, що робота Верховної Ради була малоефективною і потребує удосконалення та навіть пропонується розпуск парламенту і вибори до нового, що буде більш ефективним. Натомість інша частина запевняє, що дострокові вибори не на часі, а парламент виконує покладені на нього повноваження. Як зазначив Голова Верховної Ради України А. Парубій, робота ВР була узгодженою без закулісних домовленостей. «Це, фактично, перша Верховна Рада часів незалежності, де понад 300 депутатів займають однакову позицію з багатьох ключових, фундаментальних позицій функціонування держави, таких як НАТО, ЄС, незалежність країни, і це – незалежно від того, в коаліції вони чи в опозиції. І тому, коли стоїть питання загальнонаціонального значення – зал об'єднує відчуття відповідальності і спільних цілей, які стоять перед державою», – наголосив А. Парубій (<http://rada.gov.ua/news/Povidomlennya/153355.html> – 2017. – 27.12).

Проте, за словами спікера парламенту, лишається проблемою «кнопкодавство». «Але вже проведено ряд заходів: на сигнали про неперсональне голосування я скасовував голосування і ставив на переголосування той закон. Дії, які дозволяє мені робити Регламент, я використовую максимально для того, щоб ці речі не мали місця в сесійній залі, я налаштований і далі дотримуватися цієї позиції», – заявив Голова Верховної Ради України.

Він також повідомив, що в парламенті були проведені заходи, які передбачають зміни у роботі вищого законодавчого органу. «Багато зроблено у сфері звітності і прозорості парламенту, запроваджено блочний розгляд питань протягом тижня, коли і депутати, і експерти зосереджуються навколо законопроектів, проводиться нарада з головами Комітетів, де визначаються перспективні напрямки роботи», – зазначив А. Парубій.

При цьому він відзначив, що деякі питання щодо реформування роботи Верховної Ради важко провести. Серед таких питань – законопроект про зміну кількості комітетів у наступному скликанні. «Складно. Ніби всі згодні, що комітетів повинно бути менше, до 20, але є велика кількість депутатів, які остерігаються, що їхній комітет буде скасовано», – підкреслив спікер українського парламенту.

Аналізуючи роботу ВР за рік, він наголосив на основних досягненнях парламенту. Зокрема, він вважає, що найважливішим рішенням цього року було рішення Верховної Ради України про те, що вступ України в НАТО є ключовою прерогативою зовнішньої політики України. «Я пригадую, як цей курс намагалися піддати ревізії, і на нинішньому етапі це рішення Парламенту, на моє переконання, було найважливішим», – наголосив А. Парубій (<http://rada.gov.ua/news/Top-novyna/153352.html> – 2017 – 27.12).

Також серед успіхів Верховної Ради він назвав ухвалення ключових реформ: це реформа освіти, яка, за словами спікера, викликала багато дискусій, але є етапною для реформування української освіти, медична

реформа, завершення судової реформи, пенсійна реформа і початок дуже важливої виборчої реформи, яка була ухвалена в першому читанні.

На думку А. Парубія, важливим було рішення про квоти для української мови на українському телебаченні, рішення, які стосуються питання національної пам'яті і національного позиціонування, про вихідний 25 грудня, який дає можливість великій кількості вірян святкувати католицьке Різдво та рішення Верховної Ради України про підтримку українського кінематографу. «Я вважаю, що ми змогли отримати ренесанс українського кіно від часів Параджанова і Довженка, коли українське кіно було на світовому рівні, ми бачимо нове відродження. Тільки цього року знімається 93 фільми, і з них – завершили 35 фільмів, серед яких – «Кіборги», який кілька днів тому ми мали можливість презентувати у Верховній Раді України. Це – висока якість і великий етап відродження українського кіно. На наступний рік ми знову виділили 1 млрд. гривень для підтримки українського кіно. І це, очевидно, теж, на моє переконання, важлива заслуга роботи Верховної Ради України», – заявив Голова Верховної Ради України.

Разом з тим він назвав низку дискусійних проблем, зокрема, рішення про заборону георгіївської стрічки. А. Парубій висловив переконання, що вся ця робота є спільним успіхом української влади, є результатом співпраці між Українським Парламентом і Урядом. «Те, що цього року ми змогли ухвалити 7 грудня бюджет, «не під ялинку» і не вночі, я вважаю результатом дієвої співпраці між українським парламентом і українським урядом», – підкреслив А. Парубій.

Він також звернув увагу на важливості прийняття законів, які б стимулювали економічний розвиток країни. Серед таких А. Парубій назвав закон про приватизацію, який на його думку, «крім економічного, є важливим антикорупційним законом, тому що встановлює єдині прозорі процедури для проведення приватизації». «На жаль, на сьогодні, у сфери, які не є приватизованими, заховані найбільші корупційні ризики. І цей закон український парламент підтримав у першому читанні, комітет провів неймовірно складну і тривалу роботу не тільки на рівні комітету, а також і в робочих групах, та нарешті прийняв рішення про підготовку його розгляду в другому читанні», – зазначив спікер.

Він впевнений, що в найближчий період цей закон буде поставлений на порядок денний і розглянутий. А. Парубій, зауважив, що фундаментальні закони, як правило, займають багато часу, а кожна з реформ мала по кілька тисяч правок. «Професійне і якісне обговорення закону дає можливість вийти на професійний і якісний результат. І немає сумніву, що одним із перших рішень наступного пленарного тижня буде закон про приватизацію. Я є його особливо великим прихильником і максимально сприяв, щоб чимшвидше він був ухваленим», – наголосив А. Парубій.

Проте, багато хто не поділяє оптимізму Голови Верховної Ради України, адже низка проблем не була вирішена і необхідні закони так і не були прийняті. Зокрема, вже вкотре дали старт зняттю депутатської

недоторканності, хоча остаточних результатів варто чекати довго. У першому читанні підтримали законопроект про реінтеграцію Донбасу. У першому читанні підтримали проект Виборчого кодексу України. Як буде розвиватися розгляд усіх цих документів, покаже вже 2018 рік.

Ймовірно в 2018 році також буде прийнятий законопроект про Антикорупційний суд, який зареєстровано в парламенті.

Варто звернути увагу і на те що розгляд деяких кадрових питань теж залишився поза увагою депутатів. Це звільнення та призначення деяких міністрів, вирішення питання щодо складу Центрвиборчкому, рахункової палати, голови Нацбанку, аудитора НАБУ. Вдалося тільки призначити членів комісії з відбору до НКРЕКП.

Щодо освітньої реформи, яка викликала невдоволення у наших сусідів, як на сході так і на заході, то тут депутати також будуть шукати варіанти для порозуміння. Закон передбачає, що всі випускники шкіл повинні володіти державною мовою, у тому числі представники національних меншин та корінних народів. Якщо раніше в Україні були школи з вивченням предметів мовою нацменшин, тепер документ дозволяє створювати такі класи в україномовних школах.

Найбільш незадоволені в Угорщині де заявили про те, що припиняють підтримувати Україну на міжнародній арені та вимагають перегляду Асоціації ЄС з Україною (<https://ua.112.ua/polityka/pidsumky-roboty-verkhovnoi-rady-u-2017-rotsi-426770.html> – 2017. – 28.12).

Для самої ж України ця реформа готує значні зміни. Уже з 1 вересня 2018 року першокласників чекає 12-річка з навчанням українською державною мовою. Після середньої школи атестацію зможуть здійснювати у формі зовнішнього тестування. Зарплати педагогів мала б зрости до 11 тис. грн і більше уже з початку 2018 року (як мінімум три мінімальні зарплати). Щоправда в законі зазначається, що це буде зроблено при покращенні економічного становища в країні. Коли це станеться спрогнозувати важко. Тому педагоги можуть розраховувати в 2018 р. на підвищення заробітної плати на 25%, що передбачено бюджетом.

Пенсійна реформа не всіх задовольняє, адже всі хто в минулому отримували невисоку заробітну плату, але мають великий стаж, не отримали достатнього збільшення пенсії. Окрім цього можливі проблеми у тих хто не матиме достатнього страхового стажу. В уряді пообіцяли переглянути деякі положення закону.

Як відомо, сьогоднішнім пенсіонерам з жовтня 2017 року підвищили соцвиплати: комусь на 200 грн, іншим – на тисячу і більше. Водночас підвищується необхідний страховий стаж. Уже в 2018 році для виходу на пенсію у 60 років потрібно 25 років стажу, в 63 роки – від 15 до 25 років, у 65 років – як мінімум 15 років. Йдеться про періоди роботи з офіційним оформленням, коли людина сплачувала внески до Пенсійного фонду. Необхідний стаж буде підвищуватися до 35 років у 2028 році.

Передбачається підвищення пенсій військовослужбовцям, а також створення концепції накопичувальної пенсійної системи.

Значні зрушення відбулись в сфері реформування судочинства. Депутати проголосували за зміни до Господарського, Цивільного процесуального Кодексу, адміністративного судочинства та інших законів у межах судової реформи.

У грудні, коли почав діяти новий Верховний суд, набули чинності і норми процесуальних кодексів, які регламентують його роботу. Цей суд став єдиною касаційною інстанцією в Україні. Уже в березні набудуть чинності норми про строки досудового розслідування: відлік часу розпочнеться з моменту внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а не моменту повідомлення про підозру, як було раніше. У разі кримінального проступку потрібно вкласти в 6 місяців, злочину середньої тяжкості – рік, тяжкого або особливо тяжкого злочину – півтора року.

Дискусійними залишаються деякі положення медичної реформи. Не зовсім зрозуміло для значної частини пересічних громадян як вона буде функціонувати і за що потрібно буде платити, а за що ні.

Адже запланована навіть телемедицина в селі та підвищення зарплат медикам. Селам обіцяють медпункти з можливістю здати аналізи та отримати ліки. Медикам, які готові поїхати до глибинки, – службове житло та авто, високу зарплату. Законопроект передбачає хороший Інтернет у селах; захищений електронний майданчик для збору і зберігання даних про пацієнтів; можливість лікарів бути на зв'язку і консультуватися в режимі онлайн.

В місті передбачається виділення 5% ВВП на обслуговування людей, хоча допускається наявність і платних послуг, але не більше 20% від усіх і тільки до завершення 2024 року. Мінімальну зарплату лікаря буде прив'язано до середньої в країні за минулий рік, вона становитиме як мінімум 250% суми. У 2017-му середня з/п – 7360 грн., а отже, виплати лікарям уже в 2018 р. повинні скласти від 18 400 грн. Щоправда поки що незрозуміло як це буде, адже бюджетом подібне зростання зарплати з 1 січня не передбачено.

Разом з тим депутати підтримали рішення доручити центральному органу виконавчої влади розпоряджатися грошима на медицину, однак не збираються створювати новий. Також обговорювалося питання щодо можливості передати такі функції одному з діючих міністерств.

Варто відзначити і рішення Верховної Ради в сфері культури. Зокрема, з жовтня 2017 року мовлення на загальнодержавних телеканалах має бути українською мовою 75% часу, на місцевих телеканалах – 60%. Канали корінних народів мають можливість віщати 75% часу мовами корінних народів України, але хоча б 30% ефірного часу має бути державною мовою, в тому числі інформаційно-аналітичні та розважальні передачі.

Не обійшли депутати увагою і тварин, запровадивши покарання за жорстоке поводження із тваринами. Як інформують ЗМІ, з серпня 2017 року знущання над твариною, побої, тримання тварин у поганих умовах – привід

для штрафу від 3400 до 5100 грн. При цьому, якщо це знушення не спричинили каліцтво, але у випадку жорстокого поводження з кількома тваринами, штраф може скласти до 8500 грн або спричинити адміністративний арешт до 15 діб.

Разом з тим, запроваджено кримінальну відповідальність за шкуродерство і публічні заклики до нього. Покарання – арешт до півроку або обмеження волі до 3 років. Найсуворіша санкція – 5–8 років в'язниці – чекає на тих, хто особливо жорстоко поводився із тваринами.

Важливим рішенням ВР вважається скасування так званого «закону Савченка», який давав можливість засудженим достроково звільнитись. З кінця червня 2017 року перебування в СІЗО зараховують основний термін, як колись, – «день за день», а не «день за два».

Окрім цього були запроваджені пільги для поранених на Майдані такі самі, як учасникам бойових дій. Щоправда норми закону не стосуються міліціонерів, спецназівців, військовослужбовців внутрішніх військ і представників ЗСУ, яких було поранено в ході Революції гідності. Документ набуде чинності 24 лютого 2018 року.

Було прийнято ще багато різних рішень, але дехто з експертів вважає, що всього цього не достатньо. Зокрема, директор соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко наголошує на низькій ефективності нинішнього складу Верховної Ради. «Нинішній склад парламенту – один із найслабших, і це суміш ринку політичних фокусників і демагогів зі схроном Партії регіонів», – заявив В. Небоженко (<http://ua.interfax.com.ua/news/political/466323.html> – 2017. – 01.12).

В досить жорсткій формі він зазначив, що Верховна Рада стала місцем «консервування найжорстокіших і цинічних людей, які не встигли втекти, або яких Кремль відправив сюди». «Це також біржа корупційних послуг: народний депутат, приходячи на роботу, може вирішити певну проблему», – наголосив він

За словами експерта, це погано, тому що, власне, парламентської діяльності фактично мало. «Хоч би що вони казали про ухвалені законопроекти, від соціології ми також отримуємо дуже погані оцінки діяльності цього складу. Але, з іншого боку, країна може хитнутися в бік парламентської республіки, тому що нинішній глава держави дискредитував інститут президентства», – вважає В. Небоженко.

У свою чергу експерт корпорації стратегічного консалтингу «Гардарика» К. Матвієнко також вважає, що робота ВР мала б бути більш ефективною. Особливо це стосується проблеми окупованих територій. Він сподівається, що в 2018 році депутати знайдуть рішення проблеми і найближчим часом зможуть розглянути в другому читанні законопроект про відновлення суверенітету на окупованих територіях. «В принципі, якщо всі пропозиції «Самопоміч» та «Батьківщини» буде враховано, то це може стати кроком на шляху завершення війни політико–дипломатичним шляхом», – наголосив К. Матвієнко.

Натомість директор Інституту глобальних стратегій В. Карасьов зазначив, що країна вже давно переживає політичну кризу. «Це можна було вирішити шляхом перевиборів Верховної Ради, але цим шляхом не пішли. Але проблема в тому, що метастази політичної кризи починають вражати вже державні органи. Щотижня є скандали або заяви, які посилюють конституційну неспроможність», – заявив політолог.

При цьому експерт прогнозує, що в першій половині 2018 року в уряді можуть відбутися серйозні кадрові чистки, але В. Гройсман збереже за собою прем'єрське крісло. «Коаліцію будуть розхитувати, її будуть трусити, і вона буде перебувати у стані постійної турбулентності, включаючи розбіжності, але, скоріш за все, вона збережеться. Тому що юридичний розпад коаліції «Народного фронту» і Блоку Петра Порошенка буде означати не що інше, як: або дострокові парламентські вибори, або абсолютна недієздатність парламенту, що не влаштовує ані БПП, ані «Народний фронт» у 2018 році», – вважає експерт (<https://pravda.lutsk.ua> – 2018. – 01.01).

На його думку, основні провладні політичні сили намагатимуться знайти порозуміння. «Тому що 2018 рік це фактично президентський передвиборчий рік. Країна буде де-факто у президентській виборчій кампанії», – наголосив політолог.

Він переконаний, що представники коаліції постараються «дотягнути коаліцію і цей парламент до президентських виборів, а потім вже вивести парламент на календарні строкові вибори у жовтні 2019 року». «Чому ця коаліція відчуватиме серйозну внутрішню турбулентність? Тому що буде дуже жорсткий і серйозний торг між БПП і «НФ», між Аваковим, Яценюком, Турчиновим з одного боку і президентською командою з іншого, щодо умов підтримки чинного президента на президентських виборах, і щодо подальшої, вже після президентських виборів, конфігурації влади за участю ключових гравців і ключових депутатів «Народного фронту», – зазначив В. Карасьов.

При цьому він наголосив, що цей торг буде достатньо серйозним і достатньо жорстким. Тому що без перемоги діючого Президента, у «Народного фронту» і його очільників дуже складні і дуже неясні політичні перспективи. А з іншого боку, діючому Президенту без підтримки «Народного фронту», без підтримки ключових політичних гравців, таких як Аваков, Турчинов, Яценюк, переобратися на другий термін майже не можливо», – переконаний експерт.

Щодо невдоволення населення України і можливих заворушень, які примусять провести дострокові вибори, то за словами експерта, заклики і спроби до «майданізації» країни не призвели до революції, тому що нещодавно була і зміна влади, і сама революція. Масовий і серйозний протест може відбутися лише з часом або через кричущі помилки влади. «Для того, щоб знову відбулася революція, майдан та зміна влади, повинне відбутися широке об'єднання політичних сил, які організуються навколо так

званого негативного консенсусу. Йдеться про правих, лівих, радикалів та більш поміркованих», – наголосив В. Карасьов.

Щодо мітингів, які відбуваються у Києві, то, за словами експерта, мова йде лише про локальні протести, які наразі є суто політичними. «Імпічмент президента, Антикорупційний суд, нове виборче законодавство є суто політичними заявами та завданнями. До того ж, вони не завжди є масовими і люди, які на них виходять, не завжди розуміють, для чого потрібен Антикорупційний суд, виборче законодавство, в чому різниця між відкритими, закритими списками та змішаною системою», – підкреслив В. Карасьов.

Він також вважає, що для масового та серйозного протесту потрібен час. «Все ж таки, соціальний протест піднімає дуже широкі маси людей. Зараз питання у тому, чи зможе локальний за масовістю, територією, політичними методами і метою протест вирости у щось глобальніше. Це залежатиме від того, чи готові люди виходити на вулицю і чи влада допускатиме помилки. Тим більше, що для багатьох політиків сьогодні головним фактором є гра за правилами», – зазначив експерт.

На його думку, радикалізація в політиці може змінити правила гри. Тому багато політиків все ж розраховують на вибори. «Наприклад, Юлія Тимошенко виходить у другий тур і тоді влада може сама перейти до неї без радикалізації. Більше того, радикалізація може поміняти гру і багато з тих, хто сьогодні є у рейтингових лідерах, можуть опинитися поза нею. Тому багато політиків все ж розраховують на парламентські, президентські, дочасні парламентські вибори або за графіком президентські вибори, а потім парламентські. Тим більше, що чекати залишилося не довго», – наголосив В. Карасьов.

Натомість керівник правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко не виключає дострокових виборів, але для цього поки що немає підстав. Він вважає, що дострокові вибори в 2018-му вірогідні в першій половині року, оскільки з другої половини почнеться підготовка до президентських і парламентських виборів. «Якщо перші місяці поточного року пройдуть без ексцесів, то у другій його половині усі зацікавлені сторони плавно перейдуть до підготовки до парламентських та президентських виборів», – наголосив експерт (http://penta.org.ua/expert_comments/4173/ – 2018. – 06.01).

На думку експерта, щоб не допустити ескалації в країні представники влади вимушені будуть активізувати свою діяльність. В 2018 році потрібно прискорювати економічний розвиток, бо країна дуже повільно виходить із кризи. «Завдання президента – європейська і євроатлантична інтеграція. По першій головний акцент буде на буденній роботі. Думатимуть, як пришвидшити виконання угоди про Асоціацію. Тому що є відчутне відставання», – наголосив експерт (http://penta.org.ua/expert_comments/4171/ – 2018. – 05.01).

За його словами це можливо при умові спільних зусиль Президента, Верховної Ради та Уряду України. Треба слідкувати, щоб не виникло проблем із безвізовим режимом, відкату реформ. Насамперед, в антикорупційній політиці. Потрібно нормалізувати ситуацію навколо антикорупційних інституцій, врегулювати їхню роботу, щоб не виходили за рамки повноважень. «У парламенту накопичилася купа боргів. Насамперед, у кадрових питаннях. Треба оновити ЦВК, Рахункову палату. Врешті, зняти Гонtareву, яка написала заяву про відставку ще навесні минулого року. І призначити її наступника. Лишається конфліктним питання аудитора НАБУ», – зазначив В. Фесенко.

Він переконаний, що найближчим часом законопроект про антикорупційний суд все ж таки ухвалить. Дискусії будуть гострими, але буде знайдено компроміс. «Натомість новий виборчий кодекс із відкритими партійними списками скоріше за все не проголосують», – вважає політолог.

Отже думки експертів і політиків різняться щодо діяльності і перспектив роботи Верховної Ради України у 2018 році, але більшість все ж наголошує на більшій вірогідності стабільної роботі парламенту. Щоправда вказують і на деякі зловживання з боку депутатів та окремі порушення регламенту. Проте основні функції парламент виконує, між провідними фракціями зберігається достатній консенсус і скоріш за все дострокові вибори в 2018 році малоімовірні.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Итоги работы украинского правительства в 2017 году и новые внешнеполитические вызовы в оценках политиков и экспертов

Итоги работы украинского правительства в минувшем году наблюдатели рассматривают с точки зрения хода и перспектив внедрения ряда реформ в различных областях, важнейшие из которых (судебная, пенсионная, реформы в сфере образования, медицины и ЖКХ) позволяют судить как об эффективности деятельности отдельных министерств, так и Кабинета министров в целом.

«Несмотря на не слишком продуктивную работу народных депутатов парламент и правительство приняли пакет реформ. В частности, медицинскую, образовательную реформы и законы по углублению децентрализации. Состоялись выборы в объединенные территориальные общины, на места пошли деньги. Местное самоуправление постепенно начинает работать. Это дает надежду, что даже при внутривнутриполитической потасовке в Киеве, в регионах будет что-то делаться», – констатирует директор аналитического центра «Политика» Н. Давидюк (https://24tv.ua/ru/chego_dostigla_ukraina_v_2017_godu_ocenki_jekspertov_info_grafika_n906466).

При этом одной из наиболее обсуждаемых тем в связи с оценкой деятельности правительства в 2017 году, стали его шаги во внешней политике, связанные, в том числе, с внутренней и внешней реакцией на реформаторские инициативы украинской власти. Поэтому именно работа Министерства иностранных дел стала объектом пристального внимания и критики наблюдателей.

Среди главных достижений Украины на международной арене эксперты ожидаемо называют введение безвизового режима и вступление в силу соглашения об ассоциации с Европейским союзом, а также стабилизацию отношений с новой президентской администрацией США.

По оценкам многих наблюдателей, неопределенность политики Д. Трампа была ключевым вызовом для внешней политики Украины в начале 2017 года. Что касается отношений Украины с ЕС, то, несмотря на сегодняшние успехи, спорность перспективы более тесного сближения вносит неясность в вопрос дальнейших отношений между Киевом и Брюсселем.

В то же время, отмечают эксперты, несмотря на начало прямого диалога между Россией и США по урегулированию конфликта на Донбассе, серьезного рассмотрения вопроса о миротворческой миссии ООН на востоке Украины, а также достижение договоренностей по обмену пленными между Украиной и ЛДНР в рамках Минского процесса, явного прогресса этом направлении пока достичь не удалось.

Многие наблюдатели полагают, что введение на Донбасс миротворческой миссии ООН – маловероятный сценарий, во всяком случае, в ближайшее время, поскольку разногласия между украино–американским и российским видениями формата такой миссии пока остаются слишком существенными.

К концу года позиции Украины на внешнеполитическом направлении оказались значительно осложнены внутренними политическими скандалами, неэффективностью антикоррупционных усилий, медленным внедрением реформ и ухудшением отношений со многими странами–соседями.

Обострение в течение 2017 года отношений с Западом наблюдатели связывают с невыполнением Украиной ряда обязательств, что к концу года поставило под вопрос дальнейшее ее кредитование. Среди этих обязательств называют создание антикоррупционного суда, снятие моратория на экспорт леса–кругляка, открытие рынка земли сельскохозяйственного назначения, дальнейшая приватизация государственных активов, поднятие тарифов на природный газ для населения и коммунальных предприятий, создание кредитного реестра Нацбанка, ротация состава Центризбиркома.

Отсутствие достаточного прогресса в отношениях между Украиной и Евросоюзом продемонстрировал в частности июльский саммит Украина–ЕС, а также саммит Восточного партнерства, проходивший в ноябре. Наблюдатели указывают в связи с этим на заявление главы Представительства ЕС в Украине Х. Мингарелли о том, что Украина

серьезно отставала от графика проведения реформ, предусмотренных Соглашением об ассоциации. Согласно анализу Предствительства, в период с 1 декабря 2016 года по 1 ноября 2017 года Украина выполнила только 11% обязательств по проведению реформ.

Как отмечают эксперты, спорные шаги украинского внешнеполитического ведомства стали причиной обострения отношений с ЕС, ОБСЕ и Советом Европы, а также напряжения в отношениях с руководством Польши, Беларуси и Сербии.

Существенное ухудшение отношений Украины с Венгрией и Румынией было сопряжено с принятием закона «Об образовании», который в самой Украине называли одной из главных побед профильного министерства во внедрении образовательной реформы. Согласно принятому закону с 2020 года дети из семей национальных меньшинств смогут получать образование на родном языке только в начальной школе. Эта норма вызывала возмущение властей ряда стран, в частности, Польши, Молдовы, Болгарии, Греции, России, Румынии и, в большей степени, Венгрии, чьи общины пользовались в Украине наибольшей автономией. Для урегулирования сложившейся ситуации украинская сторона настояла на проведении экспертизы скандального закона Венецианской комиссией. Экспертное заключение, сделанное комиссией в начале декабря, по оценкам наблюдателей устроило обе стороны. Представители венгерских властей заявили, что готовы пойти на уступки в языковом вопросе, если ни одно из прав венгерского меньшинства не будет отменено, а венгры Закарпатья сами согласятся на внесение изменений в образовательное законодательство.

Наблюдатели напоминают также, что помимо разногласий по поводу закона об образовании, между Украиной и Венгрией возникали и другие точки напряжения. Так, украинский МИД несколько раз выражал протесты в связи с высказываниями венгерских политиков, в частности, публичными заявлениями вице-премьер-министра Венгрии Ж. Шемьена о создании венгерских автономий в соседних государствах.

Несмотря на проблемы, некоторые эксперты в целом положительно оценивают успехи внешней политики Украины на евроатлантическом и евроинтеграционном направлениях

«В одном и другом случае мы, хоть и медленно, но верно движемся по этим двум направлениям вперед. Хотелось бы ... побыстрее, но тут ... вступают в силу ограничения, связанные с нашей внутривнутриполитической ситуацией, нерешительностью, нашей половинчатостью и желанием сидеть на двух стульях одновременно, а это, безусловно, имеет последствия», – говорит экс-министр иностранных дел Украины В. Огрызко, подчеркивая, что ускорение реформирования внутривнутриполитической среды государства могло бы помочь более ощутимому прогрессу в этих направлениях.

Похожая ситуация, по его мнению, наблюдается и в украинско-американских отношениях, которые, несмотря на «определенные несуразности» в период накануне президентских выборов в США, после

выборов в силу других внешних обстоятельств изменились в лучшую сторону. О том, что отношения между Украиной и США стабилизировались, по мнению В. Огрызко, свидетельствует решение о предоставлении Украине летального вооружения.

«Это очень важный сигнал, это означает, что там переосмысливают отношение к Украине», отмечает экс-министр. При этом, по его мнению, «здесь, кроме непосредственной работы украинской дипломатии, сыграли роль и другие факторы, в частности вмешательство России в избирательный процесс в США, чего «американцы никому не позволят».

Говоря о проблемах, с которыми столкнулась Украина в минувшем году, В. Огрызко заявляет, что они «прежде всего внутривнутриполитические, но они влияют на внешний курс».

«Мы видели, в частности, неадекватную реакцию Венгрии, еще нескольких стран по языковому вопросу, мы видели очень специфическую, так же мало адекватную реакцию со стороны Польши в деле вопросов украинской истории, но мне кажется, это совсем не проигрыши украинской дипломатии, но период осознания себя как государства, ... что стало определенным сюрпризом для некоторых наших соседей, которые считали, что они будут нам навязывать свое видение того, как мы должны развиваться», – говорит В. Огрызко, подчеркивая, что Украина должна продемонстрировать на международной арене, что с ее интересами нужно считаться.

«В отношении Польши, мы будем иметь проблемы, пока в Польше не поймут: не имеет значения – правительство то или иное, что Украина – это страна, которая имеет свою собственную историю, культуру, язык ... Пока этого понимания в Польше не появится, я боюсь, что уровня отношений, которые были до этой искусственно созданной проблемы, не будет», – прогнозирует В. Огрызко.

«В отношении Беларуси – к сожалению, эта страна не является независимой в принятии своих внешнеполитических решений. К сожалению, эта страна не контролирует ситуацию безопасности в собственной стране – это делают за нее российское государство, российская армия и т.д. Поэтому говорить о том, что здесь мы можем что-то улучшить и сделать это максимально быстро, я бы сильно сомневался», – добавляет также эксперт (<http://www.unn.com.ua/ru/news/1707278-ekspert-pidbiv-pidsumki-2017-roku-dlya-ukrayini-na-yevroatlantichnomu-ta-yevrointegratsiynomu-napryamakh>).

Директор аналитического центра «Политика» Н. Давидюк, комментируя успехи Украины во внешней политике, в первую очередь указывает на достижение соглашения о безвизовом режиме с ЕС, и подчеркивает, что «президент смог сохранить отношения с Польшей и Венгрией, с которыми возникли определенные недоразумения. С Варшавой на исторической почве, а с Будапештом – в связи с принятым законом об образовании». Также большим позитивом политолог считает решение о предоставлении Украине летального оружия и продолжение антироссийских санкций США и ЕС.

«Особенно надо отметить площадку ООН, которая для Украины в 2017 году стала весьма эффективной для противостояния российскому агрессору. Хотя Россия всеми способами пыталась создать чужими руками нам проблемы, устраивала провокации, Украине удалось их отбить. Кстати, несмотря на давление некоторых политиков в Парламентской Ассамблее Совета Европы, российскую делегацию так и не вернули в ПАСЕ», – напоминает эксперт (https://24tv.ua/ru/chego_dostigla_ukraina_v_2017_godu_ocenki_jekspertov_info_grafika_n906466).

О безвизе как главном внешнеполитическом достижении Украины в 2017 году говорит и глава правления Центра прикладных политических исследований «Пента» В. Фесенко.

«Главное достижение 2017 – введение безвизового режима со странами ЕС. И, конечно, окончательная ратификация и начало действия в полном объеме Соглашения об ассоциации с ЕС. Ведь с ратификацией были серьезные проблемы из-за референдума в Нидерландах. Президенту Порошенко и МИД Украины пришлось приложить огромные усилия для преодоления этих проблем», – заявляет политолог. «Важным положительным результатом является продолжение постепенного выхода из социально-экономического кризиса. Также активизация структурных реформ: образовательной, пенсионной, медицинской. Хотя эти реформы оценивают неоднозначно», – говорит также В. Фесенко

Он также отмечает, что достижением можно назвать ряд антикоррупционных дел: в отношении главы Государственной фискальной службы Р. Насирова, экс-депутата Н. Мартыненко, а также так называемое «янтарное дело». «Многие не ожидали, что НАБУ и САП выйдут на такой высокий политический уровень. Правда, мы не знаем, чем эти дела закончатся, но их открытие – подтверждение продолжения борьбы с коррупцией. Другое дело, что эти расследования коррупции чиновников вызвали и обострение борьбы вокруг НАБУ», – заключает эксперт (https://24tv.ua/ru/chego_dostigla_ukraina_v_2017_godu_ocenki_jekspertov_info_grafika_n906466).

Политический аналитик А. Бузаров среди достижений украинского внешнеполитического ведомства считает работу по крымскому направлению, внося в актив МИДа рассмотрение в ООН резолюции о нарушениях прав человека в Крыму. В то же время, он считает, что министерству мешает работать с полной отдачей «ангажированность и связь с Администрацией президента».

«Многое зависит от того, каково мнение президента по всем вопросам. Самый большой минус – заикленность внешней политики на одном векторе, на США и ЕС. При этом нет ясности относительно интеграции с ними. Практически не развиваются другие направления: арабский мир, Азия, Африка, Латинская Америка», – констатирует эксперт (<https://focus.ua/country/386124/>).

О чрезмерном влиянии президента на МИД говорит и политический эксперт Б. Яременко. «МИД окончательно утратил роль центра формирования внешней политики. Фактически деятельность министерства сводится к формальному взаимодействию. Я не вижу системной работы, вижу реагирование, довольно шаблонное – заявление, нота. МИД остался наименее реформированным ведомством в стране», – считает он (<https://focus.ua/country/386124/>).

По мнению же аналитика Международного центра перспективных исследований Е. Ярошенко, украинское внешнеполитическое ведомство в основном исполняет координирующую роль и не является центром принятия решений. «По большому счёту, даже в вопросе безвиза с ЕС ведомство Климкина всего лишь координировало между собой МВД, Миграционную, Пограничную службы, предоставляя их разработки соответствующим инстанциям ЕС», – заявляет Е. Ярошенко (<https://focus.ua/country/386124/>).

При этом, говоря о дальнейших внешнеполитических перспективах Украины, некоторые наблюдатели подчеркивают, что сегодняшние ориентиры во внешней политике теряют свой потенциал и требуют пересмотра и приведения в соответствие с происходящими в международных отношениях изменениями. Игнорирование новых внешнеполитических вызовов может грозить даже «кризисом внешнеполитической идентичности», полагают они. Риск такого сценария может вырасти, если ключевые политические игроки продолжают использовать такие теряющие актуальность ориентиры в предвыборный период.

Внутренняя же политическая нестабильность будет способствовать ослаблению переговорных позиций Украины, позволяя внешним политическим игрокам навязывать ей свою «повестку дня». Очевидно, активизация со стороны Украины контактов со всеми заинтересованными игроками сегодня может поспособствовать решению актуальных для страны политических проблем, и в частности, создать предпосылки для внедрения миротворческой миссии ООН на востоке страны. Наблюдатели полагают, что минимизация влияния деструктивных факторов и стабилизация отношений с международными партнерами может стать итогом проведения взвешенной политики соседства, которая позволит украинскому правительству и, в частности, внешнеполитическому ведомству, дать адекватный ответ на политические вызовы ближайшего будущего.

І. Рудь, мол. наук. співроб. ФПУ НБУВ

Національне антикорупційне бюро України: результати діяльності за 2017 рік оцінки та прогнози експертів

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – правоохоронний орган з широкими силовими повноваженнями, на який покладається попередження, виявлення, припинення та розкриття корупційних злочинів.

Утворене Президентом України 16 квітня 2015 року на чолі з директором А. Ситником

У відеозвіті НАБУ за 2017 рік, оприлюдненому на сторінці відомства у Facebook повідомляється: «На кінець 2017 року детективи НАБУ розслідують майже 500 проваджень щодо топ-корупції. З огляду на розміри збитків від злочинів та посади задіяних в них осіб більшість розслідувань набули резонансу в суспільстві», – йдеться у повідомленні.

Зокрема, у відомстві нагадали про розслідування справ щодо розтрати 149 млн грн під час закупівлі палива для Міноборони (підозрюються 4 особи, в тому числі заступник міністра оборони І. Павловський); справу щодо розтрати 28,5 млн грн при закупівлі двигунів для танків на Львівському бронетанковому заводі; справу щодо розкрадання 16 млн грн, виділених на реалізацію проекту «Стіна»; справу щодо розтрати 14 млн грн при закупівлі рюкзаків для потреб Національної гвардії України; «газову справу»; розслідування щодо корупції на Укрзалізниці тощо.

Як інформують джерела в НАБУ, наразі у судах знаходяться понад 100 справ від антикорупційного бюро.

«Найбільшим викликом у роботі Бюро залишається неспроможність судової системи розглядати справи, скеровані НАБУ та САП до суду. Сподіваємося, що 2018 року таки буде створено Антикорупційний суд, який забезпечить винесення вироків корупціонерам», – підсумували у НАБУ. (<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2377413-uprodovz-patnici-bojoviki-dvici-obstrilali-pozicii-sil-ato.html>).–2018.5.01)

Президент України П. Порошенко заявив про необхідність своєї активнішої участі у захисті антикорупційної інфраструктури країни і неприпустимість будь-якого тиску на Національне антикорупційне бюро.

Про це йдеться у колонці Порошенка для спецвипуску видань «Новий час» і «The Economist Світ», яку опубліковано 6 січня.

Зокрема Президент заявив: «Події кінця 2017 року показали, що антикорупційна інфраструктура вимагає більш активного захисту з боку президента. Особливо наголошую на гарантії незалежності НАБУ. Вважаю неприйнятною будь-яку форму тиску на цей орган. Як з боку політичного істеблішменту, так і з боку групи підтримки цього органу, яка агресивно нав'язує йому списки «клієнтів» із політично забарвленими «вироками». Порошенко зазначив, що протягом 2018 року має бути дано старт створенню Антикорупційного суду.

«Гроші у бюджет-2018 на цю інституцію вже заклали, але мають пройти всі етапи ухвалення закону і формування складу суддів», – зазначив П. Порошенко.

Також президент зауважив, що нинішні темпи розвитку економіки недостатні для стабільності та поліпшення рівня життя.

«Хороша новина – що зламану багаторічну тенденцію падіння (економіки), зумовленого війною, втратою значної частини індустріального потенціалу, економічної агресією з боку РФ. Але ... такі темпи – категорично

незадовільні для стабільного розвитку економіки і відновлення рівня життя. Тому і шукаємо нестандартні, нетривіальні і ліберальні рішення для поліпшення інвестклімату, прискорення економічного зростання, створення нових робочих місць», – заявив він.

При цьому П. Порошенко висловив сподівання, що його пропозиція – замість податку на прибуток підприємств ввести податок на виведений капітал – буде впроваджено з 1 січня 2019 року. «А поки що впровадимо розстрочку на сплату ПДВ на імпортне обладнання для розширення та модернізації виробництва», – додав президент.

Головними орієнтирами для України на 2018 Порошенко зазначив «мир і розвиток». «Україна потребує не внутрішньої боротьби всіх проти всіх, а консолідації зусиль влади, громадянського суспільства, міжнародних партнерів», – заявив Порошенко і додав, що «опоненти влади вже вступили в активну фазу передвиборчої кампанії, а деякі навіть не гребують брати гроші у Москви» (<http://www.pravda.com.ua/news/2018/01/6/7167659/>).–2018.–6.01).

Надзвичайно важливим питанням для Національного антикорупційного бюро України стало питання обрання аудитора НАБУ.

Висловлюючись з цього приводу голова Верховної Ради України А. Парубій сказав було би краще, якби ним призначили іноземного спеціаліста. «Моя думка, щоб ми взяли когось з іноземних спеціалістів і це дало б набагато більший рівень довіри і до ВР і до аудиту, який може бути проведено», – сказав А. Парубій.

Він нагадав, що питання про призначення аудитора вже двічі піднімалося з трибуни Верховної Ради, але при голосуванні жодна з кандидатур не набрала необхідної кількості голосів. Наразі дискусія з цього питання триває у парламенті. Як тільки профільний комітет ВР визначиться із кандидатурою, він одразу внесе її на голосування, наголосив спікер (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2372844-parubij-vvazae-so-auditorom-nabu-mae-stati-inozemnij-specialist.html>).–2017.–29.12).

Державний бюджет на 2018 рік передбачає суттєве збільшення фінансування антикорупційних органів у 2018р. Зокрема передбачено виділення 857 мільйонів гривень Національному антикорупційному бюро, що на 10,8% більше, ніж в 2017 році. Про це повідомляється у тексті закону «Про державний бюджет України на 2018 рік».

Згідно з бюджетом, Національному агентству з запобігання корупції в 2018 році виділяється 683,5 мільйона гривень, що на 13% більше, ніж в 2017 році. Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів, в 2018 році виділять 253 мільйони гривень, що в 5 разів більше в порівнянні з 2017 роком (<http://www.pravda.com.ua/news/2018/01/5/7167575/>).–2018.–5.01).

У свою чергу відомий блогер К. Волох назвав результати роботи Національного антикорупційного бюро України у порівнянні з прокуратурою в 2017 р. незначними. За 2016 рік – 42 справи передані в суди, за (на момент інтерв'ю) 10 місяців 2017 року – близько 50. І жодна з цих справ не

наближається до справи військової прокуратури по держобнал програмі – коли чиновників доставляли у Київ вертольотами – десятки обвинувачень, сотні свідків, мережа на всю країну. У НАБУ за два роки навіть – нічого навіть близько не має – заявив блогер (<https://prm.ua/rezultati-roboti-nabu-prosto-zhalyugidni-vidomiy-bloger/>).

Блогер підкреслив, що НАБУ конфіскувало лічені мільйони гривень, а Генпрокуратура за часи Ю. Луценка конфіскувала понад 50 млрд гривень, до того ж маючи у два рази менше слідчих військова прокуратура передала у суди у 10 разів більше справ тільки по корупції, ніж НАБУ. Волох також не виключив, що оприлюднені плівки, на яких нібито голова НАБУ Ситник розкриває подробиці слідства стороннім особам є справжніми (<https://prm.ua/rezultati-roboti-nabu-prosto-zhalyugidni-vidomiy-bloger/>).– 2017.– 16.11)

Директор зі стратегічного планування агентства «Гайдай.ком» С. Гайдай зробив короткий огляд ролі НАБУ в сучасних політичних та антикорупційних державних діях. «Коли ми порівнюємо НАБУ з іншими органами, картинка ж не в тому, що Антикорупційне бюро бореться і з ними. Основна політична технологія нашої влади та політичного класу – це імітація. Звідкіля взявся той же Міхеїл Саакашвілі? Хотіли зімітувати реформу, проте, як виявилось, він не хотів імітувати, а справді хотів щось зробити», – розповідає політичний експерт.

У свою чергу, НАБУ, на його думку, було створено, оскільки владі необхідно було зімітувати антикорупційну горизонталь для наших західних партнерів. «Від нас вимагали антикорупційного суду, НАЗК, САП та НАБУ. Вдалося не створити антикорупційний суд. Але якщо його зроблять, він керуватиметься з Банкової. НАЗК керується звідти ж. З Антикорупційною прокуратурою змогли домовитися. Прокол в тому, що у НАБУ виявився прокурор, який непідконтрольний Банковій», – заявив експерт.

С. Гайдай переконаний, що саме через це розпочалась «війна між державними антикорупційними структурами. «Те, що він не може справитися з ситуацією, вже сказали. У цій системі, де взагалі не існує механізмів, все, що вони можуть – це виводити людину на суд. Який був резонанс у справі Насірова? У НАБУ є тільки один шанс – перейти до політичних методів», – переконаний С. Гайдай.

(https://zik.ua/news/2017/12/27/yakshcho_sytnyk_ne_pereyde_do_politychnyh_metodiv_nabu_zidyat_ekspert_1234187).–2017.–27.12)

Міністр закордонних справ Німеччини З. Габріель вважає, що український парламент не повернеться до розгляду законопроекту, який може обмежити незалежність антикорупційних органів в Україні. Про це він заявив в ході спільної прес-конференції з главою МЗС України П. Клімкіним в Києві.

Нагадаємо, що проект Закону України № 7362 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення парламентського контролю» Верховна Рада планувала розглянути 7 грудня. У разі прийняття цього

документа, антикорупційні органи потрапили б у залежність від керівництва держави, що означало б згорання в Україні антикорупційної реформи.

Законопроект був внесений до Ради 6 грудня главами фракцій БПП і Народний фронт А. Герасимовим і М. Бурбаком.

«Робота незалежних антикорупційних установ часто незручна і викликає в певній мірі конфлікти, але ми вважаємо, що ця робота дуже важлива і дуже добре, що був відкликаний проект закону, який міг би обмежити діяльність антикорупційних установ. Ми вважаємо, що так воно і буде, що розгляд цього закону не відновиться», – сказав З. Габріель.

Глава німецького зовнішньополітичного відомства наголосив на важливості зростання довіри міжнародних інвесторів до ситуації в Україні. «Ця довіра виникає якраз завдяки внутрішнім умовам життя в Україні, перш за все тривалості і постійної боротьби з корупцією», – додав міністр закордонних справ Німеччини. (<http://www.pravda.com.ua/news/2018/01/4/7167457/>).–2018.–4.01)

Отже, діяльність Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) викликає неоднозначну реакцію в українському політикумі. Очевидно, що наявна критика на адресу НАБУ має серйозні підстави. Однак в той же час варто визнати що окремі державні органи та службовці відверто протистоять антикорупційному бюро та розгляду ним корупційних справ. Вони свідомо дискредитують НАБУ для припинення розслідувань щодо себе та свого оточення. Подальша доля цього органу мало прогнозована, але вже результати отримані на сьогодні дають підстави говорити про НАБУ як про поштовх до позитивних змін у майбутньому, що має значну підтримку як в українському суспільстві так і серед зарубіжних партнерів України.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Конфлікт на Донбасі в контексті важливих подій 2017 року

Увесь 2017 рік однією з найгостріших проблем не лише України, а й світу залишався військовий конфлікт на Донбасі. Попри намагання Росії запевнити світову спільноту, що це виключно внутрішній конфлікт нашої держави, українська влада продовжує наполягати на тому, що РФ приймає у ньому активну участь, включаючи військову підтримку самопроголошених республік. Незважаючи на незначну кількість країн, які підтримують позицію Росії, більшість країн світу, включаючи країни ЄС та США, демонструють підтримку України. Зокрема це проявляється в продовженні антиросійських санкцій. Серед інших подій, що прямо чи опосередковано впливають на розвиток ситуації на Донбасі розглянемо наступні: обмін військовополоненими між Україною та псевдо республіками, рішення адміністрації Д. Трампа про надання летальної зброї Україні, виведення російських військ із Сирії, а також президентські вибори в Росії, що

відбудуться навесні 2018 року, та які більшість експертів назвали «перевиборами В. Путіна». Всі вони мали або можуть мати наслідки для нашої держави в плані вирішення конфлікту на сході України.

Без сумніву, найприємнішою серед перелічених подій, стало повернення з полону українських заручників. Довготривалий процес переговорів в рамках мінських домовленостей врешті–решт призвів до обміну, якого не відбувалося вже більше року. Незважаючи на той факт, що до процесу обміну було залучено досить велику кількість суб'єктів в Україні, так званих «ДНР» і «ЛНР», Росії, а також з боку міжнародних інституцій, остаточне рішення про обмін стало можливим лише з погодження російського президента. Саме В. Путін свого часу пообіцяв здійснення обміну. Після чого він провів перемовини із лідерами самопроголошених республік і обговорив з ними обмін полоненими із українською владою. На думку експертів, такими чином В. Путін намагався підвищити статус лідерів сепаратистів і зіграти роль миротворця напередодні президентських виборів. При цьому досить показовим є той факт, що переговори з лідерами самопроголошених «ДНР» і «ЛНР» О. Захарченком та на той момент ще І. Плотницьким, В. Путіну запропонував В. Медведчук, під час відвідин російським президентом Новоєрусалимського монастиря у Московській області 15 листопада 2017 року.

Український політик, лідер руху «Український вибір – право народу» і один із представників Києва у мінській контактній групі – разом із патріархом РПЦ Кирилом звернувся до президента Росії з проханням підтримати ідею обміну військовополоненими. «Україна готова звільнити 306 людей, розраховує на звільнення Донецьком і Луганськом 74 людей, і це можна було б зробити до новорічних і різдвяних свят», – заявив тоді В. Медведчук. «Я зроблю все, що від мене залежить», – відповів йому В. Путін (<http://www.bbc.com/ukrainian/features-42016438>).

На думку експертів, така позиція російського президента зумовлена передусім отриманням особистої вигоди. Так, політолог К. Батозський, впевнений, що обмін саме зараз вигідний особисто президенту В. Путіну. «Обмін стався зараз, тому що в Росії йде кампанія з перевиборів В. Путіна на посаду президента, тому йому потрібен такий новий імідж миротворця, людини, яка налаштована на мир, і тому цей обмін стався просто зараз», – пояснює він. Разом з цим політолог нагадує про півторарічне зволікання у цьому процесі, яке і називає справжнім показником мотивації Кремля та його найманців на Донбасі. «Те, що півтора року В. Путін та російська сторона нічого не робили для того, щоб страждання цих людей зменшити, просто нівелює весь пафос цього обміну і ми маємо про це пам'ятати. Ні про яку вдячність або перезавантаження ситуації не може йти й мови» (<https://www.radiosvoboda.org/a/28941467.html>).

З іншого боку В. Путін намагається показати, що лідери «республік» не маріонетки, а самостійні гравці. Про що говорить і голова українського

Інституту глобальних стратегій В. Карасьов. «Він хоче показати: я з ними переговори веду, хай і Київ теж веде», – каже В. Карасьов.

Крім того, окремі експерти вбачають в цьому рішенні В. Путіна процедуру збереження політичного впливу в Україні. Волонтерка Г. Різаєва переконана що за допомогою обміну Кремль намагається підняти авторитет В. Медведчука в Україні. «Півтора роки абсолютно жодних рухів не було, тут з'являється, вибачте, Віктор Володимирович Медведчук, говорить щось «шановному» Путіну, Путін дає вказівку тим же бойовикам, таким як Захарченко та на даний момент Пасечник (спочатку було дано Плотницькому) здійснити обмін. Що ми бачимо? Це просто процедура збереження політичного впливу в нашій країні шляхом використання інформаційного поля, не побоююсь цього грубого слова – піару», – стверджує вона.

Із такою оцінкою погоджується і вищезгаданий К. Батозський. На його думку, В. Путін зацікавлений в рості політичного впливу В. Медведчука. «Володимир Путін таким чином хоче підвищити рейтинг і Медведчука, бо вважає чомусь, незважаючи на те, що Україна фізично не сприймає Медведчука як політика в жодній іпостасі чи партійному проекті – все одно вважає, що Медведчук – це гарний політик, і напередодні виборів, які мають статись, нехай в нього будуть якісь досягнення» (<https://www.radiosvoboda.org/a/28941467.html>).

Тобто, як бачимо, за процесом обміну заручниками, на переконання багатьох експертів та аналітиків можуть стояти не стільки добрі наміри сторін конфлікту, скільки конкретні вигоди, що переслідують треті сторони, в нашому конкретному випадку – президент РФ.

Ще одним досить несподіваним для світового загалу рішенням, з боку В. Путіна стало виведення російських військ з Сирії, про початок якого президент РФ повідомив ще навесні 2017 року. Ще тоді багато експертів заговорили, що це може позначитися на військовому конфлікті на сході України. Оскільки основна увага російського керівництва зосередиться більшою мірою на Донбасі та й вивільнена військова техніка та особовий склад, частково можуть бути передислоковані до так званих «ДНР» і «ЛНР», що своєю чергою може призвести до ескалації конфлікту.

Досить цікавою з цього приводу є позиція професора Нью-Йоркського університету, фахівця по Росії – М. Галеотті. Він вважає, що це хитрий і прагматичний хід з боку В. Путіна, тому що розширення кількості контингенту в Сирії, ймовірно, припиниться. Таким чином, Росія не тільки зробить себе менш вразливою до нападів з боку супротивника, але і позбудеться від спокуси взяти більш активну участь в боях.

М. Галеотті також поділився враженнями від розмов з російськими військовими: одним з головних побоювань було опинитися втягнутими в цикл ескалації у випадку, якщо одна з груп повстанців зробить серйозну атаку на сили РФ. «Якщо президент сприйме це як виклик, у нього виникне спокуса відправити туди бригаду десантників, і ми озирнутися не встигнемо,

як зав'язнемо в Сирії років на десять», – цитує М. Галеотті одного з військових (<https://nv.ua/ukr/recommends/novij-putin-vidhid-z-siriji-mozhe-zminiti-rosiju-103923.html>).

Експерт зокрема, наголошує і на реальних цілях, які Росія переслідувала в Сирії. «Швидше, цілей було три: по-перше, визначити роль Росії у регіоні та її заявку на участь у визначенні майбутнього Сирії. По-друге, захистити останнього ставленика Москви на Близькому Сході – в ідеалі, Асада, але Путін піде на заміну його іншою відповідною кандидатурою. По-третє, змусити Захід, в першу чергу, Вашингтон, припинити роботу над дипломатичною ізоляцією Москви», – вважає М. Галеотті. На його думку, це був класичний і водночас несподіваний хід з боку В. Путіна, який застав зненацька всіх. «Досі В. Путін завжди обирав ескалацію, конфронтацію і непримиренність. Зараз же, нехай і за суто прагматичних причин, він вперше відмовився від авантюри. Це може виявитися виключно пропагандистським або короткочасним кроком. Можливо, справа в тому, що він хоче зосередитися на своїй жорстокій війні на Донбасі. Але можливо і те, що на тлі падіння економіки, стурбованості еліт і суспільства це стане першим знаком появи більш прагматичного В. Путіна, який усвідомив, що його бачення великої Росії затягує її у безодню хаосу. Тільки час покаже, яка з теорій вірна», – підсумовує експерт.

Взагалі ж експерти припускають, що дії Росії на території Сирії можуть перетворитися на «донбаський формат». В. Путін показав, що контролює ситуацію в регіоні, а режим Б. Асада, на поваленні якого наполягали західні країни, може залишитися при владі (<https://tsn.ua/svit/eksperti-poyasnili-yak-roznachitsya-vihid-rf-iz-siriyi-na-viyuni-na-donbasi-610999.html>).

Фахівці прогнозували, що після Сирії російський керівник може сконцентруватися на сході України. Одразу після оголошення рішення про вивід російських військ з Сирії, американський сенатор Дж. Маккейн припустив, що вивільнені ресурси та увагу Росія обов'язково використає десь в іншому місці, і «кривава весна» може «знову прийти в Україну». Подібні прогнози давали й інші експерти, вважаючи, що «сирійська» кампанія відволікала увагу Росії від Донбасу, а тепер на сході України варто очікувати суттєвого погіршення ситуації (<https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/1982935-vihid-rosijskih-vijsk-iz-sirii-cim-varto-perejmatis-ukraini.html>).

Втім, окремі експерти наголошували, що військовий потенціал Росії дозволяв вести дві військові кампанії середньої інтенсивності – на сході України і в Сирії – за умов, коли інші потужні світові гравці фактично виступають у ролі спостерігачів, не надаючи ефективної підтримки ні Україні, ні сирійським повстанцям. А тому, часткове виведення російських військ із Сирії зовсім не обов'язково означає намір РФ перейти до військової ескалації на Донбасі у короткостроковій перспективі. При цьому, більш імовірним сценарієм є нарощування дипломатичного тиску на Київ.

За свій тактичний «відступ» у Сирії Москва може очікувати, наприклад, більшої лояльності з боку Вашингтону, Берліну та Парижу в нав'язуванні Києву своєї позиції по Донбасу. Звичайно, це не означає, що загроза військової ескалації знята з порядку денного. Тим більше, з огляду на те, що з моменту оголошення російським керівництвом про виведення військ із Сирії, інформація про прибуття нових російських військових підрозділів та нових видів озброєнь, переважно заборонених мінськими угодами періодично з'являлася у вітчизняних ЗМІ.

Разом з цим можемо констатувати, що на даний момент, виведення російських військ з Сирії, все ж не призвело до загострення військового протистояння на сході України. У експертному середовищі це пояснюють тим, що громадянська війна в Сирії і збройний конфлікт на Донбасі мають абсолютно різні передумови і першопричини. Так, дійсно і в Сирії, і в Україні Російська Федерація відіграє важливу роль. Але в Сирії конфлікт почався задовго до подій на сході України і не був пов'язаний спочатку з введенням російських військ, як це було, наприклад, в Криму. Використання російських ВПС у Сирії було винятковою мірою, на яку Кремль до останнього не наважувався, розуміючи, що це може погіршити і без того погані відносини з Заходом, проте кинути Б. Асада він не міг і надав йому пряму військову підтримку (<https://daily.rbc.ua/ukr/show/vyhod-rf-sirii-rossiya-ozhidaet-otvetnoy-1458122752.html>).

На думку експерта з міжнародних та правових питань А. Бузарова, порівнювати ситуацію в Україні та Сирії не варто, незважаючи на те, що обидва конфлікти територіально у військовому плані заморожені та переведені у політико-дипломатичну площину врегулювання, що може зайняти тривалий проміжок часу. На Донбасі зберігається ймовірність виникнення масштабних бойових дій в будь-який момент, але потрібно розуміти, що це буде пов'язано з подальшими новими економічними санкціями проти Росії, погіршенням ставленням до Росії з боку західних країн і появою нової антиросійської хвилі в Україні. Тому, на сьогоднішній день росіянам вигідно стабілізувати ситуацію і в Донбасі, і в Сирії, для того щоб на зовнішній арені спробувати налагодити стосунки зі США та ЄС, та зберегти В. Путіну рейтинги всередині країни, що пояснюється наближенням президентських виборів у РФ.

У свою чергу, Україна намагалася максимально унеможливити загострення конфлікту шляхом визначення заходів реагування західних партнерів на випадок ескалації – що конкретно Вашингтон, Берлін, Брюссель готові зробити у випадку, якщо російські війська розпочнуть новий масштабний наступ. Перелік можливих нових санкцій і список допомоги Україні озброєнням у разі загострення ситуації – можуть стати тим чинником, який змусить Кремль замислитися, чи варто розпочинати нову ескалацію.

В цьому напрямі роботи також було досягнуто певних позитивних зрушень. В першу чергу мова йде про те, що Сполучені Штати Америки,

наприкінці 2017 року, прийняли остаточне рішення, що Україна має право на закупівлю та отримання оборонних озброєнь, у тому числі летальних.

Експерти та військові фахівці досить неоднозначно оцінили це рішення, з точки зору його впливу на військову ситуацію на сході України. Одні з них зауважують, що рішення про продаж зброї Україні може спровокувати загострення на фронті. І додають, що в найближчий період ситуація на Сході лишатиметься нестабільною. Частина ж експертів, зауважують, що такий крок американців – сигнал Росії, що в разі спроби ескалації конфлікту вона зазнає суттєвих втрат. Дехто ж зауважує: це – важливий крок США для України, однак зброя, про яку йдеться, стратегічно не вплине на ситуацію на фронті (<https://www.radiosvoboda.org/a/28933630.html>).

Зокрема, аналітик фонду «Демократичні ініціативи» імені І. Кучеріва Р. Кермач наголошує, що ситуація на сході України була нестабільною і до рішення США про продаж летальної зброї та прогнозує, що такою вона зберігатиметься протягом найближчого часу. «Я думаю, що загострення будуть, зокрема, і у зв'язку з рішенням США. Москва вже неодноразово демонструвала свою готовність підвищувати ставки значно більшою мірою, ніж до цього була готова американська адміністрація», – зазначив експерт.

За словами Р. Кермача, напередодні президентських виборів Кремль намагатиметься використати ситуацію для мілітаризації російського суспільства. Однак, у експерта є сумніви, що підхід буде ефективним, оскільки у громадян Росії вже є розуміння, наскільки ризикованим може бути шлях агресії. Факт надання Україні летальної зброї знову може бути черговим приводом, щоб зайвий раз заявити про те, що Захід втручається в сферу інтересів Росії. «Є ризик того, що Кремль використає цей прецедент для того, щоб інструменталізувати цю історію надання Україні летальної зброї у своїх внутрішньополітичних цілях. Фактично вже стартувала виборча кампанія в Росії – переобрання російського президента В. Путіна, і факт надання Україні летальної зброї знову може бути черговим приводом, щоб зайвий раз заявити про те, що Захід втручається в сферу інтересів Росії, і розкручувати мілітаристський дискурс всередині країни», – каже Р. Кермач.

Водночас директор військових програм Центру Разумкова М. Сунгуровський вважає, що дії української та американської влади – це сигнали для Росії про те, що в разі спроби ескалації конфлікту вона понесе суттєві втрати. «Це – політичні сигнали агресору, для того, щоб він знав, що легкою перемога не буде. По-друге, в світлі останніх подій, які відбулися в Спільному центрі координації та контролю, виводом російського контингенту, були припущення, що це може стати свідченням підготовки, якщо не великомасштабного, то хоча б локального наступу чи загострення ситуації. Нашим Збройним силам потрібно до цього бути готовими. І за всіма повідомленнями нашого Генерального штабу, вони до цього і готувались, і готові вже. Надання Україні летальної зброї може бути стримуючим фактором», – каже М. Сунгуровський.

Нині поставки американської зброї Україні вже не мають такого критичного значення, як у 2014 році, зауважив експерт Центру дослідження армії, конверсії і роззброєння М. Самусь. Україна й сама відновила свій військовий потенціал, а той пакет зброї, про який йдеться, не може вплинути на провокативні дії з боку Росії, зауважив експерт.

«Україні треба покладатися на свої сили, створювати зброю, яка може завдавати стратегічної чи оперативної шкоди Російській Федерації. Рішення США – позитивний сигнал, який означає, що Україна йде в правильному напрямку і дає сподівання, що США в майбутньому можуть поставляти і зброю вищого рівня. Зброю стримування – балістичні або крилаті ракети», – каже М. Самусь.

Очікувано, різні точки зору на рішення про надання летального озброєння Україні висловили представники Росії та США. Так, вищезгаданий американський сенатор Дж. Маккейн вважає, що це рішення не суперечить мирному врегулюванню конфлікту на Донбасі. «Повідомлення про рішення президента Трампа про надання Україні протитанкових комплексів Javelin є ще одним важливим кроком у правильному напрямку та надає сильний сигнал про те, що Сполучені Штати підтримуватимуть своїх союзників та партнерів, бо вони борються за захист свого суверенітету та територіальної цілісності ... Забезпечення Україні можливостей, необхідних для стримування і захисту від подальшої російської агресії, сприятиме створенню більш стабільних умов безпеки, необхідних для мирного врегулювання цього конфлікту», – вважає Дж. Маккейн. Він підкреслив, що «надання Україні оборонної летальної допомоги не суперечить миру в Україні – це важливо для його досягнення» (<http://www.pravda.com.ua/news/2017/12/23/7166563/>).

Авторитетне американське видання The Washington Post у своїй статті «Хороший вибір Трампа – надання Україні зброї» доходить висновку, що рішення президента США Д. Трампа поставляти українським військам протитанкові ракети Javelin і схвалити комерційний продаж снайперських гвинтівок було однозначно правильним (http://vgolos.com.ua/news/nadavshy_ukraini_zbroyu_tramp_zabezpechuv_pauzu_eskalatsii_v_donbasi_wp_297001.html).

«Адміністрація Трампа протягом декількох місяців сумнівалася, чи надавати оборонну зброю Україні, але коли вона нарешті перейшла до дій, час було вибрано бездоганно. У середині грудня агресія очолюваних Росією сил різко зросла: важкі артилерійські і ракетні обстріли відверто заперечували тезу про те, що трирічна московська інтервенція в Донецькій і Луганській областях перейшла в стадію замороженого конфлікту.

Подійкували, що В. Путін бачив в ескалації в Україні спосіб об'єднати підтримку всередині країни напередодні президентських виборів, які відбудуться в Росії в березні», – йдеться в матеріалі.

Як зазначає видання, рішення Д. Трампа надати збройним силам України протитанкові ракети Javelin і погодити продаж снайперських

гвинтівок не зупинить російський наступ, якщо він матиме місце, «але це рішення може змусити Путіна взяти паузу».

«Це гідне застосування принципу „мир через силу” президента Р. Рейгана, від якого Д. Трамп, за власним визнанням, в захваті. В. Путін повинен усвідомити, що його агресія чи то в Україні, чи то в кіберпросторі отримає відсіч і спричинить за собою значні збитки для нього.

Кількість американської зброї, яку отримає Україна, скромна. Але офіційні особи називають це озброєння «латками», оскільки вони заповнюють ключові слабини в захисті країни. На східних фронтах українським військовим щодня погрожують ворожі снайпери. Тепер вони зможуть використовувати американські снайперські системи M107A1, щоб зрівняти шанси з противником. Аналогічно Javelin можуть знищувати російські танки в разі нового наступу – і змусити Кремль зважити потенційні нові втрати російських солдатів в Україні, які в Кремлі, як і раніше, заперечують», – пише The Washington Post.

Президент України П. Порошенко, у свою чергу зазначив, що рішення США про надання Україні летальної оборонної зброї – «принципове і довгоочікуване рішення» та «гідна відповідь на продовження окупації Росією української території». Він висловив вдячність Д. Трампу та всім американським друзям за підтримку. «Такий крок у тандемі з посиленням санкцій проти Росії – гідна відповідь на продовження окупації української території, невиконання Москвою своїх зобов'язань та продовження накачування Донбасу важкою зброєю», – сказав він (<https://prm.ua/gidna-vidpovid-na-nevikonannya-moskvoyu-svoyih-zobov-yazan-poroshenko-pro-nadannya-ssha-letalnoyi-zbroyi-ukrayini/>).

Посол України в США В. Чалий заявив, що рішення США про продаж Україні протитанкових ракетних комплексів – це сигнал, що будь-яка агресія Російської Федерації буде мати адекватну відповідь. «Я думаю, основна причина – це те, що почули наш сигнал. І я як посол завжди на зустрічах з політиками в Конгресі, та з Адміністрацією (Д. Трампа) говорив, що наш досвід цієї гібридної війни з Росією показує: якщо ви демонструєте слабку позицію, агресор йде далі, а якщо ви демонструєте силу, то відкривається можливість для дипломатичної роботи того ж посла Волкера, який дуже добре працює. Але, не маючи такого потужного сигналу, Росія просто не хоче сідати за стіл переговорів, і далі робити кроки назустріч», – сказав він (<https://focus.ua/country/388373/>).

«Це сигнал. Це питання не тільки в тому, які види озброєнь прийдуть, хоча це також підсилює нашу обороноздатність. Головне – це чіткий сигнал США: будь-яка агресія, будь-яка спроба зруйнувати усталений міжнародний порядок отримає адекватну відповідь», – сказав В. Чалий.

Той факт, що надання Сполученими Штатами летальної оборонної зброї показує, що Америка остаточно стала на бік України висловив політолог О. Голобуцький (<https://prm.ua/67158/>).

Пригадуючи заяву В. Путіна, що у випадку надання Америкою Україні летальної зброї, Росія не здивується, якщо «ДНР» і «ЛНР» передадуть свою зброю туди, де це буде найбільш боляче для американських інтересів, вважалось, що йдеться про Сирію та КНДР. «Але ми ж розуміємо, що це гра нервів, Росія чим могла вже допомогла КНДР», – наголосив він. За його словами росіяни сприяли передачі ракетних технологій північним корейцям. «Росія хоче показати слабкість Заходу. Питання Сирії Росія вважає це своєю перемогою, миру там не буде, громадянська війна там буде продовжуватись. Ресурсів витратити вже настільки багато Росія не буде і не зможе. Тому тут гра буде продовжуватись, але не виключно по кремлівському сценарію», – додав він.

Політолог зауважив, що надання Україні летальної зброї дуже велике досягнення і це дуже велика перемога для президента. «Це питання виключно того, що Америка підписується під нас. І Росія тепер вже зрозуміє це вже не просто гра якась. Так, Росія робить вигляд, що це не тільки росіяни воюють на Донбасі, що це якісь там грубо кажучи, місцеві. Тепер все стало ясно – за нами стоїть Америка, а за «ДНР» і «ЛНР» – Росія», – сказав він.

Натомість у Росії заявили, що постачання озброєння Україні загрожують зривом процесу мирного врегулювання і заважають виконанню мінських домовленостей. Російська сторона невдоволена таким рішенням США.

«У такий спосіб вашингтонські „яструби” намагаються, як вони вважають, підняти для Росії „ціну конфлікту в Донбасі”. Це дуже збиткова і небезпечна логіка», – зауважив заступник міністра закордонних справ Росії Г. Карасін. Він додав, що таким чином США і Канада втягнуть свої країни у внутрішнюукраїнський конфлікт, при цьому ніхто не задумується про результат таких дій (<https://prm.ua/letalna-zbroya-ukrayini-rosiya-zagovorila-pro-logiku/>).

А результатом, на думку представника МЗС РФ М. Захарової, може стати масштабне кровопролиття на Донбасі, співучасником якого, як вона вважає виступить саме Вашингтон. «Ми вкрай розчаровані інформацією про те, що Вашингтон видав ліцензію своєму неназваному виробнику озброєнь на поставку Києву великокаліберних снайперських гвинтівок. У Вашингтоні вперше оголосили факт передачі зброї Україні. Те, що озброєння формально передаються не по державній лінії, а в рамках комерційних контрактів, в принципі нічого не змінює. Це лише камуфляж і спроба зовні змінити сприйняття. Саме офіційний Вашингтон дав „відмалку” на такі поставки, значить, взяв на себе всю відповідальність за наслідки», – сказала М. Захарова (<https://www.segodnya.ua/world/russia/mid-rf-o-letalnom-oruzhii-ssha-uzhe-davno-vooruzhayut-ukrainu-1100479.html>).

Разом з цим, принципову позицію у питанні вирішення конфлікту на Донбасі демонструють й інші ключові партнери України. Так, міністр закордонних справ ФРН З. Габріель у перші дні 2018 року перед відльотом в Україну нагадав, що для всього Заходу і для Німеччини зокрема, конфлікт на

Донбасі не є ні замороженим, ні забутим. «Поїздкою до Києва та Маріуполя хочемо показати людям в Україні: ми не покидаємо вас, для нас цей конфлікт не є ні замороженим, ні забутим, але дуже актуальним і пожежонебезпечним», – сказав міністр. Він звернув увагу на те, що минулого року на сході України було зафіксовано найбільший сплеск насильства з моменту укладення Мінських угод. Водночас він назвав обнадійливими знаками обмін заручниками та досягнення домовленості про перемир'я у зв'язку з новорічно-різдвяними святами. «Так і має тривати», – заявив глава німецького МЗС. З. Габріель запевнив, що західні партнери, у тому числі Німеччина, робитимуть усі зусилля для того, щоб врегулювати кризу, знайти рішення, яке принесе мир цьому регіону. Представник МЗС ФРН Р. Бройль на урядовому брифінгу в Берліні повідомив: «У центрі переговорів з українським урядом буде курс реформ в Україні, особливо боротьба з корупцією» (<http://expres.ua/news/2018/01/03/279113-konflikt-donbasi-ne-zamorozhenyu-pozhezhonebezpechnyy-glava-mzs-nimechchynu>).

Таким чином, можемо констатувати, що конфлікт на сході України продовжує залишатися серед ключових тем як української так і світової політики. Аналіз подій, що відбуваються як в зоні конфлікту так і далеко за її межами, та які певною мірою впливають на розвиток подій на Донбасі свідчить про небажання російської сторони сприяти мирному врегулюванню конфлікту. Та навіть окремі позитивні моменти, які останнім часом спостерігалися з боку російського керівництва (виведення військ з Сирії та сприяння обміну заручниками) більшість експертів пов'язують виключно з хитрістю та прагматизмом їх авторів. Разом з цим відзначаємо послідовну підтримку Заходу, який продовжує та частково посилює антиросійські санкції, а також рішення США про надання летального озброєння, яке в сукупності з відродженими Збройними силами України та міжнародною дипломатичною підтримкою, наразі залишається вагомим фактором стримування російської агресії.

Примітки на полях

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. ГУ «Института всемирной истории НАН Украины»

Транспортные коммуникации как фактор сменяющейся геостратегии

Как сообщают СМИ, Астана начинает процесс переговоров с Азербайджаном о возможности совместной транспортировки нефти и природного газа на мировые рынки углеводородного сырья. Это означает, что Казахстан, а вслед за ним, Узбекистан и Туркменистан, уже в самое ближайшее время, могут отказаться от крайне невыгодного для них маршрута транспортировки нефти и природного газа через территорию России. Напомним, что в операции по транспортировке углеводородного

сырья из стран Центральной Азии, Россия выступает не как транзитер, но как покупатель. С последующим реэкспортом нефти и природного газа на европейские рынки. Разумеется, Россия единолично определяет цену закупки, которые на порядок ниже, нежели рыночные. Благодаря этой квази-торговой операции, Россия имеет сверхдоходы. Не случайно же, президент Казахстана Н. Назарбаев, не скрывая своего возмущения, говорил о «смехотворных ценах», по которым Россия платит своим центрально-азиатским партнерам за поставку углеводородного сырья.

Правда, еще в начале 2000-х годов, Казахстан выкупил Херсонский НПЗ, благодаря которому Украине были гарантированы поставки определенных объемов сырой нефти, которую украинская сторона перерабатывала в нефтепродукты и обеспечивала рабочие места для своих граждан.

Но «недолго музыка грала». По-видимому, этот производственный объект был серьезной помехой и для украинских и российских нефтетрейдеров и его благополучно закрыли.

Примерно, в это же время президент Казахстана Н. Назарбаев предлагал украинской стороне провести дополнительную ветку нефтепровода «Одесса–Броды», но и это предложение противоречило интересам украинских и российских нефтетрейдеров, а потому оказалось «неуслышанным». А Россия используя свое монопольное положение на транспортные сети по-прежнему закупает природный газ и нефть у своих центральноазиатских партнеров и перепродает его на внешних рынках.

Что касается нового этапа переговорного процесса, то Баку и Астана создают две рабочие группы по вопросам транспортировки казахстанской нефти и газа через Азербайджан и далее, через территорию Грузии на черноморские порты с дальнейшим выходом на мировые потребительские рынки. Об этом сообщает Интерфакс–Казахстан со ссылкой на министра энергетики Казахстана К. Бозумбаева.

«Объемы добычи казахстанского газа будут увеличиваться, и в качестве маршрутов экспорта рассматривается Азербайджан. Как один из вариантов ее транспортировки на потребительские рынки Европы. В контексте этого проекта, мы рассматриваем строительство на западе Казахстана LNG-завода с последующей транспортировкой этой продукции через территории Азербайджана и Грузии на мировые рынки», – прокомментировал планы и инициативные действия руководства Казахстана К. Бозумбаев.

В связи с этим Казахстан уже договорился с Азербайджаном о создании специальной рабочей группы из представителей соответствующих профильных министерств и ведомств. «Эта рабочая группа, в течение ближайших нескольких месяцев, должна будет изучить и выдать экспертную оценку экономической эффективности данного проекта», – сказал министр энергетики Казахстана.

Вторая рабочая группа изучит конкурентоспособность транспортировки казахстанской нефти через Азербайджан на мировые рынки. «Мы договорились о создании рабочей группы по транзиту казахстанской нефти по территории Азербайджана. Эта рабочая группа должна будет проработать нефтепроводные и перевалочные возможности Азербайджана для приема казахстанской нефти и конкурентоспособность данного маршрута», – сказал он К. Бозумбаев.

Глава Минэнерго напомнил, что в настоящее время основным маршрутом для экспорта казахстанской нефти является Каспийский трубопроводный консорциум (КТК). Для Казахстана его пропускная способность составляет порядка 53–54 млн тонн в год. Кроме того, Казахстан поставляет нефть в Китай, а также по маршруту Атырау – Самара через порт Усть-Луга в Финляндию, который вряд ли может бить конкурентным южному маршруту нефте- и газо-трубопроводов, проходящих через территорию Азербайджана или Грузии.

В случае позитивного решения транспортно-технологических вопросов, значительная часть казахских углеводородов пойдет в обход России. Причем объемы поставок в обозримом будущем могут быть увеличены. Согласно последним прогнозам Минэнерго Казахстана, добыча нефти в республике в 2017 году составит порядка 85,5 млн тонн против 78 млн. т в 2016 году.

Кроме того в ином направлении – не по территории России, в относительно скором времени возможно двинутся грузовые потоки по мегапроекту транснациональному транспортному коридору «Новый Шелковый путь» из Китая и Азиатско-Тихоокеанского региона, через Центральную Азию и Южный Кавказ в Европу. Недавно в Мангистауской области Казахстана сдали в эксплуатацию транспортную манистраль Актау – Шетпе. Эта трасса является частью международного транзитного коридора Астрахань – Атырау – Актау – граница Туркменистана, сообщают казахстанские СМИ.

Раньше водители называли этот участок дороги, протяженностью 170 километров, «дорогой смерти», поскольку вся трасса была в выбоинах и ямах, изрыта глубокими колеями. Теперь из Актау в Шетпе можно ехать с комфортом и с достаточно высокой крейсерской скоростью. В рамках программы «Нурлы жол» на месте разбитой дороги появилась четырехполосная трасса. На ее строительство было выделено более 36 млрд тенге (примерно 100 млн долларов США). Трасса приобретет международный статус и даст возможность доставлять грузы в соседнюю Туркмению и дальше в Иран посредством автомагистрали.

К перечисленному можно добавить, что в том же иранском направлении действует и железнодорожная магистраль. Аналогичная железнодорожная ветка, соединяющая Южную Грузию с Турцией была недавно сдана в эксплуатацию. По обеим железнодорожным веткам уже движутся поезда с грузами.

Анализуя последние действия Казахстана, можно отметить тенденцию изменения геостратегических приоритетов продиктованную главным образом прагматичными соображениями экономической выгоды. Страна последовательно идет путем диверсификации торговых маршрутов, выбирая те, что приносят реальную выгоду, а не диктуются геополитическими интересами возможно уже бывшего генерального партнера – России.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Підсумки фінансової децентралізації в ОТГ у 2017 році

Серед головних завдань реформи з децентралізації є збільшення фінансової спроможності місцевого самоврядування. Фінансова децентралізація є одним із інструментів, які надані місцевому самоврядуванню з метою розвитку територій. Надавши значну частину фінансів місцевому самоврядуванню, зокрема об'єднаним територіальним громадам, уряд делегував частину повноважень місцевим радам. Невід'ємною частиною отриманих місцевим самоврядуванням повноважень і ресурсів є відповідальність за прийняті рішення, за ефективно здійснення повноважень і раціональне використання бюджетних коштів.

Завдяки фінансовій децентралізації зросли показники місцевих бюджетів з 98,2 млрд у 2015 до 170,7 млрд у 2017. Бюджети об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) – із 4,1 млрд до 7,5 млрд. грн відповідно.

Протягом січня–листопада 2017 року до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 173,5 млрд грн, що становить 96,7 % від річних планових призначень. Приріст надходжень до відповідного періоду минулого року становить 31,5 % або 41,6 млрд. грн. Виконання річних показників забезпечено у Волинській, Київській, Миколаївській, Рівненській, Тернопільській та Херсонській областях, а по 6 областях – відсоток виконання становить понад 98 (Вінницька – 98,6 %, Кіровоградська – 99,9 %, Львівська – 99,2 %, Полтавська – 98 %, Хмельницька – 98,6 %, Чернівецька – 99 %).

Більша частина бюджетів ОТГ перевиконали річні планові показники. Власні доходи місцевих бюджетів 366 громад зросли на 3,8 млрд грн (84,4 %) та становлять 8,3 млрд грн. Про це свідчать дані моніторингу фінансової децентралізації за 11 місяців 2017 року.

За даними Центрального офісу реформ при Мінрегіоні, 264 бюджети ОТГ із 366 (а це 72 %) перевиконали свої річні планові показники. 207 громад перейшли на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом у

2017 році. Їх власні ресурси, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, зросли в 2,8 рази та становлять 4,4 млрд грн (+2,8 млрд грн).

Перші сформовані 159 об'єднаних громад ще у 2016 році перейшли на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Темп зростання їх власних доходів за січень–листопад 2017 року становить +33,3 % (+978,4 млн грн), що більше від середнього показника по Україні (темп зростання власних доходів по місцевих бюджетах України – 31,5 %).

Із розрахунку на 1 мешканця, середній показник надходжень власних доходів на одного жителя ОТГ збільшився на 1225,1 грн та становить 2676,8 грн.

З урахуванням міжбюджетних трансфертів з державного бюджету, доходи загального фонду місцевих бюджетів 366 ОТГ становлять 26,1 млрд грн.

Надходження власних ресурсів всіх 366 ОТГ за січень–листопад 2017 року у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року: усього – 8,3 млрд грн (зростання на 84,4 % або на 3,8 млрд грн), податку на доходи фізичних осіб надійшло 4,6 млрд грн (зростання в 3 рази або на 3,0 млрд грн); плати за землю – 1,3 млрд грн (зростання на 20,2 % або на 216,4 млн грн); єдиного податку – 1,3 млрд грн (зростання на 36,3 % або на 349,9 млн грн); акцизного податку – 728,9 млн грн (зростання на 11,2 % або на 73,2 млн грн); податку на нерухоме майно – 126,7 млн грн (зростання на 72,4 % або на 53,2 млн грн).

Надходження власних ресурсів місцевих бюджетів 159 ОТГ за січень–листопад 2017 року у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року: усього – 3,9 млрд грн (зростання на 33,3 % або на 978,4 млн грн), зокрема податку на доходи фізичних осіб надійшло 2,2 млрд грн (зростання на 40,8 %); плати за землю – 602,4 млн грн (зростання на 17,2 %); акцизного податку – 382,7 млн грн (зростання на 12,4 %); єдиного податку – 567,9 млн грн (зростання на 36,1 %); податку на нерухоме майно – 57,8 млн грн (зростання на 69,4 %).

Надходження власних ресурсів місцевих бюджетів 207 ОТГ за січень–листопад 2017 року у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року: усього – 4,4 млрд грн (зростання майже в 2,8 рази або на 2,8 млрд грн), зокрема податку на доходи фізичних осіб надійшло 2,4 млрд грн; плати за землю – 686,0 млн грн (зростання на 22,9 %); акцизного податку – 346,2 млн грн (зростання на 10,0 %); єдиного податку – 746,4 млн грн (зросли на 36,4 %); податку на нерухоме майно – 68,9 млн грн (зросли на 75,0 %).

Такі офіційні дані надає Міністерство фінансів України, виходячи із виконання показників місцевих бюджетів ОТГ, до їх входження до складу добровільно об'єднаних територіальних громад та після добровільного об'єднання громад і набуття ними права на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом

Крім власних доходів місцевих бюджетів ОТГ сьогодні держава надає громадам максимальну допомогу, повноваження та ресурси, а також дієві інструменти для розвитку. У 2018 році вона становитиме близько 18,5 млрд грн. За три роки державна підтримка на розвиток ОТГ та розбудову їх

інфраструктури зросла у 30 разів, в 2014 році вона становила всього півмільярда. У 2018 сягне 18,5 млрд грн. Це 6 млрд – ДФРР, 1,9 млрд – субвенція на ОТГ, 5 млрд – сільська медицина, 5 млрд – субвенція на соціально–економічний розвиток, 250 млн – програма «Питна вода», 370 млн – на розбудову і будівництво футбольних полів.

Верховна Рада прийняла «Бюджет України – 2018». У бюджеті передбачено на підтримку соціально–економічного розвитку ОТГ та продовження реформи децентралізації держава спрямовує близько 10 млрд грн, у ДФРР – 8,1 млрд грн, субвенція на формування інфраструктури ОТГ – 1,9 млрд грн.

Для прикладу, у Державному бюджеті для місцевих бюджетів Миколаївської області на наступний рік передбачено 7,7 млрд грн міжбюджетних трансфертів (це на 18,4 % або на 1,2 млрд грн більше, ніж у 2017 році). Серед них трансферти, які виділяються впершу:

- 43,4 млн грн – на проектні, будівельно–ремонтні роботи, придбання житла та приміщень для розвитку сімейних та інших форм виховання, наближених до сімейних, та забезпечення житлом дітей–сиріт, дітей, осіб з їх числа;

- 315,6 млн грн – на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автодоріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах області.

Найбільше зростання планується за базовими трансфертами, зокрема:

- освітня субвенція – +342,7 млн грн (+23,8 %);

- базова дотація – +36,4 млн грн (+23,5 %);

- трансферти на соціальний захист громадян – +495,7 млн грн (+18,1 %);

- додаткова дотація місцевим бюджетам на фінансування переданих з держбюджету на утримання закладів освіти та охорони здоров'я – +81,8 млн грн (+16,3 %);

- субвенція на відшкодування вартості ліків – зросла майже у два рази – на 14,8 млн грн.

Також для виконання заходів на території області передбачені кошти за державними програмами:

- 197,5 млн грн – на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру;

- 16,5 млн грн – видання, придбання, зберігання, доставка підручників і посібників для студентів ВНЗ, учнів загальноосвітніх і професійно–технічних закладів.

За результатами регіонального моніторингу фінансово–економічної спроможності ОТГ у 2017 році зроблено зрізи показників місцевих бюджетів за регіонами. За результатами аналізу доходів та видатків 366 ОТГ України, проведеного Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово–комунального господарства, три вищі рядки рейтингу топ–20

найуспішніших ОТГ України посіли громади Дніпропетровщини – Слобожанська, Богданівська та Вербківська. Сьогодні власні доходи на одного мешканця у Слобожанській громаді становлять 14,1 тис. грн, у Богданівській – 8,7 тис. грн, у Вербківській – 8,9 тис. грн. Це говорить про спроможність і успішність цих громад, про їх колосальну роботу, яка відкриває широкі можливості для розвитку своїх територій.

Такі показники бюджетів дали фінансову можливість капітально відремонтувати корпуси початкової та загальноосвітньої Слобожанської школи, оснастити спеціалізованим обладнанням шкільний тир, перший в Україні центр надання адмінпослуг зі своїм держреєстратором та відділом міграційної служби викликали неабияке захоплення фахівців. Створено денне відділення комунального закладу «Милосердя», де літні люди мають можливість поспілкуватися за чашкою чаю, відвідати перукаря, зіграти в шахи або просто разом подивитися телевізор, залишило по собі особливо приємні почуття. Привертає увагу підхід до організації функціонування ДНЗ «Дивосвіт» Слобожанської ОТГ, в якому розміщено яскраві спортивна, танцювальна та ігрова зали, комп'ютерний клас та музей української історії. У с. Степове Слобожанської ОТГ за два роки відкрито центр безпеки, капітально відремонтовано сільську школу, завершується ремонт будинку культури, заасфальтовані та освітлені вулиці, утепляються житлові багатоквартирні будинки.

У Чернігівській області за січень–вересень цього року доходний ресурс бюджетів 16 ОТГ становить 720,5 млн грн (зростання порівняно з відповідним періодом 2016 року на 494,8 млн грн – у 3,2 разу). При цьому власні доходи – 335,4 млн грн (зростання на 186,2 млн грн – у 2,2 рази). Зокрема, в 11 об'єднаних громадах, що переведені на прямі міжбюджетні відносини з держбюджетом з 1 січня 2017 року, показник доходів збільшився на 473,5 млн грн (у 5,4 рази): із власних доходних джерел – на 172,3 млн грн (у 3,1 рази), із трансфертів – на 301,2 млн грн (у 14,3 рази).

Власні доходи 16 бюджетів ОТГ у розрахунку на одного жителя з 1 034 грн зросли до 2 351 грн.

На Рівненщині фінансово–економічні результати ОТГ передусім наводяться за показниками власних доходів, у тому числі в розрахунку на 1–го мешканця. В області лідерами є Крупецька, Привільненська та Клесівська ОТГ.

Наступний критерій – це рівень дотаційності громад. Бездотаційними є Крупецька та Клесівська ОТГ. Серед лідерів також Радивилівська та Смизька громади. Більшість громад області мають дотаційний рівень на рівні 30 %. Виняток – 5 ОТГ.

Запорукою майбутнього розвитку громад є значимі власні капітальні видатки, тобто розвиткові кошти. Це необхідно для забезпечення співфінансування масштабних інвестиційних проектів, основним джерелом фінансування яких є кошти державного бюджету, міжнародної технічної

допомоги, проектів міжнародних фінансових організацій. Нині найкращі можливості у Привільненській, Крупецької та Бабинської громад.

Окрім того, ще одним критерієм спроможності ОТГ є питома вага видатків на утримання апарату управління. Рекомендований показник у даному випадку – не більше 20 %. Тут лідери – Радивилівська, Смизька та Деражненська та Крупецька громади. При цьому понад 40 % власних доходів іде на утримання апарату в Пісківській та Висоцькій громадах, 39 % – у Козинській.

Клесівській ОТГ – це єдина в області ОТГ, яка не отримує з державного бюджету базової дотації та не віддає до держбюджету реверсної. Річний обсяг бюджету рад, що об'єдналися, становив у 2015 році 10724,3 тис. грн, а в 2017-му – вже 64361,2 тис. грн. Щоправда, у 2015 році до бюджетів рад не надходили освітня та медична субвенції і додаткова дотація з державного бюджету, оскільки заклади освіти та охорони здоров'я утримувалися з районного бюджету. Питома вага власних доходів у загальному обсязі бюджету громади становить 44,2 %.

У 2016 році обсяг власних доходів загального фонду бюджету громади зріс порівняно з фактичними надходженнями 2015 року до бюджетів рад, що об'єдналися, на 17957,4 тис. грн, або на 383,9 %. У розрахунку на одного жителя власні доходи збільшилися з 447 грн до 2165 грн (в 4,8 рази). Якщо порівняти фактичні надходження на одного жителя за перші три квартали 2016 та 2017 років, то вони зросли з 1587 грн до 2120 грн, або на 33,6 %.

Кошти, що надходять до селищного бюджету, першочергово направляються на фінансування захищених статей видатків (виплата заробітних плат працівникам бюджетних установ, придбання медикаментів, продуктів харчування, розрахунки за комунальні послуги та енергоносії, виплату допомог тощо), що становить близько 85 % від загального обсягу бюджету ради.

За 2016–2017 роки Клесівська ОТГ отримала від держави на формування інфраструктури 13052,7 тис. грн. Однак, щоб використати ці кошти, працівникам ради необхідно було підготувати проекти, отримати позитивні висновки обласної державної адміністрації та Міністерства регіонального розвитку. І за ці два роки було підготовлено 18 проектів, що дало можливість у 2016 році освоїти 7920,0 тис. грн, а в цьому році отримати відповідні погоджувальні висновки на проекти загальним коштом 5132,7 тис. грн і вже розпочати роботи й процедури закупівель.

В Рівненській області вже сформовано 26 ОТГ, у 24-х з яких вже відбулись перші місцеві вибори, а 18 працюють на умовах прямих взаємовідносин з державним бюджетом. На сьогоднішній день відсутні ОТГ у Березнівському, Володимирецькому, Здолбунівському, Корецькому, Острозькому та Рокитнівському районах.

За 10 місяців поточного року виконання бюджету по ОТГ становить 134 %. Загалом ОТГ отримали 206 млн грн, це 145 % до затвердженого бюджету, тобто додатково одержали 64 млн грн.

Водночас, вже є проект постанови щодо використання нової медичної субвенції, яка виділяється на реалізацію заходів спрямованих на розвиток медицини на селі. А це – понад 4 млрд грн. Для Рівненської області ця сума становить близько – 186 млн. Ця субвенція вилучатися в кінці року не буде.

Аналізуючи впровадження на Вінниччині фінансової децентралізації, вирізняється серед інших регіонів України загальний показник бюджету розвитку – це 2,5 млрд грн. Це на 800 млн більше, ніж торік. Місцеві бюджети, в порівнянні з минулим роком, зросли на понад 1 млрд. грн, або на 40 %, є й такі громади, у яких казна збільшилася на 60–70 %.

ОТГ Вінниччини звітують позитивні результати власних бюджетів. Так, Якушинецька – одна з перших ОТГ в цьому регіоні. Її плановий бюджет на 2017 рік становить 38,6 млн грн. На 1 жовтня виконання бюджету становило 107,4 %. Лише протягом цього року в цій ОТГ проведено капітальний ремонт 26 вулиць, створено опалювальний пункт при ДНЗ «Малятко» у с. Майдан, загальною вартістю 218 тис. грн, створено Муніципальну поліцію, відкрито нову пожежну частину та організовано роздільне сортування сміття.

Барська міська ОТГ об'єднала дві ради і тепер має кількість населення 17 тисяч. Плановий бюджет на 2017 рік становить 88,4 млн грн. За рік існування в цій ОТГ здійснено капітальний ремонт вулиць, запроваджено систему роздільного збирання сміття, технічне переоснащення сортувальної станції на полігоні ТВП загальною вартістю більше 9 млн грн.

Томашпільська селищна ОТГ створено в кінці 2016 року об'єднала в собі 4 прилеглих села, але на цьому не зупиняється і наразі планується приєднання ще трьох сіл. Чисельність ОТГ 7,5 тисячі населення, плановий бюджет на 2017 рік – 31,8 млн. Лише за один рік в цій ОТГ придбано багато техніки для комунального господарства, яке обслуговуватиме населення, здійснено капітальний ремонт доріг, асфальтування пішохідних доріжок, освітлення вулиць, придбано для підвозу населення ОТГ мікроавтобуси.

На Хмельниччині приріст доходів об'єднаних громад зріс у 3 рази порівняно з тим, що було до об'єднання. І цього року середній приріст становить приблизно 35 %, тобто це перевиконання дохідної бази порівняно з аналогічним періодом минулого року. Є такі громади, які станом на 1 січня цього року мали вільних залишків 7–10 млн грн.

У напрямі розширення джерел наповнення бюджетів працюють ОТГ Сумщини. Зокрема, Хотінська ОТГ демонструє позитивні тенденції. Одне з найбільших підприємств, що працює в громаді – «Фавор», було зареєстроване у місті Харкові, і там сплачувало податки. Проте з цього року, коли голова громади М. Торяник знайшов компроміс з керівництвом підприємства, воно почало сплачувати податки у місцевий бюджет. Таким чином, у громади з'являється більше можливостей для розвитку території.

Однією з перших в Чернігівській області створилася Парафіївська ОТГ. Громада об'єднує вісімнадцять населених пунктів із загальною кількістю населення близько 6 тис. чоловік. У 2015 році бюджет 5 ОТГ – Парафіївської,

Іваницької, Южненської, Мартинівської та Петрушівської – становив близько 5,5 млн грн, то в минулому році – 33 млн грн, а за 9 місяців 2017 року близько 30 млн грн. Надходження зросли за рахунок того, що об'єднаним територіальним громадам згідно з Бюджетним кодексом надходить 60% податку на доходи. Окрім того, держава виділила на розвиток інфраструктури у 2016 році 5968,6 тис. грн, а в 2017-ому – 3794,7 тис. грн.

Громаді вдалося вперше за багато років провести капітальні ремонти закладів соціальної сфери та значно покращити їхнє матеріальне забезпечення. Для парафіївської школи придбали автобус, а для селищної ради – автомобіль.

У Чернівецькій області успішною називають Глибоцьку громаду. За даними, після об'єднання у 2015 році сукупний бюджет усіх населених пунктів громади становив 10,7 млн грн, то у 2016 році він вже збільшився до 37,2 млн грн. На січень цього року бюджет громади планувався на рівні 52,8 млн грн, включаючи 24 млн грн власних надходжень. Але все вказує на те, що закінчить рік із приблизно 57-ма млн грн. Перевиконання бюджету вдалося добитися за рахунок легалізації бізнесу, росту мінімальної заробітної плати та збільшення кількості платників податку на нерухомість.

Для порівняння варто навести цифри місцевих бюджетів і невеликих ОТГ. Так, у Рівненській області Висоцька ОТГ об'єднала дві сільські ради, Висоцьку та Людинську. До об'єднання разом мали власних доходів 2 млн 300 тис. грн на рік. Станом на 15 листопада 2017 року до бюджету об'єднаної ОТГ вже надійшло 6 млн грн власних доходів. Крім того, громада отримала 3 млн 890 тис. грн субвенції на розвиток інфраструктури.

Привільненська ОТГ об'єднала Привільненську та Молодавську сільські ради з власними доходами у 6 млн 857 тис. грн. На 15 листопада 2017 року до бюджету об'єднаної ОТГ вже надійшло 10 млн 755 тис. грн власних доходів. Крім того, громада отримала 1 млн 748 тис. 400 грн субвенції на розвиток інфраструктури та 549,8 тис. грн субвенції на соціально-економічний розвиток.

До об'єднання в Бабинську ОТГ дві сільради (Бабинська та Рясниківська) разом мали 2 млн 30 тис. грн власних доходів. Після об'єднання власні доходи ОТГ у 2016 році становили 4 млн 726 тис. грн, у 2017 році – 5 млн 507 тис. грн. Крім того, у 2016 році громада отримала інфраструктурної субвенції 2 млн 598 тис. 200 грн, у 2017 році – 1 млн 732 тис. 600 грн. А ще до громади надійшло базової дотації у 2016 році 1 млн 306 тис. 900 грн, у 2017 році – 1 млн 717 тис. 400 грн. Це кошти, які до реформи ніколи не приходили в село. Тепер – це реалії для усіх громад, які вирішили йти шляхом об'єднання.

На сьогодні в новостворених управлінських апаратах ОТГ виникають спірні оцінки в питаннях визнання виконавчих комітетів головними розпорядниками коштів місцевих бюджетів. На ці питання експерти дають однозначну відповідь, яка базується виключно на врахуванні приписів Бюджетного кодексу. Відповідно до пп 3 п. 2 ст. 22 Бюджетного кодексу

України головними розпорядниками бюджетних коштів за бюджетними призначеннями, визначеними рішеннями про місцеві бюджети можуть бути виключно місцеві державні адміністрації, виконавчі органи та апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їх керівників. На головних розпорядників коштів покладені завдання, які визначені п. 5 ст. 22 Бюджетного кодексу України, зокрема забезпечення організації та ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової і бюджетної звітності в порядку, встановленому законодавством.

Згідно з п. 1 ст. 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Ст. 51 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради є виконавчий комітет ради, який утворюється відповідною радою на строк її повноважень. Отже, головними розпорядниками коштів можуть бути апарати рад, які здійснюють організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності колегіальних органів (рад та їх виконавчих комітетів) і утримуються за кодом програмної класифікації 0170, та неколегіальні самостійні виконавчі органи: управління освіти, управління молоді та спорту тощо (утримуються за кодом програмної класифікації 0180).

Зараз в Україні на всіх рівнях процес формування бюджетів на наступний рік триває до середини грудня і має бути затвердженим до 25 числа цього місяця. У бюджетному процесі ОТГ передбачена участь не лише чиновників, але і громадян. Так, місцева влада зобов'язана публічно звітувати за ефективність використання бюджетних коштів перед громадою, отже, має і планувати бюджет відкрито та ефективно, а громадяни, у свою чергу, мають використовувати своє право вносити власні пропозиції щодо бюджетного забезпечення потреб громади або реалізації суспільно корисних проектів. Це ідеальний підхід, який, за словами експертів, у більшій мірі не завжди відповідає дійсності. «Громадяни мають низьку обізнаність щодо бюджетного процесу та часто не розуміють, які місцеві проблеми розв'язує місцева влада, а з якими питаннями та вимогами звертатись до центральної. Також немає усвідомлення, що бюджетні кошти – це їхні гроші, адже з кожної гривні в бюджеті 70 копійок становить гроші платників податків», – уточнила радник з комунікацій ІСЕСД М. Дадінова, керівник проекту «Контролюй бюджет власними руками».

Щоб вирішити питання залучення громадськості до бюджетного процесу Баштанська ОТГ (Миколаївська область) вперше брала участь у проекті, який започатковано в європейських країнах – Громадському бюджеті (бюджет участі). Бюджет участі це демократичний процес, який надає кожному жителю можливість брати участь у розподілі коштів

місцевого бюджету через створення проектів для покращення місця проживання та голосування за них.

В ОТГ визначено 11 проектів, які реалізовуватимуться за рахунок коштів «Бюджету участі» 23 листопада під час сесії Баштанської міської ради затверджено перелік переможців проектів Громадського бюджету. Серед 11 проектів–переможців проекти з питань покращення умов перебування дітей в школах, дитячих садках, їх оздоровлення, організація дозвілля тощо, з них 9 стосуються об'єктів у сільській місцевості.

Протягом місяця з 1 серпня до 1 вересня мешканці громади подавали до міської ради свої проекти. Усього на конкурс у рамках бюджету 550 тис. грн, виділених депутатами міської ради у 2017 році, надійшов 31 проект. До участі в конкурсі допущено 28. Географія об'єктів, які пропонувалося поліпшити, свідчила про небайдужість жителів як міської, так і сільської місцевості, до проблем свого місця проживання, роботи, навчання чи відпочинку, продемонструвала готовність жителів громади не чекати змін, а самим їх активно здійснювати. Задача ініціатора проекту полягала не тільки в тому, щоб виявити проблему та підготувати відповідний проект, а й об'єднати громаду заради відстоювання його прийняття через онлайн голосування чи подання письмових заяв.

Для збільшення дохідної частини місцевих бюджетів ОТГ управлінцям необхідно стимулювати основні джерела надходжень. Для кожного регіону і громади вони є різними. На сьогодні в бюджети ОТГ заходить 100 % єдиного податку, який сплачують приватні підприємці. Тож для збільшення необхідно здійснювати заходи з легалізації тіньової зайнятості, співпрацювати з підприємцями. Також заходить 100 % плати за землю – займайтеся інвентаризацією землі, збільшуйте грошову оцінку, збільшуйте ставку податку. Необхідно аналізувати податкову базу. Можливо, в ОТГ необхідно залучити інвестора шляхом зменшення ставки, але громада матиме робочі місця, а її бюджет – гроші від ПДФО (податку на доходи фізосіб). Тобто кожна громада має свій шлях. У структуру доходів місцевих бюджетів ОТГ входить: 60 % від ПДФО, 100 % земельного і єдиного податків, штрафи, пені і всі оплати, що накладають спеціальні органи контролю. Загалом у регіонах зазначають, що приблизько 80 % всього, що збирається на території ОТГ, залишається в них.

Зростання показників місцевих бюджетів дозволило успішним управлінцям протягом року реалізовувати розвиткові проекти в громадах. Водночас, зафіксовано факт, що залишки коштів місцевих бюджетів зросли в порівнянні з минулим роком. Це свідчить, що на місцях бракує фахівців, які могли б швидко та якісно реалізовувати інфраструктурні проекти для розвитку територій.

За офіційними даними, залишки коштів місцевих бюджетів зросли до 79,6 млрд грн. Ці кошти знаходяться на казначейських рахунках (65 млрд грн) та на депозитах (14,6 млрд грн). «Ми бачимо тенденцію, як обсяги залишків коштів місцевих бюджетів щороку зростають. Станом на 1 січня

2016–го, вони становили 31 млрд грн, 1 січня 2017 року – вже 49 млрд грн, а станом на 1 листопада цього року вони сягнули 79,6 млрд грн. За неповний рік вони зросли на понад 30 млрд грн», – повідомив віце-прем'єр-міністр, міністр регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України Г. Зубко.

Таким чином, сьогодні органи місцевого самоврядування, використовуючи інструменти фінансової децентралізації, забезпечують сталий місцевий економічний розвиток. Фінансова децентралізація насамперед стимулює органи місцевого самоврядування наповнювати місцевий бюджет коштом власних закріплених доходів. Це такі, як: плата за землю, податок на майно, серед них і юридичних осіб, також є, так звана, четверта група, яку сплачують аграрії, що орендують земельні ділянки. Окрім того, сплачується до місцевих бюджетів і 5 % від продажу алкоголю, паливно-мастильних матеріалів та тютюну. За ці гроші, впродовж року місцеве самоврядування отримало можливість впроваджувати інфраструктурні проекти для розвитку територій.

Водночас, спостерігається факт неефективного використання коштів на місцях – це, у першу чергу, свідчення відсутності розвиткових проектів. Ця тенденція свідчить про те, що органи місцевого самоврядування не завжди розуміють основну мету реформи з децентралізації – підвищення якості життя в громадах (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Мінрегіон України (<http://www.minregion.gov.ua>); Децентралізація влади (<http://decentralization.gov.ua/>); Кіровоградська ОДА (<http://www.kr-admin.gov.ua/>); Чернігівська ОДА (<http://www.cg.gov.ua/>); Вінницька ОДА (<http://www.vin.gov.ua/>); Рівненська ОДА (<http://www.rv.gov.ua/>); Миколаївська ОДА (<http://www.mk.gov.ua/ua/news/?id=41815>); Центр розвитку місцевого самоврядування у Волинській області (<https://ru-ru.facebook.com/lgdc.volyn/>); ОДА (<http://sm.gov.ua/uk/arkhiv1/14383-obyednani-hromady-sumshchynu-aktyvno-rozvyvayutsya.html>); «ОТГ.сн.уа» (<https://otg.cn.ua/2017/11/10/news-rady-parafiyivska-gromada-vid-remontiv-do-munitsypalnoyi-politsiyi/>); Дніпропетровський Центр розвитку місцевого самоврядування (<https://ru-ru.facebook.com/officereformdp/>).*

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Оцінки ймовірного розвитку української економіки на перспективу

Напередодні та після новорічних свят ЗМІ традиційно наповнюються повідомленнями, в яких оцінюються економічні підсумки року, що минає, і пропонуються прогнози на перспективу. Не став в цьому плані виключенням і нинішній рік. Продовження зростання валового внутрішнього продукту та інші позитивні зміни, що сталися в українській економіці у 2017 р.

(Детальніше див. матеріал СІАЗ НБУВ в «Україна: події, факти, коментарі» – 2017. – № 24) формують доволі хороші передумови подальшого розвитку економіки у найближчому майбутньому.

Правда, не слід повністю нехтувати ймовірністю впливу на економічну ситуацію в Україні у 2018 р. тих чи тих форс–мажорних чинників. Потужним потенційним генератором таких збурень як економічного, так і військово–політичного характеру щодо України є агресивна політика Росії. Особливо це стосується перебігу воєнного протистояння на Донбасі. Причому деякі оглядачі ЗМІ, наприклад, аналітик Українського інституту майбутнього І. Тишкевич, висловлюють цілком обґрунтоване припущення, що, через президентську передвиборну кампанію в Росії а також інтереси інших, поряд з Україною, сторін, як то Європейський Союз і США, як мінімум у першій половині 2018 р. події в зоні російсько–українського збройного протистояння на Донбасі будуть розвиватись згідно зі сценарієм, так би мовити, «ні війни, ні миру» (Мир в 2018. *Новое время*. 2017. С.148). Причому з таким сценарієм перебігу подій на Донбасі згодні доволі багато експертів. А взагалі, враховуючи певну інерцію суспільних процесів, не виключено, що такий перебіг подій зберігатиметься й до кінця 2018 р. Не виключена, правда, ймовірність деякого загострення збройного протистояння на Донбасі з боку російсько–окупаційних військ у другій половині 2018 р. з метою досягнення російською стороною якихось політичних цілей. Однак навряд чи таке загострення буде достатнім, щоб радикально дестабілізувати економічну ситуацію в Україні та навколо неї.

Хоча директор Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), академік НАНУ В. Горбулін, висловлюючи занепокоєння з приводу перемовин між Росією та США щодо ситуації в Україні без участі України, зазначає наступне. «Ми не кажемо, що все йде до нового Мюнхена, але контури того, що відбувається, здаються до неприємного знайомими ... Не можна виключати, що Росія паралельно повним ходом готує й альтернативний сценарій – суто воєнний. Утім, питання великої війни – це ще й питання політичного майбутнього самої Росії і В. Путіна зокрема. Висловлюються думки (з якими цілком можна погодитися), що загроза великої війни з ініціативи Росії – це ймовірність, що припадає на період після залишення В. Путіним посади 2024 року (якщо не станеться якихось екстремальних ситуацій). Якщо поточний характер внутрішньої і зовнішньої політики Росії не зміниться, то паростки відвертого фашизму й релігійного фундаменталізму, які ми спостерігаємо тут і зараз у Росії, дадуть справжні плоди саме до 2024–го» (Дзеркало тижня. 2017. №49–50. С.3).

Таким чином, принаймні у 2018 р. дестабілізація економічної ситуації в Україні під впливом суто зовнішньої військової агресії малоімовірна. Радше Росія активізує застосування проти України у 2018–2019 рр. широкого спектру інших механізмів і прийомів гібридної війни, особливо її інформаційно–психологічної, міжнародно–правової та фінансової складових. Адаже в Україні 2019 р. – рік виборів президентських і парламентських, що

автоматично робить вітчизняну економіку більш вразливою до різноманітних інформаційно–психологічних та фінансових шоків.

Тому, як наголошує директор з аналітичної роботи Інституту суспільно–економічних досліджень Я. Жаліло, «вибори Президента України та Верховної Ради, що мають відбутися у 2019 р., чинитимуть визначальний вплив на економічну політику України вже у 2018–му. Очевидно, протягом року вага соціальних проектів зростатиме, що, відповідно, продовжить тренд збільшення споживчих витрат і послаблюватиме внесок капітальних інвестицій. Зручна для політичного циклу ситуація складається на зовнішніх ринках: позитивна кон'юнктура даватиме змогу отримувати достатні фінансові ресурси для реалізації соціальних програм і підвищення заробітних плат, при цьому не вдаючись до непопулярних кроків, які зазвичай необхідні, щоб поживити підприємницьку та інвестиційну активність. Відтак, вікно можливостей для реформ, орієнтованих на зростання, напевне, закривається принаймні до середини 2019–го, а головним завданням уряду в цих умовах буде отримати максимум позитивного ефекту та мінімізувати нестабільність від пасивного слідування економіки впливам трендів зовнішніх і внутрішніх ринків. Досвід 2017 р. для цього може бути досить корисним» (Дзеркало тижня. 2017. №49–50. С.8).

Протягом останніх років у вітчизняній економіці відбулись суттєві зміни, які, вже у якості самостійних економічних чинників впливатимуть на подальший розвиток господарського комплексу України. Наприклад, багато незалежних експертів висловлювали думку, що банківська система України на сьогодні значно зміцніла, позбувшись слабких і неефективних фінансових установ. Зокрема, як зазначає заступник виконавчого директора Міжнародного валютного фонду (МВФ) від України, В. Рашкован, «в результаті на виході 2017–го у нас: прозора банківська система зі зрозумілими кінцевими бенефіціарами; скорочена у два рази кількість банків (близько 95 слабких банків, які фінансували своїх власників за рахунок вкладників, вийшли з ринку, найкрупніший банк націоналізовано); банки хорошими темпами нарощують депозитну базу (+ 18,6 млрд грн. нових депозитів за 10 місяців 2017–го); повільно, але впевнено відновлюється кредитування» (Мир в 2018. *Новое время*. 2017. С.166). Все це дає підстави сподіватись на певне поліпшення фінансової ситуації в Україні вже у 2018 р.

Крім того, мабуть, значний вплив на розвиток української економіки у 2018 р. справлятимуть кардинальні зміни, що були напередодні започатковані на ринку праці та у сфері пенсійного забезпечення населення. Ці заходи започаткували важливі зміни у кількох перспективних напрямках розвитку української економіки на перспективу. Так, двократне підвищення мінімальної зарплати в Україні не лише дало змогу суттєво «детінізувати» ринок праці та поповнити зведений бюджет України, а можливо, започаткувало нову ідеологію розвитку вітчизняного ринку праці на коротку й середньотермінову перспективу. Аналогічно справлятимуть позитивний вплив на перспективний розвиток вітчизняної економіки і зміни, що

відбулись у сфері пенсійного забезпечення, як то підвищення пенсій та страхового стажу.

Згадані економічні новації внесли суттєві корективи у розподіл доходів між різними верствами населення України. І те, що згадані новації сприятимуть зростанню доходів переважно тих верств населення, чії статки були нижче від середньоукраїнського рівня, найімовірніше позитивно впливатиме на розвиток вітчизняної економіки протягом кількох наступних років. Адже населення з нижчими рівнями доходів висуває попит насамперед на товари вітчизняного виробництва. Таким чином, підвищення мінімальних зарплат і пенсій робитиме свій позитивний внесок у збільшення обсягів внутрішнього попиту як важливого чинника зростання української економіки у нинішньому і наступних роках.

Поряд з цим, оскільки українська економіка значною мірою є експортно орієнтованою й водночас імпортно залежною, дуже великий вплив на її розвиток справляє кон'юнктура світових товарних ринків. Як наголошувалось в аналітичних документах Національного банку України (НБУ), зовнішня цінова кон'юнктура для українських експортерів у 2017 р. поліпшилася, насамперед завдяки суттєвому зростанню цін на чорні метали. У 2018 – 2019 роках ситуація стабілізується з подальшим слабким висхідним трендом. Очікується, що ціни на чорні метали, попри можливу корекцію, залишатимуться високими за рахунок як збільшення попиту та дією антидемпінгових мит, запроваджених низкою країн, так і дефіцитом певних компонентів для виготовлення металів і відповідним збільшенням собівартості. В цілому, ситуація на зовнішніх ринках сприятлива для металургів: очікується, що динаміка ціни на сталь буде дещо кращою за динаміку цін на залізну руду та коксівне вугілля, зазначають фахівці НБУ. Світові ціни на зернові поволі зростатимуть на тлі скорочення обсягів виробництва в умовах сталих обсягів споживання. Очікується, що світове виробництво зернових у 2017/2018 маркетинговому році (МР) скоротиться на 3% рік до року (р/р). А загалом, у 2018 р. очікується зниження цін на сталь та залізну руду. У такому разі зменшення валютних надходжень до платіжного балансу України від підприємств гірничо–металургійного комплексу ймовірно вдасться компенсувати за рахунок підвищення вартості продовольства, зумовленого низьким врожаєм у світі в поточному маркетинговому році.

При цьому в НБУ зазначають, що світові ціни на енергоносії у 2018 р. можуть зростати дещо вищими темпами, ніж раніше очікувалось. На ринку нафти очікується тенденція до помірною зростання цін. У 2018 р. підтримку цінам надаватиме поступове зростання попиту, особливо з боку США, Китаю, Індії та Японії. За оцінками ОПЕК, загальний попит зросте у 2017 р. на 1,5%, а у 2018 р. – ще на 1,4%. Загалом же, зазначається в аналітичних матеріалах НБУ, динаміка світових цін на сировину на нинішній рік поки не викликає суттєвого занепокоєння.

В цілому, у 2018 – 2019 рр. очікується доволі сприятлива для українських експортерів цінова кон'юнктура міжнародних ринків. Однак, поки в українському експорті переважають товари з низькою доданою вартістю, то сприятлива для вітчизняних підприємств кон'юнктура міжнародних ринків не може бути надійною запорукою тривалого й до того ж безкризового розвитку української економіки.

Водночас, як свідчить досвід минулого, вагомий вплив на розвиток української економіки у цей період справлятимуть відповідні очікування підприємців і населення (домогосподарств). Тому нам варто окремо зупинитись на ділових очікуваннях суб'єктів підприємництва в Україні. Зокрема, Департаментом статистики та звітності НБУ проводяться щоквартальні опитування керівників підприємств щодо оцінки ними поточної та майбутньої ділової активності, інфляційних і курсових очікувань, змін економічної ситуації в країні. На початок січня 2018 р. останні результати такого опитування були офіційно оприлюднені за III квартал 2017 р. Було опитано всього – 670 підприємства у 22 регіонах України. Опитування було проведене у період 04 серпня – 04 вересня 2017 р. і є репрезентативним за основними видами та напрямками діяльності, розмірами підприємств за кількістю працівників. Через інерційність соціально–психологічних процесів, їх аналіз дає певні уявлення про економічні очікування у вітчизняному бізнес–середовищі, а отже – й про їх вплив на розвиток економічних процесів в Україні у 2018 р., або, принаймні – у першій його половині. Отже, опитування суб'єктів підприємництва України стосовно їх ділових очікувань на I – III квартали 2018 р., проведене Департаментом статистики та звітності НБУ, засвідчило наступне.

«Тривало поліпшення очікувань респондентів щодо макроекономічної ситуації в Україні та розвитку своїх підприємств». Зокрема, респонденти продовжували очікувати на зростання обсягів виробництва товарів і послуг в Україні в наступні 12 місяців – баланс очікувань становить 17,5% (у II кварталі 2017 року – 14,2%). Причому зростання обсягів виробництва очікували респонденти великих, середніх і малих підприємств усіх основних видів діяльності, найбільше – енерго– та водопостачання і торгівлі. Також у наступні 12 місяців респонденти очікували на стабілізацію темпів інфляції – зростання споживчих цін на 10,0% (у II кварталі – 9,9%). Причому, як наголошують фахівці НБУ, «основні фактори впливу на зростання споживчих цін не змінилися: витрати на виробництво та курс гривні до іноземних валют». З іншого боку, на момент опитування спостерігалось очікування респондентів щодо послаблення девальваційних процесів: середнє значення обмінного курсу гривні – 28,46 грн./дол. США (у II кварталі – 28,68 грн./дол. США).

Респонденти продовжували очікувати на «пожвавлення ділової активності: індекс ділових очікувань (ІДО) підвищився до 117,4% (у II кварталі 2017 р. – 114,3%). Пожвавлення ділової активності очікують респонденти всіх видів економічної діяльності, крім респондентів

будівництва. Найоптимістичніші прогнози в підприємств переробної промисловості (ІДО – 127,1%), транспорту та зв'язку (122,9%), а також торгівлі (120,2%). Зростання індексу ділових очікувань відбулося в основному завдяки підвищенню прогнозів респондентів щодо інвестиційних видатків та кількості працівників, а також збереження високих очікувань щодо загальних обсягів реалізації продукції в наступні 12 місяців. При цьому найвищими залишаються оцінки респондентів щодо зростання загальних обсягів реалізації продукції й інвестиційних видатків на придбання машин, обладнання та інвентарю. Показово, що збільшення кількості працівників на своїх підприємствах респонденти очікували третій квартал поспіль. Пожвавлення економічної активності очікують респонденти у 21 регіоні України, тоді як спад економічної активності своїх підприємств прогнозують лише респонденти Івано– Франківської області (ІДО – 96,2%). А найвищі очікування щодо пожвавлення економічної активності в респондентів Львівської (ІДО – 144,3%) і Вінницької (131,1%) областей.

При цьому респонденти переважно і надалі очікували на поліпшення фінансово–економічного стану своїх підприємств. В результаті баланс очікувань зріс до 17,8% (у II кварталі 2017 р. – 17,6%). Також показово, що респонденти шостий квартал поспіль високо оцінювали перспективи зростання загальних обсягів реалізації продукції своїх підприємств: баланс очікувань – 24,9% (у II кварталі 2017 р. – 25,2%). Такі оцінки давали респонденти всіх видів економічної діяльності, крім будівництва. А найвищі оцінки були у підприємств переробної промисловості та торгівлі (баланси відповідей – 39,1% і 34,5%). Цілком закономірно, що за таких обставин респонденти переважної більшості видів економічної діяльності очікували на збільшення інвестиційних видатків на своїх підприємствах у наступні 12 місяців. До того ж, судячи з результатів опитування, проведеного НБУ, збільшення обсягів іноземних інвестицій продовжиться: баланс відповідей – 18,1% (у II кварталі 2017 р. – 10,3%).

Також продовжувались посилюватися очікування респондентів щодо збільшення кількості працівників на своїх підприємствах у наступні 12 місяців. Баланс очікувань підвищився до 5,0% (у II кварталі 2017 р. – 2,3%). Збільшення кількості працівників очікується на підприємствах переробної промисловості, торгівлі, транспорту та зв'язку, інших видів діяльності. При цьому очікування щодо збільшення майбутніх витрат на оплату праці одного найманого працівника дещо посилюлися. Баланс відповідей – 61,2% (у II кварталі 2017 р. – 60,2%). А найвагомими чинниками, що обмежують спроможність підприємств збільшувати виробництво, за результатами опитування – занадто високі ціни на енергоносії, а також сировину та матеріали. При цьому суттєво збільшилися оцінки негативного впливу на виробництво фактору браку кваліфікованих працівників (22,4%, збільшення на 3,7 п. п.).

Водночас вже традиційно очікувалося зростання цін як на покупні товари і послуги, так і на продукцію власного виробництва: баланси

відповідей становили 86,2% та 61,4% (у II кварталі 2017 р. – 84,7% та 58,8% відповідно). Причому найбільше на подорожчання продукції власного виробництва впливатимуть ціни на енергоносії (61,8% відповідей), а також на сировину та матеріали (60,6%).

І хоча, за оцінкою фахівців НБУ, потреба підприємств у позикових коштах залишається високою, респонденти дещо знизили свої очікування щодо зростання потреби в позикових коштах найближчим часом: баланс відповідей – 37,8% (у II кварталі 2017 р. – 38,5%). Частка респондентів, яка планує брати кредити, залишилася практично на рівні попереднього кварталу – 38,5% (у II кварталі 2017 р. – 38,2%). Найбільше планують брати кредити великі підприємства (50,0% відповідей); підприємства, що здійснюють експортні та імпорتنі операції (53,3%); переважно це – підприємства переробної промисловості (55,7% відповідей). Вітчизняні підприємства, згідно з результатами опитування, і надалі планують активно залучати банківські кредити, переважно в національній валюті. При цьому частка респондентів, яка планує брати кредити в національній валюті, зменшилася до 81,5% (у II кварталі 2017 р. – 85,6%). Найбільше планують брати кредити в національній валюті: за видами економічної діяльності – підприємства сільського господарства (90,3%); за розміром – малі підприємства (93,6%); за напрямом діяльності – підприємства, що не здійснюють експортно-імпорتنих операцій, і ті, що здійснюють лише імпорتنі операції (по 92,0%). З іншого боку, в іноземній валюті найбільше планують брати кредити: за розміром – великі підприємства (27,7%); а за напрямом діяльності – підприємства, що здійснюють експортні та імпорتنі операції (29,5%). При цьому найсуттєвішою перешкодою для залучення нових кредитів залишаються занадто високі ставки за кредитами (66,1% респондентів).

Загалом, як бачимо, відносно менше схильні до залучення банківських кредитів підприємства зорієнтовані у своїй діяльності переважно на внутрішній український ринок. І це цілком зрозуміло. Адже прибутковість економічних операцій на внутрішньому українському ринку нижче, ніж на зовнішньому, що, в решті решт, і є вагомою перешкодою на шляху збільшення обсягів кредитування української економіки банками-резидентами України. Чи зміниться суттєво ситуація з кредитуванням реального сектору української економіки у 2018 – 2019 рр. після серйозної реструктуризації вітчизняної банківської системи, що відбулась у попередні роки, поки оцінювати вкрай важко. Адже деякі ділові стереотипи можуть зберігатись певний час, коли матеріальні основи, що їх породили, вже зникли. Однак, в цілому, ділові очікування вітчизняних підприємців можна охарактеризувати як стримано оптимістичні. І це може бути вагомим позитивним чинником розвитку української економіки, принаймні у 2018 р.

Водночас новітня українська історія свідчить, що доволі вагомий вплив на розвиток вітчизняної економіки можуть справляти відповідні настрої та очікування населення. Цим обумовлена й регулярність проведення відповідних маркетингових досліджень. Так, за інформацією компанії GfK

Ukraine, «у листопаді 2017 р. споживчі настрої українців лишилися майже без змін: індекс споживчих настроїв (ІСН) становив 62,3, що лише на 0,3 пункти (п.) менше, ніж у жовтні» (після його зростання у вересні).

Причому, як свідчать опитування компанії GfK Ukraine, українці були більш песимістичні в оцінках власного матеріального становища, як поточного так і перспективного, порівняно з оцінками перспектив економічного розвитку України в цілому. Зокрема, у листопаді 2017 р. індекс поточного становища (ІПС) зменшився порівняно з попереднім місяцем на 2,2 п. та склав 57,8. Утім, у листопаді 2016 р. цей показник становив 46,8, тобто був на 11,0 п. нижче, ніж у листопаді 2017 р. Так само, індекс поточного особистого матеріального становища респондентів зріс із 34,7 у листопаді 2016 р. до 47,5 у листопаді 2017 р. Як бачимо, попри переважання песимістичних настроїв, в економічних оцінках населенням власного матеріального стану у 2017 р. все-таки певні позитивні зрушення відбулись.

Водночас оцінки перспектив економічного розвитку України в цілому з боку населення були помітно менш песимістичними, ніж оцінки особистого матеріального становища респондентів. Зокрема, у листопаді 2017 р. індекс очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчого року збільшився на 2 п та склав 61,7; а індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих 5 років становив 76, що на 1,8 п. вище за показник жовтня 2017 р. А порівняно з листопадом 2016 р. зазначені індекси зросли, відповідно, на 21,1 п. і 16,2 п. Як бачимо, за минулий рік в оцінках перспектив економічного розвитку України з боку населення відбулись суттєві позитивні зміни.

При цьому, як зазначається у прес-релізі компанії GfK Ukraine, «очікування українців щодо безробіття у листопаді 2017 р. покращилися: показник індексу очікуваної динаміки безробіття опустився на 6,2 п. та склав 122,1. Невеликі зміни відбулися з індексом інфляційних очікувань, який зріс на 1 п., склавши 186,8. Очікування українців щодо курсу гривні впродовж найближчих 3 місяців погіршилися: індекс девальваційних очікувань піднявся на 10 пунктів — до значення 166,6».

Однак і в цих очікуваннях українців протягом 2017 р. відбулись певні позитивні зрушення, особливо стосовно очікуваної динаміки безробіття. Інфляційні ж очікування населення у листопаді 2017 р. порівняно з листопадом 2016 р. хоча і знизилась на 3,4 п., але все-одно залишались вже традиційно високими. А девальваційні очікування українці протягом означеного періоду навіть зросли на 2,0 п.

З наведених результатів опитування населення, проведеного компанією GfK Ukraine, можна зробити деякі наступні висновки. Очікування населення, тобто переважно найманих працівників, стосовно зменшення безробіття, а отже – і покращення попиту на робочу силу в Україні, в основному, співпадають з аналогічними очікуваннями підприємців та зростанням ділової активності в українській економіці. Це, своєю чергою, може сприяти зростанню зарплат найманих працівників у 2018 р., принаймні у деяких

галузях вітчизняної економіки, як то сільське господарство, харчова промисловість, будівництво, деякі галузі машинобудування та сфери послуг тощо. Відповідним чином зростатиме й попит населення на товари й послуги.

Однак зростання споживчого попиту в Україні у 2018 р. може нести у собі й певні загрози дестабілізації вітчизняної економіки у наступні роки, зокрема, як свідчить новітня українська історія, помітне покращення матеріального становища населення протягом останніх 25 років, як правило, призводило до зростання попиту (іноді доволі стрімкого) на споживчі товари, особливо на імпортні, а не до значного збільшення заощаджень із подальшим їх перетворенням на інвестиції у розвиток національної економіки. І таке зростання попиту на імпортні споживчі товари робило свій внесок у формування негативного сальдо України у зовнішній торгівлі товарами, що своєю чергою справляло негативний вплив на обмінний курс гривні до долару США та інших вільноконвертованих валют. Тому не можна відкидати ймовірності того, що подібна тенденція в українській економіці буде розвиватись і у 2018 р.

Звичайно, вплив розглянутих вище економічних, політичних та соціально-психологічних чинників на розвиток української економіки у 2018 р. може бути скоригований дією якихось форс-мажорних чинників. Такий вплив можна розглядати у формі різних сценаріїв перебігу подій, коли ймовірність тих чи тих подій стане більш прогнозованою. Однак, як свідчить світовий та вітчизняний досвід, точність кількісних оцінок впливу таких екстраординарних подій на економічний розвиток держави вкрай низька. Тому в цій роботі форс-мажорних чинники, імовірність прояву яких не визначена, не розглядаються.

Водночас важливим системоутворюючим чинником національного економічного розвитку є державний бюджет України. Тим більш, що у цьому документі та супроводжуючих статистичних матеріалах до нього надаються конкретні прогнозні оцінки макроекономічного розвитку України. Так, згідно із Законом «Про Державний бюджет України на 2018 рік» передбачено, що у 2018 р. доходи держави складатимуть 913,6 млрд грн. при витратах 988,6 млрд грн. Граничний обсяг дефіциту державного бюджету 2018 р. встановлено в розмірі 81,8 млрд грн., у тому числі граничний обсяг дефіциту загального фонду держбюджету – 61,7 млрд грн., спеціального фонду – 20,1 млрд грн. Однак, він не перевищить граничного показника і збережеться в межах 2,4% від внутрішнього продукту (ВВП) країни. А граничний розмір державного боргу України на кінець 2018 р. становитиме 1,9 трлн грн (60% ВВП на відміну від 63% у 2017 р., як підкреслюють оглядачі деяких ЗМІ). Державний бюджет підготовлено, виходячи з прогнозу інфляції у 2018 р. на рівні 9%. А середньорічний обмінний курс долара США у державному бюджеті на 2018 р. визначено на рівні 29,3 грн./дол. Тоді як на кінець 2018 р. очікується послаблення гривні до 30,1 грн./ дол. При цьому річне зростання українського ВВП у співставних цінах передбачено на рівні 3%, а номінальний ВВП за підсумками 2018 р. очікується в обсязі 3 332,3 млрд грн.

Оглядачі ЗМІ звертають увагу на те, що українцям знову підвищать зарплатню і прожитковий мінімум. Згідно з документом, до кінця 2018 р. мінімальна зарплатня має зрости на 16% – до 3723 грн. Згодом ЗМІ також повідомили, що Кабінет міністрів України на основі моніторингу виконання Державного бюджету України за підсумками першого кварталу 2018 р. розгляне питання про можливість підвищення розміру мінімальної зарплати з другого кварталу 2018 р. По суті, у державному бюджеті на 2018 р. передбачено підвищення соціальних стандартів завдяки підвищенню прожиткового мінімуму. Він у цьому році зросте на 9%. Так, з 1 січня 2018 р. прожитковий мінімум становитиме 1700 грн, з 1 липня – 1777 грн, а з 1 грудня 2018 р. – 1853 грн. Також з бюджету–2018 виділили кошти на підтримку малозабезпечених сімей та інших одержувачів соціальної допомоги. На такі потреби у цьому році передбачено 59,9 млрд грн., що на 6 млрд грн. більше, ніж у 2017 р. До того ж оглядачі ЗМІ зазначають, що на субсидії в 2018 р. з бюджету планується виділити близько 71 млрд грн.

Зі свого боку, прес-служба Міністерства економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ) повідомила, що «1 грудня Кабінет Міністрів України ухвалив зміни до основних прогнозних показників економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки для використання їх, зокрема, під час опрацювання проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік», а також інших програмних і прогнозних документів. Мінекономрозвитку актуалізувало низку припущень прогнозу щодо поточної макроекономічної ситуації, а саме: прогнози міжнародних фінансових організацій щодо розвитку окремих країн світу та світової економіки в цілому (у бік незначного покращення), прогнозів рівня цін на світових товарних ринках (у бік погіршення). Відповідно до аналітичних даних зі світових ринків міжнародні експерти сьогодні більш стримано прогнозують цінову динаміку у 2018 році на певні види товарів, зокрема на залізні руди, добрива та пшеницю. Згідно з прогнозом зростання ВВП у 2018 році очікується на рівні 3%, у 2019 році – 3,6%, у 2020 році – 4%. Поряд із тим, очікуваний індекс споживчих цін (у розрахунку грудень до грудня попереднього року) на 2018 рік прогнозується на рівні 109%, 2019 рік – 106,5%, 2020 рік – 105%. Рівень безробіття у 2018 році згідно з прогнозом знизиться до 9,1%, у 2019 році – 8,9% та у 2020 році – 8,5%. Очікується, що зростання реальної заробітної плати у 2018 році становитиме 9,6%» (<http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cf76e644-419f-46fb-911a-26efb506c088&title=UriadSkoriguvavMakroprognozNa2018-2020-Roki>). При цьому оглядачі деяких ЗМІ звертають увагу на те, що у цьому урядовому прогнозі було погіршено прогноз інфляції: «середньорічна інфляція в 2018 році прогнозується на 10,9% (попередній прогноз – 9,5%), в 2019 – 7,5% (раніше прогнозувалося – 6,2%) і в 2020 – 11,5% (попередній прогноз – 5,8%)» (<http://biz.nv.ua/ukr/economics/kabmin-pogirshiv-prognoz-infljatsiji-na-2300293.html>).

Утім, треба пам'ятати, що процес економічного прогнозування сам по собі має перманентний і водночас варіативний характер. А це означає, що залежно від зміни економічних, соціально–політичних та інших факторів в Україні та у світі у прогнози розвитку української економіки вносяться ті чи ті зміни. Причому самі економічні прогнози іноді представлені у кількох варіантах, що обумовлено наявністю різних передумов і відповідно кількох сценаріїв розвитку економічної ситуації у перспективі. Тому цілком закономірно, що робочі економічні прогнози (тобто, ті прогнози, що не є базою для розробки відповідних нормативно–правових документів, як, наприклад, державний бюджет) різних органів державної влади і управління можуть так чи так різнитись між собою. Якщо ж говорити про економічні прогнози різних підприємств, установ, організацій і незалежних експертів, то вони доволі часто так чи так відрізняються від аналогічних прогнозів органів державної влади і управління.

В цьому контексті не стали виключенням і нинішні прогнозні оцінки перспектив розвитку української економіки. Хоча, як слушно зазначив голова комісії з банківського аналізу Українського товариства фінансових аналітиків (УТФА) В. Шапран, у прогнозах розвитку української економіки у 2018 р. має місце консенсус щодо темпів зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) і різнобій щодо очікуваного рівня інфляції. Як зазначалось вище, Державний бюджет України на 2018 р. було розраховано на базі річного зростання ВВП (у співставних) цінах на рівні 3%. З іншого боку, за прогнозом МВФ український ВВП у 2018 р. зросте на 3,2 %, згідно з прогнозом Світового банку – на 3,5 %, а за прогнозом Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) – на 3 %. Міжнародне рейтингове агентство Moody's прогнозує 3,5 %-вий приріст ВВП України у 2018 р. Вже згадуваний вище В. Шапран підкреслює, що, в основному, «прогнози по приросту ВВП знаходяться в діапазоні + 3,0–3,5%. Хоча на ринку можна зустріти і песимістів, які дають 2 – 2,5%» (https://ukr.lb.ua/economics/2017/12/26/385148_makroriven_yakoyu_ekonomika_bude.html). А в огляді прогнозів розвитку вітчизняної економіки на сайті УНІАН експертні оцінки зростання ВВП України у 2018 р. коливаються у межах 2,5 – 3,5 %% (<https://economics.unian.net/finance/2324284-ekonomika-ukrainyi-2018-uskorenie-rosta-pri-vyisokoy-inflyatsii.html>). Що ж стосується неурядових оцінок інфляції в Україні у 2018 р., то, як засвідчив аналіз повідомлень ЗМІ, вони коливались у межах 6,5 – 13 %%. Такі розбіжності у прогнозах темпів інфляції в Україні можуть свідчити про відмінності у поглядах відповідних експертів на перспективи перебігу більш широкого спектру економічних процесів в Україні, ніж просто зростання споживчих цін у 2018 р. Хоча, звичайно, не можна також відкидати ймовірності того, що в деяких випадках економічне прогнозування стає спробою певного впливу на ринкову ситуацію, лобіюванням тих чи тих інтересів.

Водночас згадану близькість оцінок зростання ВВП України у 2018 р. можна пояснити наступним. По–перше, більшість експертів дотримується

схожих поглядів щодо умов, рушійних сил і механізмів розвитку української економіки у 2018 р., які, в основному, проаналізовано вище. А, по-друге, порівняльна динаміка ВВП України у 2018 р. оцінюється у співставних цінах (тобто, виключає інфляцію). Такий порядок обліку ВВП дає змогу більш точно врахувати динаміку реального обсягу товарів і послуг в Україні, але при цьому він залишає поза увагою реальні умови, рушійні сили та механізми розвитку національної економіки. Утім, всі ці чинники економічного розвитку так чи так відображає чи навіть абсорбує у собі показник інфляції. Показник інфляції, сам по собі, більш адекватно відображає реальні економічні процеси в суспільстві, ніж показник темпів зростання ВВП (у постійних цінах). Цим і обумовлені наведені вище більші розбіжності в прогнозах інфляції, ніж у темпах зростання ВВП України у 2018 р. При цьому слід наголосити, що не лише вітчизняному бізнес-середовищу, а й українському суспільству загалом притаманні схильність до відносно вищих інфляційних і девальваційних очікувань. І хоча така схильність в українців нині нижче, ніж на початку цього століття, але вона все одно вище, ніж у підприємців і населення європейських країн загалом.

Що ж стосується прогнозу обмінного курсу гривні до долару США, то за згаданими вище прогнозами експертів, таких як голова департаменту аналітики інвестиційної компанії Concorde Capital О. Паращій, керівник аналітичного підрозділу групи ICU О. Вальчишен, директор аналітичної групи із суверенних рейтингів Fitch Ratings Е. Аріспе, виконавчий директор Фонду Блейзера О. Устенко і генеральний директор Dragon Capital Т. Фіала, які були узагальнені УНІАН, обмінний курс долару США на кінець 2018 р. коливатиметься в Україні у межах 27,5 – 30 грн./дол. Хоча, наприклад, перший заступник голови правління «Альпарі Банку» Є. Перелигін припускає ймовірність обмінного курсу у 2018 р. на рівні 30,5 грн./дол. Згідно з прогнозами згаданої групи експертів дефіцит державного бюджету за підсумками 2018 р. буде знаходитись у межах 2,5 – 3 % ВВП, державний борг – у межах 2,5 – 3 % ВВП, а офіційні міжнародні (тобто золотовалютні) резерви НБУ складатимуть 20 – 21,6 млрд дол. США (в еквіваленті).

В цілому недержавні експерти зосереджують свою увагу, в основному, на фінансових, макроекономічних аспектах економічного розвитку України. Зі згаданої вище групи недержавних експертів лише двоє прогнозували динаміку / зростання промислового виробництва в Україні у 2018 р.: голова департаменту аналітики інвестиційної компанії Concorde Capital О. Паращій – на 4,6 % і керівник аналітичного підрозділу групи ICU О. Вальчишен – на 2%.

Водночас треба також наголосити, що представлені у ЗМІ незалежними експертами показники прогнозів розвитку української економіки у 2018 р. переважно близькі до параметрів урядового прогнозу розвитку української економіки на 2018 р. Хоча деякі незалежні експерти публікують й варіантні економічні прогнози. Так, вже згадуваний вище перший заступник голови правління «Альпарі Банку» Є. Перелигін припускає ймовірність розвитку

української економіки у 2018 р. за, так званими, базовим і песимістичним сценаріями. За базовим сценарієм у 2018 р Україна, найімовірніше, зможе отримати ще два транші на суму 3.5 млрд дол. США завдяки виконанню вимог МВФ нинішнім урядом. У такому випадку в Україні очікується інфляція на рівні 11 – 13% і девальвація національної валюти до 30,50 грн./дол. до кінця 2018 р. Роздрібна торгівля залишиться основним драйвером економіки. Можна припустити, що індекс роздрібної торгівлі зросте на 10% в 2018 р. Споживання домашніх господарств залишиться ключовим компонентом українського ВВП, який зросте на 3,1 – 3.3%. Кредитування продовжить відновлюватися, але основними «драйверами» будуть роздрібне споживче кредитування і короткострокові корпоративні кредитні продукти. «Імпорт продовжить переважати над експортом, але без кошмарних перекосів». Нині утворюється будівельна «бульбашка» не лопне в 2018 р. Імовірність реалізації цього сценарію: 75%

За негативним сценарієм, вважає Є. Перелигін, у 2018 р . співпраця з МВФ ускладниться і Україна отримає максимум один транш на суму 1,0 – 1.5 млрд дол. Сповільнить і темп іншої макрофінансової допомоги України. Це ускладнить Україні вихід на зовнішні ринки капіталу. Може спостерігатися зниження світових цін на сировину і вибух будівельної «бульбашки» на ринку нерухомості України. Тоді прискориться інфляція і девальвація. Гривня тоді впаде до 34,00 – 35.50 грн./дол. Зростання ВВП не перевищить 2,0% і почнеться стагнація української економіки. На думку Є. Перелигіна, імовірність реалізації цього сценарію 25%

Звичайно, імовірність прояву у майбутньому певних загроз для розвитку української економіки бачать і органи державної влади і управління. Як наголошується, наприклад, в аналітичних матеріалах НБУ «протягом 2018 – 2020 років Україна має виплатити за державним та гарантованим державою валютним боргом (основна сума та відсотки/купони) близько 20 млрд дол. США, а також понад 5 млрд дол. США за боргами державних компаній. Це з урахуванням того, що розміщення урядом єврооблігацій у вересні дало змогу перенести виплати 1,68 млрд дол. США на більш пізній строк. Із вищезазначеної суми близько третини піде на погашення кредитів МВФ, залучених за попередніми програмами. Це суттєві виплати з огляду на поточний рівень міжнародних резервів НБУ (18,9 млрд дол. США на кінець листопада) та рівень надходжень за фінансовим рахунком.

Ключовий макроекономічний ризик для фінансової стабільності на найближчі роки – припинення співпраці з МВФ. Відсутність фінансової підтримки від міжнародних інституцій значно ускладнить рефінансування понад 20 млрд дол. США суверенного та гарантованого державою боргу з терміном погашення у 2018 – 2020 роках. Україні варто розпочати перемовини про запуск нової програми співпраці з МВФ ще до завершення нинішньої у 2019 році. Нова програма дасть змогу не тільки рефінансувати наявні борги на сприятливіших умовах, але і прискорити темп реформ...

Експерти НБУ зазначають, що «у першому півріччі 2018 р. можуть оголосити остаточні рішення у важливих судових справах. Стокгольмський арбітраж може поставити крапку в спорі між «Нафтогазом» і «Газпромом» із приводу цін російського газу та його транзиту, а Високий суд Лондона може вирішити спір між Україною та РФ про так званий борг Януковича. Ці питання будуть у фокусі уваги, бо суми, що фігурують у позовних заявах сторін, значні».

Таким чином, проведений вище аналіз дає підстави вважати, що внутрішні й, особливо, зовнішні умови сприятимуть усталеному розвитку української економіки протягом перших 6 – 8 місяців 2018 р. Збереження цього тренду у подальшій перспективі буде залежати, насамперед, від зміни зовнішніх умов розвитку вітчизняної економіки і від того наскільки адекватною буде реакція на ці зміни органів державної та місцевої влади і управління в Україні та українського політикуму загалом. Адже вже восени 2018 р. може загостритись питання зовнішніх боргових зобов'язань України. Та й Росія після завершення президентських виборів найвірогідніше посилить гібридну війну проти України для дестабілізації соціально–політичної та економічної ситуації в нашій державі напередодні президентських і парламентських виборів в Україні у 2019 р. Причому тренди розвитку української економіки, що сформується у 2018 р. найвірогідніше продовжаться і у 2019 – 2020 рр. *(Статтю підготовлено з використанням інформації з таких джерел: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (<http://www.me.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет–представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Дзеркало тижня. – 2017. – №49 – 50; Левый берег (<http://Lb.ua>). – 2018. – 03.01; 2017. – 07, 12, 26.12; Мир в 2018 // Новое время. – 2017; Новое время (<http://nv.ua>). – 2017. – 01, 08, 11, 29.12; Остров (<http://www.ostro.org>). – 2017. – 06.12; Сегодня (<https://www.segodnya.ua>). – 2017. – 07.12; Українські реалії (<http://ukrreal.info>) . – 2017. – 08.12; УНІАН (<https://www.unian.ua>). – 2017. – 11, 29.12).*

А. Рябокони, мл. научн. сотр. СИАЗ

Стокгольмский арбитраж: результаты и оценки экспертов и СМИ

Накопленные перед началом отопительного сезона в ПХГ запасы газа и пока умеренно теплая погода позволяют с некоторым оптимизмом смотреть в обозримое будущее.

Согласно оперативным данным Укртрансгаза, объем транзита газа по территории Украины в 2017 году достиг рекордного значения за последние 8 лет. В целом за отчетный год украинской ГТС прокачано 93,5 млрд куб. м природного газа для европейских потребителей, что на 13,7 % превышает

аналогичный показатель 2016 года. Филиал «Оператор ГТС Украины» в полном объеме выполняет заявки на транспортировку газа.

Украина вошла в 2018-й год с крупнейшими по сравнению с началом 5 последних лет, запасами газа в подземных хранилищах, которые составили 14,7 млрд куб. м. Укртрансгаз за год закачал в подземные хранилища 9,2 млрд куб. м газа поставщиков и производителей, что на 43,2 % больше чем в 2016 году. За январь–декабрь 2017 года из украинских ПХГ отобрано 6,4 млрд куб. м, это на 23,2 % меньше чем в прошлом году.

Уже третью зиму Украина не импортирует газ для своих нужд из РФ напрямую. За этот период, включая 2017, объемы газа поступали исключительно из стран ЕС. Всего в этом году из словацкого, венгерского и польского направлений транспортировано 14,1 млрд куб. м, что на 26,8% больше чем в прошлом году и является рекордным значением за всю историю функционирования украинской ГТС.

Поступление природного газа в ГТС от газодобывающих предприятий Украины возросло до 20,8 млрд куб. м. По сравнению с 12-месячным периодом 2016 отечественный добыча увеличилась на 620 млн куб. м или на 3,1 %.

Украинским потребителям всех категорий транспортировано магистральными газопроводами 28,4 млрд куб. м газа, что на 6,3 % меньше чем в 2016 году. Показатель потребления газа Украиной указан без учета объемов газа для производственно–технологических нужд (ПТН) Укртрансгаза, облгазов и добывающих предприятий.

В связи со значительным ростом объемов газотранспортной работы, в частности транзита, Укртрансгаз увеличил использование природного газа для собственных ПТН до 2,2 млрд куб. м по сравнению с 1,7 млрд куб. м в 2016 году.

Однако, накануне Нового года произошло довольно знаковое событие для будущего газового рынка как в Украине, так и в Европе. Стокгольмский арбитраж 22 декабря принял окончательное решение по спору НАК «Нефтегаз Украины» и Газпрома по контракту купли–продажи газа, подписанного в 2009 году. Украинская компания и правительство оценило решение Арбитража как выигрыш, поскольку изначальное требование Газпрома доплатить 56 млрд долл по условию «бери или плати» преимущественно отклонено и полностью или частично удовлетворены ряд других требований украинской компании.

Напомним, что иск был подан украинской стороной в арбитраж еще в июне 2014 года. Своим первым решением по этому спору арбитраж признал несправедливыми условия «бери или плати» поскольку объем газа в 52 млрд кубометров, который Украина должна была ежегодно закупать по нему, являлся завышенным. То есть, Украина не нуждалась в таких объемах газа.

По информации НАК, своим решением арбитраж признал необходимость сократить годовой объем газа, который должен закупать «Нефтегаз» в будущем более, чем в 10 раз – то есть ориентировочно около 5

млрд кубометров покупки (4 млрд куб. м по условию «бери или плати»). В Газпроме также сообщили, что по решению суда, если НАК возобновит закупку газа с 2018 года, то объем поставок по условию «бери или плати» должен быть 4 млрд кубометров.

Также, сообщает НАК, цена газа, который был куплен у Газпрома во втором квартале 2014 года, снижена на 27 % – с 485 долл за тысячу кубометров до 352 долл. Именно с суммой оплаты в 7,8 млрд кубометров газа, полученных НАК «Нефтегоз» от Газпрома с апреля по июнь 2014 года и была непонятная ситуация.

В декабре 2013 года «Нефтегаз» и Газпром подписали дополнение к контракту на покупку газа, согласно которому цена газа в первом квартале 2014 года была снижена до 268,5 долл. Для продления этой договоренности на второй квартал и далее, необходимо было подписать дополнительные документы. Однако после смены власти в Украине российская сторона отказалась от продления сроков действия цены в 268,5 долл., и с апреля начала выставять цену согласно условиям действующего контракта без всяких скидок – 485 долл. за тысячу кубометров. НАК проводил оплату газа как и прежде – по 268,5 долл., считая эту цену приемлемой. В итоге, арбитраж, определив цену газа в 352 долл., фактически признал несправедливость обеих цен и назначил среднеприемлемую. Исходя из решения, «Нефтегазу» надо выплатить Газпрому разницу за этот газ в 650 млн долл.

Однако, учитывая штраф в приблизительно 11% годовых, сумма 650 млн долл. увеличивается до 890 млн долл. Кроме этой суммы, НАК должен заплатить и за газ, который был получен в декабре 2013 года, но не был оплачен – это еще порядка 630 млн долл. В итоге, по общему подсчету украинской стороны, сумма возмещения Газпрому составляет порядка 1,5 млрд долл.

Российский же монополист в своем пресс-релизе указывает, что сумма возмещения составляет 2,019 млрд долл., и с 22 декабря 2017 года на нее насчитываются 0,03 % штрафа за каждый день просрочки.

Как заявил зампред Газпрома А. Медведев, за каждый день просрочки, начиная с 22 декабря, «Нафтегаз» обязан будет оплатить 600 тысяч долларов, за последние 3 дня уже набежало почти 2 миллиона долларов пени. Но и это еще не весь долг Киева по его мнению.

«Ранее в рамках так называемого зимнего пакета, часть наших требований уже была удовлетворена в размере 3,1 миллиарда. То есть, общая сумма по этому спору составила 5,1 миллиарда долларов, которые получил или получит Газпром в общей сложности», – уточнил он.

Разница в декларируемых суммах, скорее всего, заключается в разном подходе к учету оплаты российского газа. Газпром принимал оплату газа в начале 2014 года как покрытие долга 2013 года, а «Нефтегаз» считал, что оплачивает текущие поставки.

Руководство «Нафтогаза» не подтверждает информацию Газпрома об обязанности Украины заплатить более 2 млрд долл. за поставки газа. Соответствующее заявление сделал глава «Нафтогаза» А. Коболев.

По словам А. Коболева, конечное сальдо расчетов между компаниями станет известно в феврале 2018 года – после вынесения арбитражем второго решения по контракту на транзит. «Мы эту цифру не подтверждаем. Ждем транзитного трибунала. Он должен закончиться в феврале. В конце февраля мы будем знать полную цифру», – заявил он.

Впрочем ряд украинских экспертов рынка в своих оценках результатов второго этапа Стокгольмского арбитража не соглашаются с руководством НАКа. «Природа победы непонятна, ее нет как таковой. «Нафтогаз» получил цену по долгу выше, чем рассчитывал, и должен будет заплатить более 2 миллиардов долларов США по долгу, которых у «Нафтогаза» нет, и непонятно, где их изыщут, – это очень важный момент. А цена в 352 доллара за тысячу кубов – это просто клоунада. В итоге «Нафтогаз» ничего не выиграл, кроме того, что Газпром не должен будет требовать огромную сумму по условию «бери или плати». Так все прекрасно понимали, что никто эту сумму не изыщет никогда, это было нереально изначально», – заявил эксперт энергетического рынка Д. Марунич.

«Победа «Нафтогаза» в Стокгольмском арбитраже превращается в то, что Украине придется заплатить Газпрому 2 миллиарда долларов плюс проценты. То есть виртуальных денег мы сэкономили 75 миллиардов, но реальными деньгами мы вынуждены будем заплатить 2 миллиарда долларов. Экономисты оценивают дефицит государственного бюджета в следующем году в валюте в 7 миллиардов долларов. Если туда добавить 3 миллиарда по российским евробондам и 2 миллиарда от «Нафтогаза», то, в принципе, можно сдаваться», – заявил директор энергетических программ Центра мировой экономики и международных отношений НАНУ В. Землянский. Эксперт напомнил, что глава «Нафтогаза» А. Коболев и главный коммерческий директор компании Ю. Витренко обещали, что, как только они выиграют в Стокгольме, тарифы на газ для населения будут снижены. «Очень хочется посмотреть, как теперь «Нафтогаз» пересмотрит свой финансовый план на следующий год и снизит тарифы для населения, поскольку они сэкономили 75 миллиардов долларов, то есть у них теперь денег – завались для того, чтобы решить все социально–экономические проблемы украинских граждан», – резюмировал В. Землянский.

«Арбитраж на то и арбитраж, чтобы не присуждать победу ни одной из сторон. То есть по одним вопросам он поддерживает первых, по другим – вторых. Безусловно, ни один арбитраж не удовлетворил бы требование Газпрома о выплате ему \$56 млрд за невыполнение принципа «бери или плати». Это было никчемное политически мотивированное требование. То же самое касалось и требования обязательно покупать 52 млрд кубометров газа в год. Лично у меня не было сомнений, что эти требования Газпрома оставят без удовлетворения. Что можно отнести к победе? Газпром хотел, чтобы

«Нафтогаз» оплатил поставки ресурсов на оккупированные территории. Теоретически арбитраж мог пойти навстречу россиянам, учитывая, что у нас АТО, а не война. И официально эти территории оккупированными не считаются. Но арбитраж принял во внимание тот факт, что Украина не контролирует эти территории и пункты пропуска», – отметил эксперт рынка Г. Рябцев.

«Что касается оплаты российского газа, потребленного во втором квартале 2014 года, то арбитраж установил цену 352 долл. за кубометр. В то время как мы платили 268,5 долл. И скорее всего, Украине здесь придется доплатить. Также арбитраж определил, что в следующем году мы будем обязаны купить у „Газпрома” по меньшей мере 5 млрд кубометров газа. Поэтому нельзя сказать, что мы перестали покупать газ у РФ. В целом, конечно, решение Стокгольмского арбитража по спору с Газпромом положительное для Украины, но и победой его назвать нельзя. Посмотрим еще, какое будет решение по транзиту», – подчеркнул Г. Рябцев.

Отметим также, что НАК теоретически может оспорить данное решение Арбитража в апелляционном суде Швеции. В частности, основанием для этого могут быть некоторые организационные вопросы процесса. Затем, в случае необходимости, оно может быть передано и на рассмотрение в Верховный суд Швеции.

Во всяком случае, по информации ряда украинских СМИ, «Нефтегаз» сейчас ничего платить Газпрому не собирается, прежде всего по причине несогласованности вопроса о поставках газа Газпромом на оккупированные территории. По данным российского монополиста, на территории ОРДЛО было поставлено газа без учета декабря 2017 года на 1,3 млрд долл. Но не ясно о каком объеме газа идет речь, и по какой цене российская сторона вела расчет. В НАК опасаются, что выплаченные суммы могут быть зачтены как оплата именно этого газа. Вопрос касемо газа, якобы поставляемого в ОРДЛО российской стороной не рассматривался в ходе арбитражного разбирательства по конкретному спору о контракте купли–продажи газа. Однако, по информации «Нефтегаза» по решению арбитража, НАК не должен оплачивать газ, который Газпром поставлял или будет поставлять на оккупированные территории Украины.

Вероятнее всего, как пишут отраслевые СМИ, НАК будет ждать решение Стокгольмского арбитража по спору о транзитном контракте, который хочет выиграть и получить компенсацию до 16 млрд долл., в том случае можно будет провести взаимозачет.

Решение по этому спору ожидается к концу февраля 2018 года. В НАК надеются, что оно будет окончательным, однако нельзя исключать, что решение будет принято в два этапа – так же, как и решение по контракту купли–продажи газа.

Отметим, что решение Стокгольмского арбитража предполагает, что вопрос контракта не должен регулироваться каким либо национальным законодательством. Это означает, что принятые ранее решения

Антимонопольного комитета Украины и судов о штрафах против Газпрома на сумму более 170 млрд грн (6 млрд долларов) будет скорее всего аннулированы.

Также следует учесть, что два этапа Стокгольмского арбитража по украинско–российскому газовому спору завершились довольно оперативно (3 года). Практически все другие европейские компании судятся по 6–7 и более лет и не вылезают из Стокгольма, подавая один иск за другим против Газпрома. В то же время, договариваясь о компромиссах вне суда.

Скорость решения Стокгольмского арбитража также объясняется тем, что в 2019 году завершаются контрактные отношения «Нафтогаза» и Газпрома. И ряду заинтересованных игроков газового рынка нужно успеть за следующие 1–1,5 года договориться о новых условиях поставок газа как для Украины, так и о транзите газа для ЕС.

В этом контексте, ключевым выводом решения Стокгольмского арбитража является его влияние на рынок газа Украины. В таком виде решение суда Стокгольма ведет к ускоренному выдавливанию Украины с рынка газа ЕС, уменьшению роли Украины как транзитного государства и усилению роли посредников на газовом рынке Украины. Украина рискует превратиться в площадку для торговли и транзита газа европейскими трейдерами и компаниями с одной стороны, и Россией – с другой.

И когда руководство «Нафтогаза» занималось Стокгольмским арбитражем и пиар–компанией вокруг него, то европейские партнеры Украины (и те же Snam, Eustream, Gasunie, GRTgas) в газовой сфере полным ходом вели переговоры с Газпромом о транзите и покупке газа после 2019 года. Как и Газпром, со своей стороны, активно налаживал отношения с компаниями из ЕС.

Решение арбитража Стокгольма фактически дает Газпрому без особых конфликтов завершить процесс минимизации отношений с «Нафтогазом», который был начат в 2010 году и сейчас подходит к завершению.

При написании материала использовались такие источники: *Сайт Министерства топлива и угольной энергетики Украины <http://mpe.kmu.gov.ua>, Сайт НАК Нафтогаз Украины <http://www.naftogaz.com>, Сайт Укртрансгаз <http://utg.ua/utg/media/news/2018/01/results-2017.html>, НВ–Бизнес <http://biz.nv.ua/>, Луга.net <http://www.liga.net>, Бизнес–Цензор <https://biz.censor.net.ua/>, UBR <http://ubr.ua/>, Интерфакс–Украина <http://interfax.com.ua>, РИА Новости–Украина <http://rian.com.ua>.*

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

Наукова рада Цільової програми наукових досліджень НАН України «Аерокосмічні спостереження довкілля в інтересах сталого розвитку та безпеки як національний сегмент проекту Горизонт–2020 ERA–PLANET» (ERA–PLANET/UA) оголошує конкурс проектів з виконання завдань Програми на 2018–2020 рр.

Конкурс проводиться згідно з положенням, умовами та завданнями самого конкурсу, а також Концепції програми, затвердженої постановою Президії НАН України від 25.10.2017 № 268 і від 07.10.2015 № 236.

Надсилайте, будь ласка, запит: в електронному вигляді – на адреси: kolos.ludmyla@gmail.com та secretary@ikd.kiev.ua (в темі листа потрібно вказати: «Конкурс Програми ERA–PLANET/UA»); а також у паперовому вигляді – на адресу: 03187 МСП Київ 187, Україна, проспект Академіка Глушкова 40, корп. 4/1, Інститут космічних досліджень НАН України та ДКА України, ученому секретарю наукової ради Програми ERA–PLANET/UA.

Запити приймаються з 5 по 26 січня 2018 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2924>). – 2018. – 05.01).

13 грудня 2017 р. відбувся Шевченкознавчий семінар на вшанування пам'яті вітчизняного літературознавця, дослідника життя та творчості Т.Г. Шевченка, багаторічного співробітника Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України доктора філологічних наук В. Є. Шубравського (1920–1992) – до 25-х роковин смерті вченого. Організував захід відділ шевченкознавства цієї академічної наукової установи.

Роботу семінару відкрив заступник директора з наукової роботи Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України член–кореспондент НАН України М. М. Сулима.

У межах семінару було заслухано й обговорено низку наукових доповідей... (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2924>). – 2017. – 26.12).

14 грудня 2017 р. в Інституті економіки та прогнозування (ІЕП) НАН України відбувся методологічний семінар «Інноваційна політика

та розробка індексу інноваційного розвитку для країн Східного партнерства».

Формування ефективної національної інноваційної системи сьогодні є одним із найважливіших завдань для урядів більшості країни, в тому числі країн Східноєвропейського партнерства. Для цього особам, котрі ухвалюють рішення й визначають інноваційну політику держави, необхідно володіти об'єктивною інформацією щодо стану, бар'єрів і шляхів їхнього подолання.

Серед аналітичних інструментів, що широко використовуються у світі, – Глобальний інноваційний індекс, Європейське інноваційне табло тощо. Всі вони, як правило, складаються з досить легко порівнюваних індикаторів, що охоплюють ресурси на вході в інноваційну систему (освіта, інфраструктура, обсяги досліджень і розробок і таке інше), та індикатори результативності (високотехнологічний експорт, патентна активність тощо). Водночас, вони не дають розуміння регулювання, інструментів, інститутів і процесів, які сприяють або перешкоджають інноваційній діяльності. З огляду на це, Європейська економічна комісія (ЄЕК) ООН розпочала розроблення індексу інноваційної політики, а в ІЕП НАН України було проведено методологічний семінар «Інноваційна політика та розробка індексу інноваційного розвитку для країн Східного партнерства», під час якого міжнародні й вітчизняні експерти обговорили можливості використання запропонованого індексу й розрахунку його складових.

У роботі семінару взяли участь, зокрема, експерти з Білорусі, Великої Британії, Вірменії, Грузії, Молдови, Німеччини й України, а також фахівці Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), ЄЕК ООН тощо. Крім учених згаданого академічного інституту, нашу країну представляли заступник міністра освіти і науки України М.В. Стріха, генеральний директор директорату інноваційної діяльності та трансферу технологій Міністерства освіти і науки України Д.Ю. Чайка, директор департаменту залучення інвестицій Міністерства економічного розвитку і торгівлі України А.В. Демчук, керівник проекту з промислового та інноваційного розвитку Офісу реформ при Кабінеті Міністрів України О.В. Болібок і фахівці Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації.

Семінар відкрив директор ІЕП НАН України академік В.М. Геєць.

У першій частині семінару А. Йонсон (ЄЕК ООН) визначив спільні для країн Східноєвропейського регіону проблеми інноваційного розвитку та формування інноваційної політики. Доктор економічних наук, професор І. Єгоров (ІЕП НАН України) докладніше розповів про стан інноваційного розвитку в Україні й особливості застосування методології Європейського інноваційного табло в країнах регіону. В свою чергу, М. Поспісіл (ЄБРР) ознайомив учасників із методологічним підходом ЄБРР до вимірювання інноваційного розвитку та знанневої економіки. П. Прузиньські (ОЕСР) присвятив свою доповідь методології формування індексу політики щодо розвитку малого й середнього підприємництва.

В основній частині семінару професор С. Радошевич (Велика Британія) презентував структуру та методологію побудови індексу інноваційної політики, метою якого є аналітична підтримка для вдосконалення інноваційної політики в різних країнах, сприяння обміну досвідом і належними практиками інноваційної політики й стимулювання політичного діалогу між різними стейкхолдерами. Передбачається, що індекс вимірюватиме 4 складові – систему державного управління інноваційним розвитком, інструменти інноваційної політики, процес формування інноваційної політики й інституційну спроможність у сфері інноваційної політики. Кожна складова оцінюватиметься за 6–бальною шкалою на основі якісних даних.

Усі учасники семінару виявили значний інтерес до запровадження індексу інноваційної політики у практику (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2924>). – 2017. – 29.12).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

28 грудня 2017 р. міжнародний громадсько–політичний тижневик «Дзеркало тижня» (№ 48–50, 28 грудня 2017 р. – 13 січня 2018 р.) опублікував статтю директора Інституту економіки промисловості НАН України академіка О. Амоші, присвячену актуальним проблемам вітчизняної промисловості й економіки та перспективам розвитку нашої країни в умовах нової світової промислової революції.

За словами автора статті, Україна наразі перебуває в точці біфуркації, поставши перед вибором шляху подальшого розвитку, одним із варіантів якого є так звана «Індустрія 4.0», котра «передбачає концентрацію ресурсів на розвитку супертехнологій, у чому наша економіка поки що не сильна». На думку О. Амоші, спроби впровадження інновацій у «старих» галузях економіки (таких як видобувна промисловість) не виправдали себе: «Щоб змінилася погода, потрібний не поривчастий вітер, а загальна зміна клімату. <...> Україні, особливо в нинішній її ситуації, має сенс зробити ставку й на народну смарт–промисловість, озброєну 3D–принтерами, іншими новаціями. <...> розробка державних програм (хоч би яких галузей вони стосувалися) має бути буквально справою всенародною. Хоча у фінансових капіталістів одна стратегія, у національної корпорації – друга, у транснаціональної – третя, у держави та суспільства – четверта, але «що добре для «Дженерал Моторз», добре для Америки» завжди має означати пріоритет національних інтересів над корпоративними». Академік вважає, що в нашій країні доцільно було б створювати – за європейським зразком – групи високого рівня, «які є об'єднаними представництвами всіх зацікавлених у вирішенні стратегічних завдань сторін, – учених, промисловців, громадських організацій, споживачів, профспілок,

регулювальних органів тощо». Ці групи мали б допомогти у формуванні належної моделі державної промислової політики.

Докладніше про це, а також про завдання державного регулювання промисловості, основні типи національної промислової політики, перспективи функціонування в Україні енергосховищ, можливості участі в проєктах китайського Нового шовкового шляху й інше читайте в повному тексті публікації: https://dt.ua/promyshliennost/schob-zminilasya-pogoda-potribniy-ne-porivchastiy-viter-a-zagalna-zmina-klimatu-264635_.html
(Національна академія наук України
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=292>).
– 2017. – 29.12).

Про зміни, яких останніми роками зазнав український інститут сім'ї, в ефірі програми «Ранкова Свобода» – спільного проєкту української редакції «Радіо Свобода» та радіо «Крим. Реалії» (кримського проєкту «Радіо Свобода») – розповіли заступник директора з наукової роботи Інституту соціології НАН України (м. Київ) доктор філософських наук, професор Є. Головаха та директор Науково-виробничого центру з інформаційних проблем територій Інституту прикладних проблем механіки і математики імені Я.С. Підстригача НАН України (м. Львів) кандидат технічних наук П. Жук.

За статистикою, яка майже не змінилася з радянських часів, у нашій країні розпадається близько половини шлюбів. Серед двох головних причин розлучень Є. Головаха виокремлює несприятливу економічну ситуацію, котра останнім часом іще й погіршилась, і розпад патріархального суспільного устрою, зокрема вивільнення жінки для самореалізації, не пов'язаної з родинним життям. «Сімейні відносини дуже важко піддаються трансформації, але загальноєвропейська тенденція нас не може оминати. Жінки вже не погоджуються на ті умови, на які погоджувались у традиційному патріархальному суспільстві. Поступово відходять у минуле й патріархальні забобони: порівняно з даними 25-річної давнини суттєво поменшало чоловіків, які вважають, що жінкам не місце в політиці й громадському житті», – говорить учений. Третім чинником, що підштовхує до розлучення, є надто раннє одруження, все ще поширене в Україні. Між тим, у європейських та інших західних країнах середній шлюбний вік зростає (до 26–27, а подеколи – й 28–30 років). Дедалі частіше ініціаторами розірвання шлюбу в українських родинах стають жінки – попри те, що впродовж першого року після цієї не надто приємної події саме вони, як доводять фахівці, відчувають більший, ніж чоловіки, психологічний дискомфорт.

Водночас, застерігає Є. Головаха, ситуацію драматизувати не варто, адже, на відміну від уже згаданих розвинених спільнот, де після розлучення особа може досить довго бути самотньою (принаймні офіційно) чи й навіть

взагалі більше не одружуватися, то для українців характерно брати шлюб удруге, втретє і т.д. До речі, Україна належить до країн із найвищим рівнем шлюбності: у шлюбі перебувають близько 2/3 її дорослого населення. Крім того, як свідчать результати соціологічних опитувань, серед усіх соціальних і політичних інститутів сім'я для українця має найбільший авторитет – їй довіряють близько 90% респондентів. «Це – визначальний інститут, який у таких скрутних умовах залишається головним суспільним інтегратором. Люди очікують на підтримку насамперед не від держави, а саме від родини», – підкреслив науковець і додав: «Коли ми вимірюємо рівень психологічного благополуччя, то виходить, що люди у шлюбі почуваються краще, ніж самотні, в тому числі є здоровішими й довше живуть».

П. Жук зосередився на особливостях сім'ї як економічної одиниці, функціях домогосподарств, а також історичних традиціях родинного підприємництва на українських теренах (зокрема, в західному регіоні).

Докладніше слухайте в аудіозаписі радіопередачі: <https://www.radiosvoboda.org/a/28846972.html> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2924>). – 2017. – 29.12).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

22 грудня 2017 р. на ім'я президента НАН України академіка Б. Патона та віце-президента НАН України академіка А. Загороднього, а також Прем'єр-міністра України В. Гройсмана надійшов вітальний лист від генерального директора та виконавчого голови Міжнародного інституту прикладного системного аналізу (IIASA) доктора, професора П. Кабата – з нагоди 25-ї річниці від часу заснування Української національної членської організації IIASA, котре відбулося 21 жовтня 1992 р.

Як зазначено в листі, впродовж попередніх 25 років між IIASA й Україною тривало широке наукове співробітництво. До нещодавньої дослідницької співпраці належать, зокрема, проекти, зосереджені на збалансованому сільському господарстві та продовольчій безпеці, інтегрованому управлінні продовольчою, енергетичною та водною безпекою, стабільному енергетичному майбутньому для України, управлінні ризиками фінансових криз і природних лих. Від 2008 р. 14 аспірантів з України стали учасниками літньої програми IIASA для молодих учених, 80 українців долучилися до заходів, організовуваних цим інститутом, понад 100 дослідників, консультантів і дипломатів в Україні відвідали IIASA. Фахівці ж IIASA приїжджали до України 65 разів. Результатом двосторонньої співпраці стали понад 200 публікацій.

«IIASA сподівається на подальше поглиблення співробітництва з українською науковою спільнотою як важливим стратегічним членом, –

ідеться в листі П. Кабата. – Розширення можливостей передбачає створення української версії глобальних моделей IASA, здійснення міжнародного оцінювання в сфері українських стратегічних інтересів, партнерства з українськими інституціями для отримання дослідницьких грантів та розвиток української наукової дипломатії. Крім того, пріоритетом подальшої співпраці буде нарощування потенціалу шляхом інтенсивнішого наукового обміну через проведення досліджень в IASA або його відвідування. <...> Ми сподіваємося на ще більше плідних років спільної роботи з Національною академією наук України» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=292>). – 2017. – 29.12).

Загальна характеристика наукової і науково–технічної діяльності

Про ситуацію, в якій опинилася вітчизняна наука, і можливий вихід із цієї ситуації, а також про основні напрями своєї професійної діяльності в інтерв'ю журналові «Український тиждень» і незалежному мережевому lifestyle–медіа bit.ua розповіла заступник голови Ради молодих вчених НАН України, молодший науковий співробітник лабораторії інтегрованих систем відділу математичних методів в теоретичній фізиці Інституту теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України кандидат фізико–математичних наук Ю. Безверщенко.

Молода вчена займається розробленням і застосуванням математичних методів до задач квантової механіки. «Особливо мене цікавить керування квантовими системами за допомогою зовнішніх полів, необхідне, наприклад, для роботи квантових комп'ютерів. Можливості експерименту нині є такими, що окремим атомом можна керувати за допомогою лазера. І всі ці процеси можна вивчати за допомогою мови формул. Математика дає змогу з досить високою точністю передбачити ту чи інакшу поведінку реального атома», – пояснює Ю. Безверщенко.

Іншими важливими напрямами її діяльності є популяризація науки (зокрема, в межах всеукраїнського проекту «Дні науки») й участь у реформуванні вітчизняної наукової сфери. За словами вченої, наука в Україні функціонує зі значними труднощами, оскільки, на жаль, уже впродовж багатьох років не належить до державних пріоритетів і фінансується за залишковим принципом. «...на запитання «навіщо Україні наука?» може бути дві відповіді. Перша більше соціальна, друга економічна. Якщо подивитися Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» або Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду на період до 2020 р., то наука традиційно в розділах «Гордість», «Людський капітал» тощо. А в економічних розділах вона або побіжно згадується, або її взагалі немає. Якщо розмірковувати з такої «соціальної» парадигми, то наука потрібна, по–перше,

для того, щоб був відповідний рівень експертизи в державі, по–друге, для забезпечення відповідного рівня освіти. Оскільки з тим і з іншим в Україні проблеми, дрейфуємо до світу «альтернативних фактів» і браку критичного мислення на всіх рівнях. Власне, сильна наука – це термостат, із якого виростають сильні виші, спеціалісти, вчителі. <...> Якщо казати про економічний вимір, то визнаймо: Україна наразі аграрна держава із сировинною економікою. Ми топчемося у відповідному економічному класі, намагаючись різними способами посилити свою позицію. Але насправді той потенціал, що в нас був і ще не до кінця розвалився, дає змогу перейти до іншої категорії гравців. Україна реально могла б мати інноваційну економіку, тому що в нас є кадри, сильні наукові школи, зокрема інженерні. Звісно, слід розуміти, що на рівному місці інновацій не побудуєш, треба розвивати фундаментальну науку, прикладну, а слідом за ними розробки й технології. Тому, здавалося б, це могла бути хороша відповідь на запитання, якою має стати Україна: економікою та суспільством, заснованими на знаннях. Але так на державному рівні ніхто досі не відповів. <...> Перша проблема, від вирішення якої багато в чому залежить успіх реформи науки, – це саме формування державної політики в цій сфері. А їй бракує стратегічного виміру, заснованості на фактах і адекватного використання міжнародного досвіду», – говорить Ю. Безверщенко й підкреслює: «... наука в Україні має не просто отримувати адекватне фінансування й підтримку, щоб розвиватися, а й щоби стати драйвером розвитку нашої країни. Науковий потенціал у нас все ще дуже високий. <...> ...і це шанс для України вирватися із замкненого кола, в якому ми перебуваємо, на цілком новий рівень».

Про це, а також про особливості наукового пошуку і наукову роботу як виклик, про призначення та співвідношення базового й конкурсного фінансування досліджень, кількість і якість вітчизняних наукових кадрів, оцінювання наукової діяльності, про функціонування Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, майбутній Національний фонд досліджень, про можливості, які відкрила для нашої країни участь у Рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» і багато іншого читайте за посиланнями: <http://tyzhden.ua/Society/205862>; <https://bit.ua/2017/12/yuliya-bezvershenko/> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2924>). – 2017. – 26.12).

Діяльність науково–дослідних установ

У липні 2017 р. фахівці Інституту соціології НАН України вчергове провели вже традиційне моніторингове дослідження громадської думки. Деякі з отриманих результатів в ефірі програми «Київ – Донбас» радіостанції «Громадське радіо» прокоментував заступник директора з

наукової роботи цього інституту член–кореспондент НАН України М. Шульга.

Моніторингове соціологічне дослідження прикметне тим, що впродовж багатьох років інтерв'юери ставлять респондентам одні й ті ж запитання, фіксуючи зміни за сталим переліком показників, – пояснив М. Шульга. Надзвичайно важливим серед таких показників є соціальне напруження. Більшу увагу науковці почали приділяти йому відносно нещодавно – раніше ж вони цікавилися передусім політичним напруженням, яке є індикатором значно вужчого кола актуальних проблем, адже безпосередньо залежить від поточної політичної ситуації в країні. Натомість «соціальне напруження» є більш інтегративним поняттям, в якому узагальнено відчуття людиною себе в суспільстві, у взаємодії з іншими людьми, соціальними інститутами, державою.

Як демонструє цьогорічне моніторингове дослідження, майже 2/3 українців вважають рівень соціальної напруги високим. Понад половина опитаних, оцінюючи його за 10–бальною шкалою, обрали позначки з верхньої частини шкали (від 6 до 10 балів), тобто відповіді розподілися досить нерівномірно – зі зміщенням до максимальних значень. Соціологи інтерпретують це як вияв емоційної невдоволеності наших співгромадян нинішнім станом справ у країні (зокрема, в економічній сфері). Про найвищий рівень соціального напруження заявили респонденти, які віднесли себе до категорії бідних і таких, що живуть у злиднях та жебракують (іншими варіантами, з–поміж яких опитуваним пропонувалося вибрати власний рівень добробуту, були також сім'ї середнього достатку, заможні й багаті).

Соціальне напруження, зумовлене цією та іншими різновидами відмінностей між особами й соціальними групами, притаманне для будь–якого суспільства. Проте, крім очевидних протиріч, що потенційно здатні посилювати соціальне напруження й навіть призводити до конфліктів у суспільстві, існують латентні, котрі до певного часу не привертають уваги ні громадян, ані політичних об'єднань і рухів, хоч є й не менш об'єктивними. Так, однією з причин посилення соціального напруження може бути зростання навантаження на національний пенсійний фонд, пов'язане з поверненням громадян, які впродовж тривалого часу (років чи десятиліть) працювали за кордоном і, відповідно, робили внески у пенсійні фонди зарубіжних країн.

Із іншого боку, існують суперечності, які не належать до переліку пріоритетних проблем, але, зазнавши політичних маніпуляцій, штучно виносяться на суспільний «порядок денний» як важливі. Українським прикладом, що ілюструє цілеспрямовану, політично мотивовану актуалізацію другорядних протиріч, є так зване «мовне питання». Насправді, за результатами різних соціологічних опитувань, для наших співгромадян воно за важливістю розміщується не вище 15–16 місця.

Оскільки соціальне напруження, як і інші соціально–психологічні явища (на кшталт соціальної атмосфери й соціального клімату), як правило, важко зафіксувати, використовуючи тільки один показник, учені, аналізуючи його, враховують і відповіді респондентів на решту запитань анкети, в тому числі про довіру до соціальних та політичних інститутів. Річ у тім, що соціальне напруження нерідко виникає або посилюється через загострення певних проблем, які не вирішуються в політичному полі. В Україні це відбувається, не в останню чергу, через відсутність об'єднань, які перебирали б на себе функцію вираження й захисту інтересів тих чи інших суспільних груп (що, власне, вони й мають робити за визначенням) і, водночас, користувалися б довірою громадян. Про вітчизняні політичні партії, громадські рухи й профспілки такого, на жаль, сказати не можна: якщо громадським рухам довіряють близько 15% опитаних, то політичним партіям – усього 6% (до слова, 54% українців не ототожнюють себе із жодною політичною течією). Не сприяє зростанню рівня довіри до політичних партій і низька культура парламентської поведінки та, в цілому, публічних дискусій за участі політичних діячів. Традиційно низьким є рівень довіри до інституту президентства – близько 10% (цей показник продемонстрував чи не найстрімкіше падіння – майже в шість разів порівняно з 2014 р.). Як наслідок, бракує дієвих механізмів конструктивного вирішення проблем, котрі спричинюють появу протестних настроїв у суспільстві та, з огляду на це, посилення соціальної напруженості. Адже за низького рівня довіри до суспільних і політичних інститутів украї важко організувати не лише демонстрацію невдоволення й незгоди населення з того чи іншого приводу, а й обговорення проблеми та взаємодію різних сторін із метою її ефективного вирішення.

Наразі ж найсуттєвішим чинником зростання соціальної напруженості в суспільстві й, водночас, проблемою, що викликає найбільші побоювання і тривогу, наші співгромадяни називають події на сході країни. Економічні негаразди та корупція посідають у цьому антирейтингу друге і третє місця відповідно.

На завершення розмови М. Шульга підкреслив, що коріння соціальної напруженості в Україні сягає, однак, глибше проблем корупції та бідності, і для її послаблення потрібні, по–перше, консенсус еліт, а, по–друге, культивування толерантного ставлення до відмінностей за національною, мовною, релігійною ознаками тощо. Без дотримання передусім цих двох умов неможливе встановлення національної злагоди.

«Ми чомусь завжди говоримо про політику і дуже мало – про суспільство. А це – основа основ. І про нього нам слід думати і дбати всім разом – і ЗМІ, і науковцям, і політичним партіям, і профспілкам і всім іншим», – підкреслив гість радіостудії.

Докладніше слухайте в аудіозаписі: <https://hromadskeradio.org/programs/kyiv-donbas/viyna-naubilshyu-chynnyk-shcho-sprychynyuye-socialnu-naprugu-sociolog> **(Національна академія наук України**

<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2924>. – 2017. – 29.12).

Нагороди та відзнаки

20 грудня 2017 р. в Україні всьоме було вручено Премію Фонду П. Г. Костюка.

Премію заснували 2010 р. учні всесвітньо відомого вітчизняного біофізика й нейробіолога академіка Платона Костюка (1924–2010), які нині працюють в наукових лабораторіях США, країн Європи та Східної Азії. Цією нагородою вже традиційно відзначають молодих учених, які здійснюють дослідження у галузі біомедичних наук в Україні. Нагороджує премією міжнародна благодійна організація Фонд П.Г. Костюка (Kostyuk Foundation), адміністрування здійснює Наукове товариство імені Тараса Шевченка (США).

Участь у конкурсі на отримання премії 2017 р. взяли понад 20 науковців із різних регіонів нашої держави. Незалежне журі, до якого увійшли вчені родом із України, котрі працюють за кордоном, оцінювало кожного конкурсанта за такими критеріями, як оригінальність та інноваційність досліджень, здатність зробити якнайбільше, виходячи з наявних ресурсів, актуальність наукової тематики, значення отриманих результатів, якість наукових публікацій.

До фіналу потрапило 5 найкращих молодих науковців із Києва, Харкова й Сум. Під час урочистого засідання Вченої ради та Ради молодих вчених Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України, що відбулося 20 грудня 2017 р. в приміщенні цього інституту, фіналісти представили короткі доповіді про власні дослідження.

За результатами конкурсу цьогорічну Премію Фонду П. Г. Костюка отримали виконувач обов'язків наукового співробітника лабораторії біомолекулярної електроніки відділу механізмів трансляції генетичної інформації Інституту молекулярної біології і генетики НАН України кандидат біологічних наук І. Кучеренко та заступник директора з міжнародної діяльності медичного факультету Сумського державного університету, доцент кафедри патологічної анатомії цього ж інституту кандидат медичних наук Р. Москаленко (*Національна академія наук України* <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2924>). – 2017. – 26.12).

27 грудня 2017 р. Президія НАН України постановила присудити Золоту медаль імені В.І. Вернадського НАН України за результатами конкурсу 2017 р. академікові НАН України В. В. Моргуну та

професорові Ю. Федаку (Канада) – за видатні досягнення у галузі генетики та селекції сільськогосподарських рослин.

Золота медаль імені В.І. Вернадського НАН України є найвищою відзнакою Академії та присуджується за видатні досягнення в галузі природничих, технічних і соціогуманітарних наук вітчизняному й зарубіжному вченому.

Президент НАН України академік Б.Є. Патон підкреслив, що праці переможців конкурсу 2017 р. на здобуття цієї медалі знайшли широке практичне застосування у сотнях високоінтенсивних сортів пшениці, кукурудзи та ячменю і стали відомими в усьому світі (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2924>). – 2018. – 05.01*).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НБУВ

Мобільні застосунки як інструмент в соціокультурних комунікаціях: можливості адаптації в діяльності наукових бібліотек

У статті досліджено вплив індивідуальних мобільних пристроїв на обслуговування інформаційними ресурсами, окреслено можливості розширення інформаційних послуг за їх допомогою. Розглянуто сучасний стан та розвиток мобільних застосунків як одного із сучасних засобів комунікації. Проаналізовано особливості та специфіку використання мобільних застосунків як перспективного та дієвого інструменту поширення й популяризації соціокультурних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: мобільні застосунки, інформаційні ресурси, інноваційні мобільні технології, Інтернет, комунікація, соціокультурна комунікація, Україна.

Беззаперечним на сьогодні є твердження про те, що інноваційні технології сучасного суспільства відіграють важливу роль у соціокультурній комунікації, створюють нові способи поширення інформації та доступу до інформаційних ресурсів. Зокрема, актуальними та дієвими інструментами сучасної комунікації суб'єктів інформаційних обмінів є мобільні технології (під якими розуміємо технології, що дають змогу своїм власникам вільно пересуватися і одночасно використовувати ці технології – мобільні пристрої, мобільні застосунки, мобільні веб-сайти). Відбувається формування користувачів нового типу – «мобільних» користувачів інформації. Невід'ємною складовою їхнього життя, одним із провідних засобів комунікації стали мобільні пристрої, зокрема смартфони, електронні рідери, планшети, доступні проектори, флеш-накопичувачі, які можуть використовуватись як для якісного ведення бізнесу, навчання, так і для широкого суспільного інформування.

З тотальним поширенням індивідуальних мобільних пристроїв спостерігається тенденція до адаптації до них обслуговування

інформаційними ресурсами, яке стає більш компактним, вузько спрямованим та інтерактивним. На сьогодні вже нема такої сфери суспільної діяльності, на яку «мобілізація» не справляла би впливу.

У цьому контексті актуальним видається дослідження сучасного стану та розвитку мобільних застосунків (комп'ютерних програм, створених спеціально для використання на мобільному телефоні, смартфоні чи комунікаторі, які призначені для виконання того чи іншого завдання) як одного з інструментів сучасних комунікацій, зокрема, поширення та популяризації наукових і соціокультурних інформаційних ресурсів, чому й присвячена пропонована стаття. Актуальність такого дослідження підтверджується, з одного боку, постійним зростанням кількості користувачів мобільних пристроїв, з іншого – початком наукового осмислення використання мобільних застосунків у різних галузях науковцями та дослідниками.

Так, за оцінками AppAnnie, ринок мобільних застосунків очікує значне зростання – із 70 млрд дол. у 2015 р. до 189 млрд дол. у 2020 р. Користувачі проводитимуть у мобільних застосунках на 114 % більше часу до 2020 р. У звіті дослідницької компанії AppAnnie також вказується на те, що користувачі все більше часу проводять у мобільних продуктах – це значення подвоїлося за останні два роки. Збільшується кількість встановлення додатків на смартфонах і планшетах – цей показник очікується на рівні 6,2 млрд до 2020 р. Ці два чинники зумовлюють стрімкий розвиток ринку застосунків [1].

Наукове середовище також активно долучилося до досліджень мобільних застосунків у різних сферах: від економічної, наукової, освітньої до соціокомунікаційної.

Так, Ю. Даник, Р. Грищук, О. Самчишин розглядають мобільні застосунки з точки зору активного впливу на рівень національної та інформаційної безпеки [2]. Вчені досліджують роль, сутність та зміст мобільних соціальних інтернет-сервісів, які вони визначають як дієвий засіб масової комунікації суб'єктів інформаційного обміну. Розкривають особливості їх застосування на сучасному етапі, вказують принципові відмінності, переваги та недоліки, а також визначають перспективи їх подальшого використання та розвитку.

О. Карпань досліджує перспективи використання мобільних застосунків для ЗМІ з метою перегляду українського медійного контенту за допомогою мобільних пристроїв [3].

Останнім часом активно досліджуються як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками питання мобільного маркетингу. Зокрема, як застосувати інструментарій мобільного маркетингу в різних сферах бізнесу та як за його допомогою компанії можуть підвищити впізнаваність бренду і лояльність споживачів, залучити клієнтів до комунікації з брендом, детально розглядали у своїх працях такі дослідники, як А. Майкл, Б. Солтер [4], Л. Бугаєв [5], Я. Федорак [6], В. Мазуренко, Н. Матвієнко [7].

Н. Ілляшенко та О. Савченко вивчають можливості застосування мобільних додатків на ринку B2B (англ. Business to business). Дослідниками розглянуто поняття мобільних технологій та мобільних бізнес-застосунків, встановлено їхні переваги та недоліки. Досліджено проблеми і перспективи просування мобільних технологій в Україні, запропоновано комплексну програму просування мобільних технологій на ринку B2B [8].

Використання мобільних застосунків в освіті розглядали у своїх дослідженнях Дж. Тракслер [9], В. Биков [10], І. Воротникова [11], Г. Скрипка [12], Р. Горбатюк, Ю. Тулашвілі [13] та ін.

Комплексно питання, пов'язані з наданням бібліотечних послуг на основі мобільних технологій представлені у збірнику *M-libraries: Libraries on the Move to Provide Virtual Access* [14] (London), до якого увійшли статті, присвячені питанням використання можливостей мобільних бібліотек в обслуговуванні користувачів. Автори розглядають зміни, що відбулися в бібліотеках з поширенням мобільних технологій, досліджують використання мобільних комунікацій для розвитку бібліотечних послуг, вивчають технічні можливості та наслідки для культури, розглядають зарубіжний досвід інтеграції мобільних сервісів у бібліотечну систему обслуговування.

Питання використання мобільних технологій у бібліотечній діяльності досліджували також О. Волохін [15], І. Терещенко [16], Д. Самуйлик [17], В. Тлюстен, Ф. Тлюстен [18], Н. Редькіна [19] та ін.

Тим часом соціокомунікаційний аспект використання мобільних застосунків, як інструменту інтенсифікації залучення користувачів до наукових та культурних ресурсів, заслуговує на окрему увагу.

Отже, розвиток мобільних технологій розкриває широкі можливості для їх використання в гуманітарній сфері. Сучасні мобільні пристрої надають їхнім власникам певні функціональні можливості (робота в стільникових мережах різних стандартів з виходом в Інтернет; підтримка знімних носіїв інформації; підтримка кольорових дисплеїв; потужні мобільні процесори; велика тривалість роботи без перезарядки), яких цілком достатньо для повноцінної мобільної роботи в бізнесі, науці, освіті, соціокультурній сфері. Постійне розширення асортименту мобільних застосунків підвищує ефективність залучення потенційних партнерів, клієнтів, користувачів і відкриває нові можливості в процесі реалізації наукових досліджень та освітніх програм завдяки доступності використання, легкості транспортування мобільних пристроїв та можливості перегляду потрібної інформації у реальному часі.

На сьогодні тільки в одному магазині Google Play (дає змогу власникам пристроїв з мобільною операційною системою Android та іншими завантажувати та купувати різні застосунки, книги, фільми і музику) налічується 28 різних категорій мобільних застосунків. За даними сервісу мобільної аналітики AppAnnie, станом на 2015 р. магазин Google Play пропонував користувачам понад 1,5 млн застосунків, а кількість завантажень

становила 200 млн [20]. Отже, можна зробити висновок про те, що мобільні застосунки де-факто стали одним із провідних засобів масової комунікації.

Зокрема, сьогодні активно використовуються мобільні застосунки в наукових, освітніх, просвітницьких, культурних сферах. Не залишилися поза процесом «мобілізації» бібліотеки та інші інформаційні структури. Використовуючи у своїй роботі мобільні застосунки, бібліотеки, як інформаційні центри та провідні агрегатори інформації, системно популяризують наукові, освітні та культурні ресурси. За допомогою мобільних технологій бібліотеки надають доступ користувачам як до своїх електронних каталогів, так і до тематичних колекцій.

Так, наприклад, застосунок Europeana Open Culture дає користувачам змогу досліджувати колекції зображень з кращих закладів культури у Європі. Користувач може переглядати, обмінюватися і завантажувати безкоштовно понад 350 тис. зображень з високою роздільною здатністю з чотирьох тем: мапи і плани, образи минулого, скарби мистецтва і скарби природи. Застосунок також дає змогу прокоментувати зображення та ознайомитися з враженнями інших користувачів; додати зображення до вибраного, поділитися ним на Facebook, Twitter і Pinterest або створити свій власний віртуальний музей на теми, що становлять інтерес, залучаючи таким чином користувача до комунікаційного процесу.

Національна бібліотека Колумбії з метою поширення колумбійської культури, заохочування до читання та вивчення нових видавничих форматів розробила ряд мобільних застосунків. Зокрема, Ediciones Biblioteca Nacional містить інтерактивні книги колумбійської літератури; Eduardo Carranza – до 100-річчя від дня народження колумбійського поета; Mito – журнал, який сьогодні вважається віхою в інтелектуальному житті країни, містить аудіо- і фотоматеріали, докладний покажчик журналу, біографії співробітників та відгуки про публікації.

Національна бібліотека Швейцарії створила мобільний застосунок Schweiz. Nationalbibliothek, який надає доступ до цифрових колекцій книг, газет, журналів, веб-сайтів, плакатів та листівок, а також рукописів, листів, фотографій швейцарських авторів. Також цей застосунок інформує користувачів про нові бібліотечні події та виставки.

Таким чином, мобільні застосунки стали новою формою надання бібліотеками доступу до власних електронних ресурсів та колекцій, популяризації в такий спосіб найцінніших національних інформаційних ресурсів, культурної спадщини та сприяють залученню користувачів до активної участі в національному культурному дискурсі.

Слід зазначити, що нині спостерігається тенденція до кооперації між організаціями (як державними, так і приватними установами) соціокультурної сфери в процесі створення мобільних застосунків задля задоволення інформаційних потреб користувачів, залучення потенційних користувачів та підвищення рівня комунікації.

Так, застосунок OldMapsOnline спрощує доступ користувача до понад 250 тис. стародавніх мап XV–XX ст. з усього світу, що зберігаються в бібліотеках, архівах та інших установах культури, даючи таким чином змогу здійснювати «подорожі в часі» і досліджувати історичні мапи. Додаток використовує онлайн–краудсорсинг для уточнення даних і локацій.

Додаток SecondTake, який дає користувачу змогу сполучати історичні зображення з теперішнім видом вулиць, бере зображення з публічних баз даних та підбирає їх відповідно до геолокації користувача, накладаючи на зображення з камери його смартфона. Користувачі можуть порівняти обидва зображення, поділитися ними або переглянути галерею зображень додатку [21].

Задля підвищення комунікаційної складової своєї діяльності та культурно–просвітницької місії провідні світові національні музеї використовують можливості сучасних мобільних технологій.

Так, Музей природознавства (Лондон) пропонує своїм відвідувачам завантажити застосунок Natural History Museum, який надає інформацію про всі експонати музею природничої історії; про поточні події; інтерактивні вікторини; пішохідні екскурсії тощо.

Один з найбільших музеїв світу та головний музей Великобританії – Британський музей – пропонує мобільний застосунок British Museum Guide (Докл. див. <https://play.google.com/store/apps/details?id=air.com.bm.london.vusiem&hl=ru> Прим. ред.)

Цей застосунок допоможе користувачеві відкрити для себе світ музею і насолоджуватися видатною колекцією. Застосунок містить таку інформацію як: інтерактивна мапа усіх поверхів музею; віртуальна прогулянка кращими галереями; зображення об'єктів з високою роздільною здатністю; детальна історія ключових артефактів; інформація про поточні події та заходи; пішохідні екскурсії тощо.

Віртуально «відвідати» один з найбільших музеїв світу – Лувр – можна за допомогою мобільного застосунку Louvre Guide (Докл. див. <https://play.google.com/store/apps/details?id=air.com.lvr.paris.vusiem> Прим. ред.)

Застосунок містить: інтерактивну карту музею; всі представлені в музеї колекції з докладними описами англійською мовою; HD зображення об'єктів під різними кутами зору, щоб допомогти побачити всю глибину експоната; інформацію про Лувр, його історію та колекції.

Пропонує власний мобільний застосунок і один із провідних мистецьких музеїв Парижа, де зберігаються твори імпресіоністів, постімпресіоністів, а також твори представників Французької школи – Музей Оранжері. Цей застосунок (MuseedeL' Orangerie Guide) стане ідеальним партнером для користувачів, які планують відвідати музей (Докл. див. <https://play.google.com/store/apps/details?id=air.com.orangerie.paris.vusiem> Прим. ред.)

Вартий уваги мобільний застосунок Museums of the World, який дає змогу ознайомитися з інформацією про тисячі музеїв, виставки та інші культурні події в усьому світі. Цей простий у використанні і професійно розроблений застосунок буде зручним помічником для туристів та шанувальників мистецтва і культури, а також для всіх тих, хто хоче отримувати потрібну інформацію миттєво у будь-який час та в будь-якому місці.

Користувач отримує можливість із переліку музеїв світу знайти музеї, виставки і події поруч з його місцем розташування на основі GPS, а також використовувати інформацію навігаційних карт, щоб знайти потрібний об'єкт. Опис будь-якого музею чи галереї містить усю необхідну інформацію. Додаток дає користувачеві змогу відзначати свої улюблені музеї, писати про них відгуки, додавати або редагувати інформацію про них [22].

Здійснити подорож старовинними замками України надає змогу застосунок «Замки України», який налічує інформацію про 111 замків трьома мовами: українською, польською та англійською. (Докл. див. <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ukrcastles> Прим. ред.) Користувач може замовити маршрут подорожі пішки або автомобілем. Для завантаження маршруту і карти необхідна наявність GPS і підключення до Інтернету. Актуальним та дієвим є використання мобільних технологій для забезпечення соціокультурних запитів громадян з особливими потребами. Так, перспективним для використання видається застосунок «Музеї без бар'єрів», завдяки якому можна перевірити, які музейні заклади в Україні та Польщі готові приймати й обслуговувати відвідувачів з особливими потребами. Застосунок містить інформацію про понад 200 польських та понад 100 українських музеїв, зокрема щодо архітектурної та навчально-освітньої доступності кожного музею для людей з обмеженими можливостями. Доступний двома мовами – польською та українською. Широко представлені дидактичні матеріали і навчальні програми, спеціально приведені у відповідність до потреб людей з різними видами фізичних обмежень [23].

Застосунок BeWarned Dance створено українськими розробниками для людей з вадами слуху. Він дає змогу «відчувати» музику, перетворюючи її у вібрації, спалахи і візуальний еквалайзер.

Платформа BeWarned об'єднала чотири технічні асистенти для глухих:

- Sound Monitor – вирішує проблему безпеки, визначаючи загрозливі звуки (крик, звук клаксона автомобіля, гавкіт собаки, сирена). У разі небезпеки застосунок попереджає користувача вібрацією і миготінням спалаху;

- Connect – допомагає людям з проблемним слухом у спілкуванні з оточуючими – він конвертує текст у мову і навпаки;

- Emergency Call – дає змогу користувачеві викликати близьких на допомогу, коли він перебуває у небезпечній ситуації;

– Dance – спроба допомогти відчувати музичні треки завдяки конвертації їх у вібрацію, світлові сигнали і пульсацію візуального еквалайзера [24].

Застосунок BeWarned Dance можна завантажити для iOS та для Android.

Таким чином, за допомогою розглянутих мобільних застосунків відбувається популяризація національного, світового історико–культурного надбання. Користувачі з різних куточків світу, особливо молодь, яка активно використовує цей комунікаційний інструмент, мають змогу доторкнутися до витворів мистецтва та інших пам'яток. Комунікація з використанням мобільних додатків стає тим соціальним стрижнем, за допомогою якого перетинаються, взаємодіють людські якості та культурні надбання.

Спостерігається зацікавленість у використанні мобільних застосунків як інструменту наукової комунікації. Так, відома наукометрична база даних EBSCO створила EBSCOhost, EBSCOeBooks, EBSCOaudiobooks – застосунки, які уможливають доступ до великої кількості різноманітних ліцензованих повнотекстових загальнодоступних власних баз даних та повнотекстових ресурсів від провідних постачальників інформації.

Зацікавить науковців та фахівців і додаток DynaMedMobile, що є ресурсом науково обґрунтованих клінічних досліджень, орієнтованим на вузько спеціалізоване застосування у медичній сфері. Зміст DynaMed постійно оновлюється, щоб відобразити систематичну ідентифікацію, оцінку й огляд останніх клінічних даних [25].

Нині спостерігається тенденція до створення мобільних застосунків для швидшого поширення в наукових колах нових ідей та думок, посилення циркуляції наукової інформації та її популяризації. Так, ряд міжнародних наукових журналів створили власні застосунки. Серед них:

- «Рациональная Фармакотерапия в Кардиологии» – науково–практичний журнал, що видається для кардіологів і терапевтів та включений до переліку видань ВАК для публікації результатів дисертацій кандидата і доктора наук. Основний зміст журналу представлено оригінальними науковими статтями, науковими оглядами, лекціями, результатами аналізу клінічної практики;

- «Вестник ВГУИТ» – науковий журнал, який входить у міжнародні реферативні бази даних і системи цитування Web of Science, Scopus, Astrophysics Data System, PubMed, MathSciNet, zbMATH, Chemical Abstracts, Springer, Agris або GeoRef. Метою видання є забезпечення академічного співтовариства і промисловості актуальними новітніми розробками і дослідженнями;

- Communication Today – науковий журнал, який містить фахові наукові статті про ЗМІ, новітні засоби масової інформації, маркетинг і зв'язки із засобами масової інформації, нові тенденції в маркетингу, психологію та соціологію маркетингових комунікацій тощо. Журнал індексується в базах даних CEJSH, EBSCO, ProQuest та ін.

Таким чином використання мобільних технологій у науковій сфері збільшує кількість і якість каналів комунікації. За допомогою мобільних

застосунків можна отримати інформацію щодо конференцій, семінарів, лекцій, конгресів, ознайомитися з результатами останніх наукових досліджень у будь-якій галузі науки.

Отже, сьогодні мобільні застосунки виступають як дієвий, перспективний інструмент у соціокультурних комунікаціях. Дослідивши розвиток та використання мобільних застосунків, можна зробити висновок про стрімке поширення їх у різних сферах суспільного життя. Актуальним та затребуваним є використання мобільних застосунків у науковій, освітній та культурній сферах, оскільки доступ та циркуляція інформації за допомогою мобільних пристроїв стає все більш поширеним та популярним явищем з огляду на доступність використання, легкість транспортування, а також можливість перегляду потрібної інформації у реальному часі. Можливість отримувати й поширювати інформацію за допомогою мобільних застосунків збільшує якісний та швидкісний рівень комунікації між учасниками інформаційного обміну. Дослідження підтверджують, що організації, які впроваджують мобільні технології, підвищують ефективність своєї діяльності та отримують конкурентні переваги.

Література

1. Ринку мобільних додатків прогнозують вражаюче зростання – на 270% до 2020 року [Електронний ресурс] // MediaSapiens. – 2016. – 3.11. – Режим доступу:

http://osvita.mediasapiens.ua/web/IT_companies/rinku_mobilnikh_dodatkov_progn_ozuyut_vrazhayuche_zrostannya_na_270_do_2020_roku/. – Назва з екрана.

2. Даник Ю. Мобільні соціальні інтернет-сервіси як один із різновидів масової комунікації на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Ю. Даник, Р. Гришук, О. Самчишин // Ukrainian Scientific Journal of Information Security. – 2015. – Т. 21. – Вип. 1, С. 16–20. – Режим доступу:

http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bezin_2015_21_1_4.pdf. – Назва з екрана.

3. Карпань О. Перспективи мобільних додатків для ЗМІ [Електронний ресурс] // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір. – Київ : Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка. – № 4. – 2015. – 92 с.

– Режим доступу:
http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/images/pdf/4_2015/ndumk_4_2015_o_karpap.pdf. – Назва з екрана.

4. Майкл А. Мобильный маркетинг. Создание конкурентного преимущества с помощью беспроводных технологий / А. Майкл, Б. Солтер. – Москва : Группа ИДТ, 2007. – 400 с.

5. Бугаев Л. Мобильный маркетинг: Как зарядить свой бизнес в мобильном мире / Леонид Бугаев. – Москва : Альпина Паблишер, 2012. – 214 с.

6. Федорак Я. Мобільний маркетинг – нові тенденції розвитку інтернет-бізнесу [Електронний ресурс] / Я. Федорак. – 2007. – Режим доступу: <http://blog.management.com.ua/item/250>. – Назва з екрана.
7. Мазуренко В. Розвиток мобільного маркетингу в Україні [Електронний ресурс] / В. Мазуренко, Н. Матвієнко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – Т. II. – Режим доступу: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_4_2_24_29.pdf. – Назва з екрана.
8. Ілляшенко Н. С. Розроблення програми просування мобільних технологій на B2B ринку [Електронний ресурс] / Н. С. Ілляшенко, О. С. Савченко // Ефективна економіка. – 2013. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2162>. – Назва з екрана.
9. Traxler, J. Defining, Discussing, and Evaluating Mobile Learning: The moving finger writes and having writ... // International Review of Research in Open and Distance Learning. – 2007. – June. Vol. 8, no. 2.
10. Биков В. Ю. Мобільний простір і мобільно орієнтоване середовище інтернет-користувача: особливості модельного подання та освітнього застосування [Електронний ресурс] / В. Ю. Биков // Інформаційні технології в освіті. – № 17. – 2013. – С. 9–37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/itvo_2013_17_3.pdf. – Назва з екрана.
11. Воротникова І. Мобільні технології у післядипломній педагогічній освіті [Електронний ресурс] / І. Воротникова. – Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/12430/1/Vorotnykova%20Mom%20techIITNZ42015.pdf>. – Назва з екрана.
12. Скрипка Г. В. Використання мобільних додатків для проведення навчальних досліджень під час вивчення предметів природничо-математичного циклу / Г. В. Скрипка // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2015. – № 3. – С. 28–31.
13. Горбатюк Р. Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти [Електронний ресурс] / Р. Горбатюк, Ю. Тулашвілі // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія : «Педагогіка, соціальна робота». Вип. 27. – 2013. – С. 31–34. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1815/1/V8.pdf>. – Назва з екрана.
14. Mohamed Ally, Gil Needham. M-libraries: Libraries on the Move to Provide Virtual Access. London, UK : Facet Publishing. 2008. 287 p.
15. Волохин О. М. Мобильные технологии современной библиотеки: новый сервис, практический опыт, перспективы / О. М. Волохин // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 1; Скрипка Г. В. Використання мобільних додатків для проведення навчальних досліджень під час вивчення предметів природничо-математичного циклу / Г. В. Скрипка // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2015. – № 3.
16. Терещенко І. Ю. Використання мобільних технологій в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек / І. Ю. Терещенко //

Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.) : у 2 ч. – Київ, 2015. Ч. 1. – 356 с.

17. Самуйлик Д. А. Мобильные технологии в библиотеке: бренд или реальность? / Д. А. Самуйлик // Библиотека как феномен культуры : материалы Междунар. конгресса (Минск, 23–24 окт. 2013 г.). – Минск, 2013. – С. 284–289.

18. Тлюстен В. Ш. Применение мобильных сервисов в системе библиотечно–библиографического обслуживания пользователей вузовских библиотек / В. Ш. Тлюстен, Ф. К. Тлюстен // Вестник Адыгейского гос. ун-та. Серия 4: Естественно–математические и технические науки. – 2010. – № 2. – С. 294–301.

19. Редькина Н. С. «Библиотека в облаках», или Возможности использования перспективных информационных технологий // Науч. и техн. б–ки. – 2011. – № 8. – С. 44–54.

20. По итогам 2015 года GooglePlay вдвое обошел AppStore по количеству загрузок, но значительно уступил в доходах [Электронный ресурс] // ИТС.ua : веб–сайт. – 2016. – 21.01. – Режим доступа: <http://itc.ua/news/po-itogam-2015-goda-google-play-vdvoe-oboshel-app-store-po-kolichestvu-zagruzok-no-znachitelno-ustupil-v-dohodah/>. – Загл. с экрана.

21. Европейские мобильные приложения, которые легко делают жизнь лучше [Электронный ресурс] // Теплица социальных технологий : веб–сайт. – 2014. – 14.04. – Режим доступа: <https://te-st.ru/2014/04/14/apps-for-europe/>. – Загл. с экрана.

22. Google Play [Электронный ресурс] : веб–сайт. – Режим доступа: <https://play.google.com/store/apps/details?id=si.semantika.museums.global>. – Назва з екрана.

23. Google Play [Электронный ресурс] : веб–сайт. – Режим доступа: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.moiseum.muzeabezbarier>. – Назва з екрана.

24. Звук на дотик. Українець створив додаток, що перетворює музику для тих, хто не чує [Електронний ресурс] // Українська правда : веб–сайт. – 2016. – 20. 12. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/12/20/221753/>. – Назва з екрана.

25. Google Play [Электронный ресурс] : веб–сайт. – Режим доступа: <https://play.google.com/store/apps/details?id=vspringboard.dynamed.activity>. – Назва з екрана.